

Б11455

ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА
У БЕОГРАДУ

ПЕДЕСЕТО-
ГОДИШЊИЦА

1863-1913

ИЗРАЂЕНО У РАДНИ
ТЕХНИЧКОМ КАРТОНАЖНОМ ВИРТЕЉУ
АЛЕКСАНДРА МОЈСИЛОВИЋА
БЕОГРАД

Тоцвогунь

Орениы М. Кавры.

Упробуеы урине. м. Кав.

ВИША ЖЕНСКА ШКОЛА
У БЕОГРАДУ

Без картица

ПЕДЕСЕТО-
ГОДИШЊИЦА

1863—1913

Податке средила К. Цв.

Косара Звездановић

6

64162

Бр. инвентара

БЕОГРАД.

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

ДИМИТРИЈА ГАВРИЛОВИЋА (ПРЕЂЕ АЦЕ М. СТАНОЈЕВИЋА)

Кнегиње Љубице улица број 6

1913.

САДРЖАЈ

	СТРАНА
Увод	1
Интернат	12
Зграде	13
Црква Св. Наталије	25
Школски намештај	31
Научна средства	34
Закон	38
Планови и предлози за реформу В. Ж. Школе . . .	59
Наставнички план, настава	65
Школа за учитељице	74
Постанак Ж. Гимназије	91
Друштва и фондови	95
Наставници	104
Ученице, дисциплина, васпитање	117
Статистички подаци	124
Најкраћи подаци о наставницима	135
Из главних уписница (неколико ученичких група) .	152
Белешке	156
Напомене	158

1. УВОД

Виша Женска Школа установљена је законом од 17 јуна 1863. После претходних припрема — у августу и септембру — редовна предавања су отпочела 1 октобра.

В. Ж. Школа је једна од најстаријих школа у Србији, а прва као *женска средња школа*, и то не само у Србији већ и у целој српству.¹ За дуже времена, близу тридесет година, она је и једина државна школа за женску децу.

Сем тога В. Ж. Школа је у својој прошлости послужила и као *учишћелска школа*. Већ са првим колом својих ученица она даје нове учитељице. И зато што их је давала, и то дуго, 35 година, и не само за Србију већ и за Стару Србију и Македонију, В. Ж. Школа је заслужила да се њен прошли рад и живот сада спомене. Постанак В. Ж. Школе у оно доба била је права добит за општу просвету. И поред приватних школа за женску децу број њених ученица је непрестано растао. И ма да су се женска деца мало доцније могла школовати и по гимназијама, заједно с мушком децом, тај прираштај се ипак осећао и у нижим и у вишим

¹ У доба њена постанка ни Аустро-Угарска и друге неке земље још нису имале *државних* средњих школа за женску децу. Србија их у томе претекла. Али при свем том, око доношења закона појавиле су се знатне тешкоће од стране Државног Савета, који је био противу школовања девојака, из бојазни да писменост не буде од разорног утицаја на патриархалне особине српске породице (за коју не доликује да девојка после сунчевог залазка сама улицом прође, нити може да се помири са новим струјама, а боји се школоване чељади која кида са традицијама и идејама новог времена). Захваљујући у првоме реду Кости Цукићу, који се и данас помиње као врло образован и енергичан министар, и његовим сарадницима — као Љ. Ненадовићу, који се сваком нашим културним напретком одушевљавао, — а затим и општој жељи да се до те школе дође, Савет се приволео и закон је напакон примљен.

разредима. Иза њенога постанка пролази 35 година до појаве нових женских школа, па и то по угледу на њу.¹ Она је, дакле, с једне стране изазивала школовање женске деце, а с друге главну масу те деце примала сама. То значи да В. Ж. Школа, и мимо споменуто заједничко школовање, ипак има највише заслуга за школовање женске деце. Она је, у својој прошлости, била главни чинилац за стварање и образовање женске интелигенције, као и за ширење писмености преко основне школе.

У нас још нема много установа које су саставиле педесет година живота. В. Ж. Школа може да буде задовољна што данас представља један такав споменик наших културних почетака и успешнога рада.

Постанак В. Ж. Школе чини значајан моменат у историји школовања женскога подмлатка. Њоме је отпочело развијање државних женских школа. Пре ње потреба за школовањем женске деце подмиривана је приватним „заводима“ и „леровима“, пресадама из суседства.² У њима су девојчице добијале нешто образовања и углађености. Језици, женски рад, свирање, „лепо понашање“ било је главно што су они давали, и што се од њих тражило. Али ти су заводи убрзали и потпомогли развиће женских средњих школа. Увиђало се да су оне потребне а државних, боље и рационалније уређених, није било. Пре 1844³ није било уопште никаквих женских школа; а 1848 појавиле су се и ове приватне.

Године 1863, (годину дана после бомбардовања Београда), експанзивна млада српска држава узима у програм просвету, и да би уредила школе доноси неколико значајних закона, међу њима и закон о В. Ж. Школи. Стога, што

¹ В. од 8 и 10.

² О њима је писао г. Б. Нушић у Делу, мај, 1911.

³ „Те године први пут је службено у нас истакнут захтев да треба и женскиње да иде у школу“, вели г. Љуб. Протић. По селима је заједничко учење могло бити за женску децу само до десете године. 1847 по варошима (нпр. у Крагујевцу) одвајају се женска деца у засебна одељења и доводе им се учитељице (обично Српкиње из Аустро-Угарске). Али тек 1857 изашла је службена наредба о отварању женских основних школа. Није, дакле, много времена протекло до отварања и једне средње женске школе (1863).

је постанак В. Ж. Школе изазвала двојака потреба, како су се те потребе онда осећале и схватале, дат јој је и двојак задатак¹.

Имућнијим родитељима је мило било да им кћери буду „изображене“, а и више су волели српску школу него какву туђинску манастирску; а сиромашнији су

Г-ђа Катарина М. Миловук, пређ. управитељка (1863—1893)

се угледали на њих желећи да својој деци будућност школом обезбеде. Општа је жеља, дакле, била да се женски подмладак, „према савременим зактевима напретка и земље“, спреми за живот, и да у породицу и друштво уђе школован по обрасцима европске културе.

¹ В. од. 7.

Држава је, пре него што је и сам закон донет, припремала израније и управитељку за такву једну школу, и зато имала своју питомицу у Бечу (у Фрелиховом заводу).¹ Питање о школовању женске деце било је опште. Није чудо што је школа, кад је установљена, примљена врло

Пок. Персида Пинтеровићева, прел). управитељка (1894—1895)

лепо. Чим је отворена многи су родитељи, Београђани, исписали своје кћери из приватних школа и уписали их у први разред ове. Тако и они, чија су деца основну школу и раније свршила, пре једне или две године, пријавили су их у

¹ То је била Стана Радичевићева (по причању, рођака Бранкова). Отац јој је био министар за време кнеза Александра.

чову, државну, школу. На тај начин су се по две и по три сестре, млађе и старије, нашле све у једном, у првом разреду.

При упису помагао је управитељи, која је и сама тек из школе изишла, Љ. П. Ненадовић, онда начелник Министарства Просвете. Кад је изабрана управитељка, — избор је пао на Катарину Ђорђевићеву (го-

Г-ђа Милева Свет. Вуловићка, пређ. управитељка (1895—1898)

споју Миловук), — Ненадовић је сам отишао њој да се извести хоће ли се управитељства примити. При освећењу основе за школску зграду он је читао апостол. Министар (К. Цукић) долазио је у школу да види како се ради, па је и сам улазио у дневне школске послове и давао упутства у настави и администрацији. Тадашњи најбољи професори, чак и са Велике Школе, са задо-

вољством су пристајали да у овој школи раде, неки и бесплатно. Наставнице су имале великог угледа, у толико пре, што су онда у нашем друштву образоване жене биле ретке а необично цењене.¹ Укратко, В. Ж. Школа је била свесрдно прихваћена као новина која се јако свиђала и која се очекивала.

Управитељка је тежила да, ради подизања културног нивоа жене, у школу привуче што више деце и из Србије. „В. Ж. Школа“, пише она Министру (1866), „треба да је приступна свакој девојци у земљи, а сада то није за оне ван Београда....“ Али навирање деце из самога Београда, а затим из целе Србије, долази и само собом, и врло је јако. Већ друге године у згради нема доста простора за све ученице, осећа се стешњеност. Од како је било допуштено заједничко учење мушке и женске деце по гимназијама,² — а ова коедукација чини други важан моменат у историји школовања женске деце, — већина ученица је прелазила у В. Ж. Школу да се спреми за учитељску службу. Уопште, школа живо комуницира и са Београдом и са Србијом. За дужи низ година она стоји врло добро и задовољава једну општу потребу, а и амбиције, које су донекле и патриотске, идеалистичне, што је хармонирало са оним временом.

Ма да В. Ж. Школа, и то само са својега старога назива, јер је она у ствари сада гимназија,³ данашњем нараштају изгледа застарела установа, и ма да су је замениле друге, нове школе, ипак је њено име још увек познатије него и једне од њих.

То долази не само отуда што је она, као прва у својој врсти, учинила у свести наших маса прве утиске о једној женској средњој школи, већ и отуда, што је она заиста, видно и добро, суделовала у образовању женскога подмлатка.

¹ В. од 13.

² Још од 1873, или четврте, у гимназијама се виђа и по које женско дете, и то се тако уобичајило да је 1879 и министровом одлуком утврђено било. 1894 заједничко школовање је укинато, да му се сад опет даде пуно важности. — Прве наше матуранткиње биле су г-ђа Софија П. Ђорђевића, г-ђа Зорка Дг. Ђ. Николића и г-ђица Лепосава Вошковићева.

³ В. од. 8 и 9.

Појам о школованој девојци везан је за њено име готово провербијално. Познати су изрази „институт“, „институтка“, „институт“. Име В. Ж. Школе дуго је важило као појам о финијој култури једне младе девојке, и о педагошкој спреми једне учитељице. В. Ж. Школа је у дотадашњи начин васпитавања женске деце унела нешто ново, што је имало шарма. Њу није само

Пок. Јован Ђ. Докић, пређ. управитељ (1898—1900)

потребитост, доста осетна, чинила тако видном. Својим унутрашњим поретком и лепим тоном она је правила утисак једне отмене установе.¹ Њен глас долазио је од њеног васпитног утицаја, затим од појаве нових учитељица које су, свеже и одушевљене за рад, изла-

¹ В. од. 13 и 14.

зиле из ове школе и враћале се у Србију, па се на њима познавала културна прерада личности, новина.

В. Ж. Школа је дала највећи број учитељица и уопште образованијих жена. Не само у Београду, где је можда свака друга школованија госпођа била њена ученица, него и у целој Србији, по најудаљенијим селима и у разним слојевима друштва, свуда, још једнако, иоле школованије жене понајвише су ученице В. Ж. Школе, бар са по неким разредом. Порекло првих напредака у просвећивању жене ваља тражити у раду В. Ж. Школе, а тек затим у заједничкоме школовању по гимназијама.

Већина јавних радница, културних и хуманих жена, прошла је кроз В. Ж. Школу. Међу њене ученице убрајају се многе више или мање познате добротворке, представнице и сараднице културних и патриотских заједница, многе одличне и угледне учитељице, књижевнице (нпр. г-ђа Даница Марковићева и г-ђица Милица Јанковићева) и позоришне уметнице (г-ђе Зорка Тодосићка, Перса Павловићка, Александра Милојевићка), сликарке (г-ђица Надежда Петровићева), лекари итд.

У В. Ж. Школи су школовали своје кћери¹, па и унукe, све старе и отмене београдске породице, чиновничке (почевши од саветника и министара) и трговачке и занатлијске, упоредо са простим и сиромашним.

(Занимљиво је што се многе од ранијих ученица, међу њима и више учитељица, ни данас нису одрекле српске варошке ношње).

Треба споменути традицију ове школе, а тиме се не изузимају остале, да се ученице из других крајева српства које се у ову школу пријаве примају са сваком предусретљивошћу и свима допуштеним олакшицама, особито ако су сиромашније. Сем тога, са особеном препоруком Министарства, и несумњиво са ангажовањем Љубена Каравелова, примљене су, првих година, у школу неке Српкиње из Македоније, и неколике Бугарке из Бугарске, ученице, а и три калуђерице. (Калуђерице, Евдокија, Евгенија и Теодосија, да „уче нарочито рад, а и друге науке“, како вели Министар-

¹ Овде је учила и Краљица Драга и њена старија сестра.

ство). Долажење таквих ученица почиње 1864.¹ Међу најстаријим су нпр. Стојанка Антонова из Шумле,¹ Рајна Кесјакова из Копривштице, Смарагда Начовићева, Жељка Иванова, Евгенија Иванова, све три из Железника, Марија Вељева, Катарина Богојевић — Везенко-

Пок. Сретен Ж. Пашин, пређ. управитељ (1900—1909)

вићева, Љубица Димитријевићева из Скопља, Параскева Марковићева из Куманова и др. Па онда из разних гимназија бугарских и грчких (у Битољу, Хледину, Водени), преведено је више Српкиња (1890) „да

¹ Зумбула Иванова из Ескизара, сада управитељка једне женске школе у Софији, и Стојанка Антонова, долазећи о крунисању, 1903, у Београд,¹ сетиле су се своје школе и походиле је.

овде продуже школу и спреме се за учитељице у својој постојбини¹. Доцније, 1879, већина женске деце из

Г. др. Светолик П. Стевановић, пређ. управитељ (1909—1911)

познатог „енглеског завода“ за српску сирочад (махом из саме Србије, из Босне, Старе Србије), коју је после

¹ 1895 једна девојчица, Дивна Вељковићева, дошла је пешнице из Берана у Београд, да би се уписала у I разред В. Ж. Школе.

рата држава примила на старање, такође се овде школовала. Сиромашне ученице примале су и неку помоћ, „страначко благодјејање“. Доцније су све оне постале питомице Министарства. Било их је у овој школа по четрдесет, тако, да је Министарство, са управитељком, помишљало на један интернат за њих.

Г. Димитрије Ј. Тричковић, сад. управитељ (од 1911)

После свега морамо споменути и то, да је опште интересовање за ову школу и њен напредак мало по мало опадало. С њоме је и питање о женским школама отишло у позађе. Развијање женских школа није ишло упоредо са укупним развијањем Србије, нпр. њене индустрије и привреде, школе, са умножавањем професија, женске омладине.

на универзитету итд. Стварни покрет за стварање нових женских школа учињен је деведесетих година приватном иницијативом. Али не може се рећи да је приватна иницијатива, која је иначе, кад је добро упућена, најбољи начин за модерно и убрзано стварање, погодила битну потребу и случајним струјама дала добар правац. То се дало запазити и по оснивању многобројних женских гимназија у унутрашњости Србије, и по недостатку практичних школа.

Напокон се ангажовало Министарство Просвете и питање о женским школама, према нашим садашњим потребама, скинуто је, за неку годину, с дневнога реда.

Од 1900—1903 В. Ж. Школа је носила име Краљице Драге.

2. ИНТЕРНАТ

Члан 4 закона од 1863 предвиђа „држање извесног броја ученица о њиховом трошку на храни и квартиру у самоме заведењу под управом управитељке исте школе“. Али школска зграда ни иначе није имала доста просторија, те једно стога а друго из буџетских разлога, тај члан оста неостварен. („Делање Више Жанске Школе ваљало би проширити“, пише управитељка Министру 1866, „али сада тесноћа зданија и мали буџет томе сметају“).

Кад год се водила реч о овој школи, или радило о каквој новој реформи, увек се говорило и о интернату, особито ради ученица из унутрашњости. Измене и допуне закона (1886) овлашћују Министра да интернат установи. Исте године, 1886) Министар (М. Кујунџић) пита школску управу „да ли си се могло наћи склониште за пансионат с обзиром на мала средства“, а нарочито за ученице из унутрашњости, и тражи о њима потребне податке.

Идуће, 1887, године, када је управа школска понова покренула питање о интернату, Министар одговара, да за то нема могућности, и ако се интернату морају признати све добре стране које је управа навела.¹

¹ Тада је говорено и о пансионату за ученице из Ст. Србије

Други један министар (Лаза Докић) намерава да „на основу права својих по чл. VI заведе интернат“, па тражи мишљење стручних лица и саставља комисију (Dr. Никола Ј. Петровић, Ђура Милијашевић и управитељка Кат. Миловук) која ће да изради правила. На томе је и остало, „с обзиром на мала средства“ (1893).

Уз сваки, и усмени и писмени, предлог школске управе да се школа реформише, увек је наглашавано, да ако држава жели да има један угледан пансионат, и то са тзв. дејачком школом у васпитном смеру, и да та школа буде у Београду, у центру српства, ради националних интереса: она на то треба доста да потроши, и треба да га има, без обзира на сличне приватне установе.

Приватан интернат за женску децу који данас постоји овде, у Београду, остварен је иницијативом наставница В. Ж. Школе. Оне су 23 маја 1904 одржале прву конференцију о оснивању дома за ученице. Молиле су и општину београдску да за прве четири године даје новчану помоћ дому за 50 ученица, а осим тога и зграду са огревом. Поступно радећи наставнице су успеле да већ 1906 отворе интернат — Дом за ученице средњих школа, — на првоме месту помоћу материјалне потпоре београдске општине и пријатеља те установе. Данас та установа има већ и своју кућу, читаву палату. Г-ђица Даринка Николићева, наставница ове школе у пензији, има за све то највише заслуга.

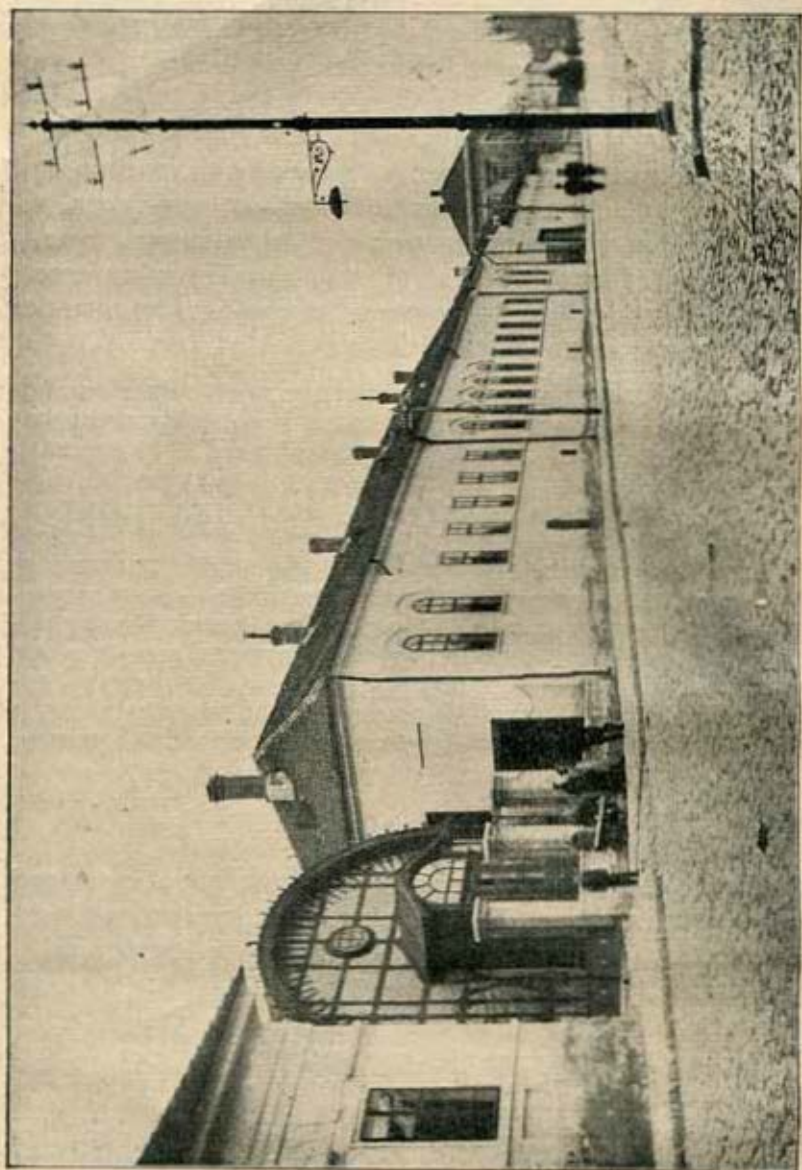
3. ЗГРАДЕ

Прве године својега живота школа је у приватној згради, у кући некога Васе Илића, на горњем спрату, где је дотле било Министарство Правде (Зелени Венац, број 1, преко пута „Моруне“, сада кућа г-ђе Барлов). Годишњи закуп је плаћен у 2100 гроша (420 дин.).

1 маја 1864 положен је основ школској згради. 1 октобра 1865 школа се у њу уселила. Ту је и данас.

Зграда је, за онда, „једно од већих правитељствених здања“, али и са хигијенског и са техничкога гледишта она од првога дана, не служи добро својој намени. Исте године

отпочиње дуг низ аката школских о невољама са том зградом. За разреде и кабинете нема доста места, за интернат

Фасада главне школске зграде и цркве, са једним углом „Савета“

још мање. Чак су недостајали бунари и клозети. Оскудица у води, осећала се годинама. Са абаџиске чесме, преко пута,

где су се сваки дан дешавале препирке и туче, тешко је било ту оскудицу надокнадити. И у „Саветску авлију, до школе, долази свет по воду, највише ђаци, и тешко је доћи на ред, и чују се скардне речи“ (1871). На згради, подигнутој на клизаву терену, пуном подземних вода¹ појављују се опасне пукотине. „Зидови се тако раставили да се види из собе у ходник а кроз ходник на поље на улицу“ (1867). Ходник, тзв. „велики ходник“, био испрва патосан циглама,

„Савет“ и црква са звонаром, из дворишта

доцније даскама. Унете су и две пећи, да би се ходник, економијом простора, могао зими употребити „за бављење ученица о одмору, за гимнастику и за шивење.“ Пећи су плехане. Тавани обложени летвама. Собе мрачне, прозори рђави, окренути северо-истоку. На вратима се умећу стакла да светлост долази и из ходника. Отуда настаје друго зло: добија се посредна и унакрсна светлост. Ходник се зими

¹ Дуже времена одржавана је уза сами зид једне учioniце плитко изведена чесма, ради дренаже.

осветљава лампама. — Вођени су преговори за гасно осветљење, али без успеха. 1910 уведено је електрично осветљење. — Године 1868 управа тражи да се „школа исели у зграду типографије, јер прети да се сурва“. 1869: „Све пуца, таван и пећи хоће да падну, свих 200 душа су сваки дан у опасности“. А 1871, због велике навале ученица, и кабинети се узимљу за учионице, а хемикалије и апарати смештају

Учионица (таван обложен летвама).

се у управитељкину канцеларију. Једна мала експлозија при опитима (на часу) убрзала је одлуку Министарства о закупу једне зграде, и 7000 гроша (1400 динара) одмах је одобрено за закуп. Школа „подноси министру највећу благодарност за то“. И тако је већ отпочело узимање приватних кућа под закуп, што и данас траје. Узета је кућа Франца Ерлмајера (доцније својина Јосифа Вагнера, а по том Васе Николића). Зграда је преко пута школе, и са малим прекидом

држи се под закуп од 1871—1899 године. За то време дато је преко 50.000 дин. закупнине.

Али управа школска ипак 1872, а за тим 1879 и 1880, тражи зидање нове зграде, или презиђивање старе, на истоме терену, са модернијом техником. Од октобра 1873 до фебруара 1874 на згради су, место тога, извршене велике преправке, и испод целе зграде накнадно ископан подрум. Од 9 октобра до 11 новембра 1878 године предавања су била обустављена, јер је стручна комисија нашла да зграда хоће да падне.

Напоследку, после свих огледа да се нађе излаза¹ нова комисија утврди, да зграда може још послужити, ако се стегне гвозденим полугама. Тако опасана она и данас траје, слежући се и пуцајући, особито сада, услед канализације.

1879 године, предлажући зидање нове зграде, управа тражи бар један павиљон ма и од лаке грађе, за Вежбаоницу, која се тада уз школу отварала. 1882 године подигнут је у школској башти један павиљон, са две учионице, 1883 други, са две, а 1886 и трећи, са једном учионицом.²

Међутим школа је у суседству са Државним Саветом, који је смештен у великој и јакој згради са лепом баштом у залеђу.

Како су на школскоме терену подизане једна по једна зграда, па и црква, школска управа се старала да и саветску зграду добије. Али саветницима је тешко било одрећи се мира, угоднога локала, и своје баште у којој су радо седели, па се нису могли одлучити на сеобу. Најзад управи је пошло за руком да их онерасположи према новим насељима и одјецима новог живота у непосредном суседству, и они 1882 зграду великодушно уступе школи. (Зграда је и до данас задржала назив „савет“).

„Саветом“ је школа добила пет учионица и више споредних одељења са изгледом на дозиђивање једнога спрата (што ипак није изведено).

¹ Занимљиво је како Министар, у преписци око исељавања, првенство у питањима ове школе и у овој прилици даје школској управи: „Министарство“, вели, „не може паћи зграду која би вама по вољи била. Потражите сами, ви најбоље знате шта вашој школи треба“.

² Трећи павиљон стаје много скупле него што би стала и једна цела школска зграда. То је иначе најбоља учионица В. Ж. Школе.

Али 1889 опет настаје оскудица у локалима: десет месеца се предавања у V разреду држе наизменично, часови се редуцирају, наставници се одмарају у собама школске послуге, канцеларија је опет учионица. Тада је под закуп узета кућа г. Драгише Станојевића (сада Чиновничке Задруге), од 1889—1893. После тога опет се морало прибећи претрпавању учионица децом и сељењу канцеларија и кабинета.

До 1894 године спремљен је био и новац и план за велику зграду у школској башти — на месту где се сучељава са баштом Бајмеловом, чија је кућа била у пројекту за куповину. — Шта више, отпочети су и први радови. Али од свега се одустало, јер нова управитељка (П. Пинтеровићева), из превелике обазривости и савесности, изгубила је кураж да под својом управом прима удела у тако великом предузећу, и сваки рад буде обустављен. Морало се опет ући у закупе, и узета је кућа г. Милана Р. Милојковића, суд. мајора, по 3000 динара годишње (1894—1913).

Убрзо је и то било мало: 1897 године придолзак ученица из унутрашњости толики је, да немају где да се сместе, и Министар усваја предлог управитељке (г-ђе М. Св. Вуловића), да се те ученице врате у унутрашњост; и тако буду снабдевене бесплатним железничким картама и упућене у крагујевачку В. Ж. Школу, која им је територијално ближа била.

Због неких протеста у дневној штампи противу ових зграда (1895) једна нарочита комисија (др П. Стејић и Душан Живановић, инжењер), састављена на захтев школске управе, прегледала је све зграде и Министарству Просвете поднела извештај са табеларним прегледом хигијенских односа самих учионица. (в. стр. 19).

Након једанаест година (1906) г. др Светозар Марковић покреће на двама конференцијама питање о зградама за женске средње школе, у намери да заинтересује јавност, нарочито родитеље, али су баш они остали индиферентни, ма да су зграде В. Ж. Школе одавно квалификоване као убиствене јазбине.

Осим рђавих хигијенских прилика у зградама, ову

1. ГЛАВНА ЗГРАДА (велики ходник)							2. САВЕТСКА ЗГРАДА					
Разред	Број ученица	Кубатура собе	ПРОЗОРИ		Број клупа (по 2 седишта)	Разред	Број ученица	Кубатура собе	ПРОЗОРИ		Број клупа	
			површ.	број					површ.	број		
VI	12	150,400m ³	2,10m ²	2	6	VI Ж. Г.	45	260,048m ³	2,44	3	24	
I ₁	46	252,800	2,10	3	23	IV ₂	46	172,082	2,44	2	18	
I ₂	47	256,00	2,10	3	24	предсобље	(46)	92,861	2,44	1 ¹	¹ свет. посред.	
I ₃	48	176,00	2,10	2	17	IV ₁	46	172,082	2,44	3	20	
сала	—	608,256	2,10	7	—	III ₁	48	200,384	2,44	4	21	
ходник	(153)	413,964	2,10	15	—	ходник	(185)	139,421	широка стаклена врата			
први пав.	3. ПАВИЉОНИ						М. Р. М. кућа М. Р. М.	4. ПРИВАТНЕ ЗГРАДЕ				
	III ₁ предсобље	47 (47)	304,178 105,476	2,42 2,42	5 1	24 —		III ₂	44	129,666	2,76	2
други пав.	II ₂	46	287,044	2,28	4	21	V ₁	26	113,620	2,76	3	12
	II ₂ ходник	46 (92)	287,044 139,421	2,28 2,28	4 —	19 —	V ₂	32	157,570	2,76 3,48	2 ¹	17 ¹ унакрсна свет.
трећи пав.	III ₂	50	240,880	2,34	4	19	предсоб.	(102)	120,772	2,76	2	—
	II ₁	48	240,880	2,34	4	20	I ₂	47	183,00			на једној страни је зид од пужника, клупе старе конст., унакрсна светлост
	ходник	(98)	230,00	2,34	2	—	I ₁	46	293,016			
						ходник	45 (38)	226,200 107,610				

Преглед од 1906 године (мерење извршиле две наставнице, за конференцију др. Св. Марковића).

школу стално прати још једна непријатност, која јој смета: то је велики комплекс и раштрканост зграда.

Са Ж. Учитељском Школом под њеним кровом (1900), створени су изгледи на повећавање тога комплекса. То стање, међутим, једнако важи као привремено. У невољи са оскудице у собама спајају се паралелни разреди у један већи, а у свима разредима врши се наизменична настава тако, да по четири па и шест разреда свакога дана изостају од школе, да би начинили места онима који немају својих учионица. Школска сала служи у исти мах за часове играња и гимнастику и за наставничку канцеларију. И то траје две године, а понавља се и доцније. Школи је поможено у томе погледу, кад се Ж. У. Школа одселила у засебну зграду, у Палилули, (где је сада жандармеријска касарна), 1 октобра 1902. Општина је ту кућу, заједно са намештајем пређашње Грађанске Школе, уступила држави бесплатно до истека општинског закупа (1902—1904), а по том је држава исту кућу закупила још за две године (по 2160 динара годишње). По истеку тога закупа (1 маја 1906) Ж. У. Школа, немајући куда, опет се усељава у В. Ж. Школу, — и то свега у три собице у Милојковићевој кући, — да доврши школску годину. Остаје ту до 1 новембра, да онда пређе у стару и озлоглашену, фамозну зграду Треће Београдске Гимназије, код Вознесенске цркве.

Али В. Ж. Школа опет оскудева у учионицама, јер је место Ж. У. Школе под свој стари кров добила другу нову школу, Ж. Гимназију. Сада Ж. У. Школа даје В. Ж. Школи на зајам три собе у својој споредној тзв. црквеној згради, за три године. Пошто је и Ж. Гимназија отишла, и одвојила се од ове школе, управитељ (Д-р. Св. П. Стевановић) оставља те три учионице школи чије су и биле (1910).

И ако су те учионице даване В. Ж. Школи на употребу ипак нису биле довољне, и 1908 године београдска општина, после малог колебања, по други пут уступа држави бесплатно локале за ову школу, и то врло добре и модерне, на горњем спрату основне школе за савски крај. Ту се усељава седам одељења нижих разреда, а Ж. Гим-

назија остаје у старој згради, са осталим одељењима. Године 1909 Ж. Гимназија тамо прелази са својом засебном управом, која од В. Ж. Школе, да би јој помогла и олакшала, прима седам одељења нижих разреда. Ради потпуности додаћемо, да је Ж. Гимназија ту остала до пред крај 1910 године, а тада је наследила стару, такође озлоглашену, зграду Друге Београдске Гимназије на Батал-цамији.

Фатално је, да женски подмладак мора да наслеђује зграде које ни за мушку децу, као јачу и чвршћу, нису више биле употребљиве. Због једне од њих ђаци су и штрајковали.

1911 године понова је узет горњи спрат савске школе, по уговору између општине и државе, за три године по 4800 динара годишње закупнине, са огревом. Ту је сад осам одељења В. Ж. Школе од I—IV разреда, са 350 ученица. Тиме бар један мањи део деце добија здраве и лепе собе и спасава се оних мрачних, влажних, без чиста ваздуха, и заражених, у старим зградама. (Па ипак је било родитеља који су и преко јавности протестовали што им деца морају да иду у савску школу).

Питање о зградама за женске школе, а с тиме у вези и питање о *рејонској деоби њих школа*, још није скинуто с дневнога реда, и сваке године постаје све теже, па треба га што пре и што боље решити.

Још од 1906 године — када су на једноме месту и на једноме малом буџету биле и В. Ж. Школа и Ж. У. Школа и Ж. Гимназија — управа школска и усмено и писмено је тражила да се В. Ж. Школа, под тим именом или ма којим другим, подели у три или четири краја Београда, да се смести у добре зграде.

Занимљиво је, да је 1902 године управитељ (С. Пашић), по усменом споразуму са Министарством, направио план, да се по једно одељење I—III разреда одсели у палилулски крај као Девојачка Школа, за коју би се тамо нашла зграда. Понуђено је првенствено сиромашним ученицама из тога краја да иду, јер како су девојачке школе изједначене са нижим разредима виших женских школа, те би ученице имале исту наставу и иста права са ученицама ових школа,

а као сиромашне не би плаћале школарину. Али ни један једини родитељ није хтео дати своје дете у непопуларну Девојачку Школу. Сматрало се за деградацију.

После конференције г. дра Светозара Марковића управитељ (С. Пашић) је предлагао (1907) да се подигну нове зграде за женске средње школе у Београду, а Министарство је, на то, тражило податке о постану и стању садашњих зграда. Том приликом управитељ је предложио да се зида модерна зграда за женску гимназију, на староме терену, са интернатом за децу изван Србије (национални интереси). Остале зграде, у више крајева вароши, да се подигну о трошку општине и београдског округа.

На конференцији, коју је 1912 одржао министарски изасланик (г. Миливој Ј. Поповић) са наставничком колегијом, претресано је и питање о зградама. Нашло се, да нередовности наставе, потоњих година веома учестаној и непријатној, иде на руку и ова несносна оскудица у школским зградама, због чега се учионице и сувише препуњавају децом, и због чега се готово редовно морају да трпе све рђаве стране наизменичне наставе. Поради тога и поради крајње жалосног стања ових зграда поднет је Министарству реферат.

На представке потоњих управа женских школа, а познавајући прилике тих школа, Министар (г. Љ. Јовановић) је најзад то питање ставио на реалну основу, и у буџет за 1911 унео 500.000 динара на зидање зграда. Међутим, финансијски одбор Народне Скупштине ту суму просто избрише, не допуштајући да београдске школе падају на терет општега буџета, као да се у Београду не школује цела Србија, и као да Београђани нису до сада више од половине те суме исплатили, јер су 300.000 динара дали, као посредни порез, на име школарине за своју женску децу, не рачунајући ту и мушку.

Ни сада, после педесет година, нема изгледа да ће ма која од женских школа у престоници скоро доћи до тако потребне модерне школске зграде, док се за мушку децу диже једна по једна палата.

Ова неједнакост не да се правдати. Пре свега, у Београду се школује сразмерно исто тако много женске деце као и мушке, разлика је све мања. Тако, прошле школске године у пет мушких школа (рачунајући и Реалку), по осам разреда, уписано је 3023 ученика а у три женске школе, од којих је само једна имала осам разреда, уписало се 1765 ученица¹. Ове године бројеви су још уочљивији, јер се у самој В. Ж. Школи број ученица од 836 према лањскоме повисио на 1136. Па кад је Србија могла пре 50 година за сто ученица одмах да зида школу, која у престоници репрезентира „једно од већих правитељствених здања“, у толико пре то треба да учини данашња, напреднија и већа Србија, према својим све већим потребама за школовањем и мушке и женске деце.

1876 једна зграда (Ерлмајерова) употребљена је као болница за рањенике, а 1878 и 1885 цела школа. Неко време у зградама је било и стовариште Црвенога Крста. У садашњем рату зграде — које поред многих данашњих модерних школских зграда нису ни улазиле у комбинацију за болницу — послужиле су као радионице за добротворни Главни Одбор, Коло Српских Сестара, Црвени Крст, Војни Санитет и др.

Сала, доста пространа али ниска, лепо је опремљена. Зидове и таван малао је г. Д. Инкиостри у српском декоративном стилу. Некада је ова сала била једна од највећих и најлепших београдских локала за скупове.²

У залеђу старе школске зграде и „савета“ простире се лепа и велика башта засађена украсним др-

¹ Распоред је био овакав:

У Првој Гимназији	583 ученика	У Ж. У. Школи	213 ученица
„ Другој	862	„ Ж. Гимназији	714
„ Трећој	664	„ В. Ж. Школи	835
„ Четвртој	591		Свега 1763 ученица
„ Реалки	323	Без Ж. У. Школе	1550
	<u>3023 ученика</u>		

² Ко се буде интересовао друштвеним животом и забавама старих Београђана ваћи ће да се у ово време најбоље друштво скупљало у историјама В. Ж. Школе, у сали или башти, нпр. о игранкама и селима Ж. Друштва. 1876 Министар одобрава дипломатама да дају концерт у сали, али жели да на концерту буде и једна српска пијеса, јер се даје у сали српске школе*.

воћем, шибљем и воћем¹. 1873 све воћке калемио је наставник ботанике (Васа Давидовић) при предавању. Док нису подигнути павиљони у башти било је гимнастичких справа које су после уклоњене због зидања

Мале ученице на одмору, у башти (из из 1910—11).

тих зграда. Једну годину дана (1899—1900) трајала је куглана и пољана за крокет.

4. ЦРКВА СВ. НАТАЛИЈЕ

На Министрово питање зашто ученице не иду у цркву управа школска је одговорила да „женска деца не иду у цркву, јер немају где. Недељом, када је ружно време, да се не прљају, празником због много света; а и да се бар тада нађу код куће, те да помогну матерама у кућевном

¹ Међу воћкама је била једна јалова трешња са триплем цветом. 1903 та је трешња посечена.

послу" (1874). После тога одговора Министар (г. Ч. Мијатовић) наређује да ученице иду у војничку (вознесенску) цркву, „и то само недељом, кад нема много света, јер је иначе нездраво“.

Два месеца после тога (26 јула) долази наређење „да учитељке које су у месту, баш за то што су одморне, дужне су водити децу у цркву и за време одмора“. (Та је наредба одржана до 1880).

Али као да управа школска уопште нерадо шаље децу у велике цркве, јер је тамо теже одржати ред међу њима. Краљица Наталија, волећи ову школу и под сугестијом своје побожности, желела је да управи школској помогне у религиозном васпитању ученица. Тако и Митрополит Михаило. И кад је искрсла мисао о подизању капелице за школу Митрополитовим заузимањем је и црква Св. Марка (палилулска) помогла ствар са 3600 динара, а како је предрачун био 4800 динара Краљица је допунила потребну суму својим даром (1200 дин.).

Црквица је подигнута, од лаке грађе, у школском дворишту, између саветске и главне зграде, ближе улици. (Камен основац положио је краљ Александар као дечак).

За унутрашњи декор и за црквене утвари такође је требало новаца, па и ту је најпре и највише помогла Краљица Наталија.

Живопис на иконостасу радила је — и оригинале и копије — г-ђа Полексија Ст. Тодоровићка, а фреске Чортановић¹. И то је платила Краљица.

Прва служба била је 15 октобра 1880.

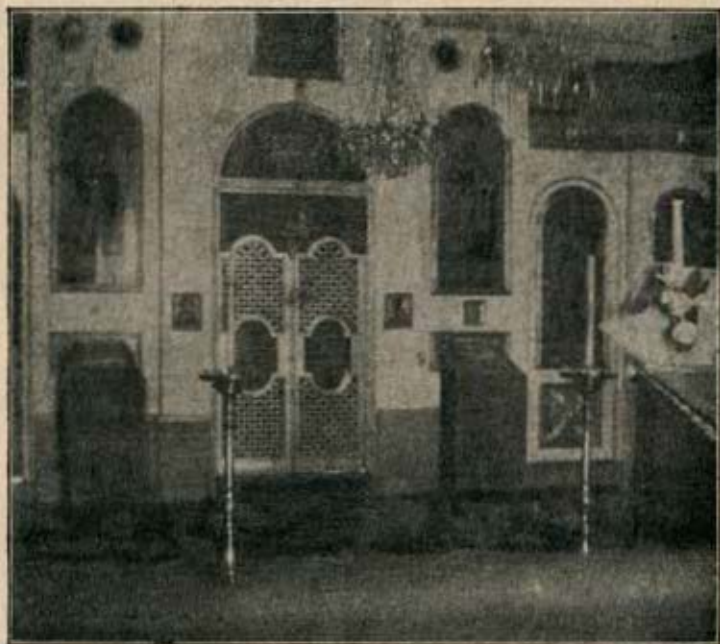
Црква је посвећена мученици Св. Наталији (26 августа). Многи и данас погрешно је стога називају црквом Краљице Наталије, с чијим је именом иначе везан постанак те скромне грађевине.

Догод је у цркву долазила Краљица Наталија, а то је било врло често, црква је увек била пуна отмених госпођа из дворских кругова, страних посланстава и других, а служба се вазда изводила естетично и са неким сјајем.

¹ У цркви се налази и један његов рад из младости, распеће.

Установљено је¹ да у цркви служе свештеници [који су наставници вере у овој или учитељској школи. За ученице Ж. У. Школе ова је црква вежбаоница у црквеном појању. Оне певају на хору, за певницом и читају апостол.

У почетку је у цркви певао мали хор од чланова Београдског Певачког Друштва, а за певницом богослови из старе Богословије. Доцније је певао квартет од наставница са управитељком (г-ђа Миловук и г-ђице: Станка Ђ. Гли-

Иконостас.

шићева, Анка Анастасијевићева и Драга Ђурићева). Напоследку су уведени ученички хорови. А до тога је дошло тек пошто је Министарство Просвете објаснило да се „предавање црквенога појања сматра као саставни део са световним појањем, а хороводство као редован час“ (1889).

¹ Министар усваја молбу Одбора Госпођа за потпору цркве, да се у овој школи за наставнике вере увек постављају свештеници, а они да су дужни бесплатно служити у школској цркви (служење да се сматра као час предавања).

1891 naredilo је Министарство да ученице редовно певају на хору, и поставило за хоровођу г. Тошу Андрејевића. Од тада је увек певао хор ученица В. Ж. Школе, док није мало-помало певзње остало само на хору ученица Ж. У. Школе, за које је то саставни део наставе. Тако је и данас.

1896 године Министарство је усвојило предлог управитељке (г-ђе М. Св. Вуловићке) да хоровођа може бити и наставница, а не само наставник, и да за свој рад прима хонорар. Тако је за хоровођу постављена Љубица М. Начијева, класна учитељица, која је на томе послу остала све до смрти (1903).¹

Сви који су радили на подизању и одржавању ове црквике радили су то у жељи „да се подиже дух православлa у ученица“. А сама црква је на децу чинила леп утисак и лепом службом, и спретношћу, чистотом и украсима.

Црква није парохијска и приходи су јој — осим богатих прилога Краљичиних, која је на тас дала укупно 4000 динара — била врло незнатни према издатцима. За време школскога одмора црква не служи. Поред тога, од како се у школи за наставнике вере постављају професори који нису свештеници, настало је — после хорскога — питање и о томе, ко ће у цркви да служи. Било је бојазни да црква неће моћи одговорити својој намени. Тада (1895) прота Никола Божић, по одобрењу Митрополитовом, и у споразуму са управитељком (П. Пинтеровићевом) установи један одбор који ће се старати о материјалној потпори цркве. Одбор састављају госпође, којих је обично педесет. Председник одбора је управитељ, а међу члановима увек треба да су бар две наставнице. Одбор прибира прилоге за цркву, у новцу и црквеним стварима, и бира црквене тудоре. Уобичајено је да тудори ове цркве буду госпође, и то је у нас први случај да се за то место бирају жене. Оне одговарају пред Главном Контролом. Од како одбор постоји па све до данас тудорке су биле г-ђа Јелисавета

¹ Хоровође црквеног певања биле су још наставнице: г-ђа Драга Ђ. Миловановићка, Еуфимија Јанчићка (Даниловићева), и наставници: г. г. Стеван Шрам, Тоша Андрејевић, а за хор Ж. У. Школе: г. г. Божа Јоксимовић, Михаило Милићевић и г-ђица Катарина Миловановићева.

Д. Миланковићка и г-ђа Милева Ризиница, коју је сада због њене слабости заменила г-ђца Бранка Толмачева, наставница. Први татори су били г-ђица Божана Сњећивина, наставница, и Јаков Филиповић, трговац. После њих, Павле Целебцић, трговац. Обе госпође, у току свога дугогодишњег рада, старале су се, заједно са одбором, да цркву, која никаквих прихода није имала, материјално опораве, и успеле су не само да је одуже, него су, шта више, направиле јој и знатну уштеду. Црквена каса данас има 9690 динара¹.

Прикупљајући прилоге за цркву, у новцу и стварима, Одбор је такође знатно припомогао да се црква материјално подигне. Од како Одбор и таторке раде, ваља признати, цркве има свега што је потребно да се може одржавати и да се у њој може служити. Иначе, морало би се тражити некога другога начина за то.

ДОБРОТВОРИ И ПРИЛОЖНИЦИ ЦРКВЕ СВ. НАТАЛИЈЕ

Краљица Наталија

Кнегиња Јелена Петровна

Пок. Софија Ћиприћева

Пок. Јока Илићка

Пок. Анка С. Катићка, удова Стојадина Катића,
мајора

Пок. Светозар Кара-Пешић, уписала га супруга
г-ђа Милева С. Кара-Пешићка

Пок. Цаја Н. Спасићка, уписао је супруг г. Никола Спасић, рентијер

Пок. Станислава Павловићка, уписала је кћи
г-ђа Милева Ризиница

Пок. Јовица Барловац, б. трговац, уписала га кћи
г-ђа Милева Барловац

Пок. Василија Атанацковићева, сврш. ученица
В. Ж. Школе, уписали је родитељи г-ђа Јелена и г. Јован Атанацковић, генерал

Пок. Зора и Лепосава Спасић, уписала их мати
г-ђа Ленка Спасићка

¹ Извештаји црквенога одбора штампају се у „Домаћници“. Црквене рачуне таторке подносе на преглед Главној Контроли преко управитеља.

Пок. Рада Бојовићка, уписала је деца г-ђица Ми-
лена Бојовићева, наст. и г. Јеврем Бојовић, проф.

Пок. Христина Јевр. Андоновићка, уписале је
кћери г-ђе Милица Карановићка, Ружица Стефановићка и
Јованка Божидаревићка.

Пок. Лена Штериница

Пок. Марко Лазаревић, саветник, уписала га су-
пруга г-ђа Рокса Лазаревићка

Пок. Рафаелка Јовановићева, бив. уч. В. Ж.
Школе, уписала је мати г-ђа Даринка Јовановићка

Пок. Јелисавета Димићка, уписала је кћи г-ђа
Даринка др Св. Марковића

Пок. Магдалена Ристићка, уписала је кћи г-ђа
Катица Миловановићка

Пок. Миодраг П. Радовановић, студ., уписала га
мати г-ђа Даница Радовановићка

Пок. Мила Анд. Книћанин, уписала је сестра г-ђа
Персида Мих. Протића

Пок. Младен Стојићевић, бив. окр. начелник, упи-
сала га супруга г-ђа Милица Стојићевићка

Пок. Лазар и Савка Јовановићка, уписала их
кћи г-ђа Перка Д. Вучковићка

Пок. Христина М. Ковановићка, уписале је кћери
г-ђа Даница Баџак и г-ђа Милица М. Павловићка

Пок. Димитрије Субашић, уписала га супруга г-ђа
Милева Субашићка

Г-ђа Савка Панићка, председ. Друштва Кнегиње
Љубице

Пок. Душица Марјановићева, уписале је сестре
г-ђице Марија О. Петковићева, наст. Ж. Уч. Школе и г-ђица
Милева О. Петковићева

Пок. Милева С. Јанковићка, уписао је супруг г.
Светозар Јанковић, гвожђ. трговац.

С обзиром на заслуге за ову цркву увршћени су у
почасне чланове:

Пок. Персида Пинтеровићева

Пок. Сара Кара-Марковићка

Пок. Христина Јовановићка
 Г-ђа Јелисавета Д. Миланковићка
 Г-ђа Милева Ризиница
 Пок. Сретен Ж. Пашић

5. НАМЕШТАЈ

И поред својих недостатака учионице су изгледале доста пријатно. Школа је одржавана чисто и уредно, а на-

Наставничка канцеларија (у главној згради)

мештајем добро снабдевана. Свака је учионица имала политиран сто од ораовине са постољем и вуненим застором (првих година зеленом чојом). На постољу две до три плетене столице. Осим табле и клупа свака је имала и по један орман, држач за мапе, корпу за хартију и дрва, заклон за пећ. Скамије мање и веће, са две или пет фијока. Веће 3 м. дуге, 0,44 м. широке. Подесне за кројење, називане

су и „асталима“. Клупе одвојене од скамија. Поред њих служило се и хоклама. По ходницима дрвене вешалице за одело, тасне за кишобране, чесмице за прање руку. Сав је намештај браон или црн.

Није без интереса дати извод сачуваних инвентара, нарочито првих. 1863—66 године: 53 скамије са 33 клупе и 40 хоклица, 3 велика стола (по 8 фијока) за цртање и кројење, 3 стола политирана и 3 обична, 5 постоља, 4 чоје, 45 столица (дрвених, сламних и на склапање са штофаним седиштем), 5 табли са ногарима (1 за писање), 2 двокрилна шифоњера, 3 ормана у зиду, 4 платнена заклона за пећ, 29 завеса од цвиллиха, 5 вунених, 12 лампи, 1 шварцвалдски часовник, иконе Св. Саве, портрети кнеза и кнегиње, слике, порцуланске мастионице, пљуваонице, канте, чесмице, корпе за дрва и хартију, таклице, брисачи за ноге, вешалице, убруси, крпе, и друге потребице, затим прибор за чишћење зграде и за рад у башти.

Разуме се, како се које одељење принављало тако је долазило и принављање намештаја за нове учионице, а чињене су и друге набавке.

Набављена су 2 писаћа стола, 1 салонски мебл са „балзаком“, столићем, етажером и зидним часовником, све од црна дрвета, (по инвентару од 1893); 1 каса, 1 велики пиротски ћилим, 9 чипканих завеса са драперијама, за салу, 1 чоја, 50 столица за салу, ћерђев за сушење завеса, казан са пећи (за прање), итд. Краљица Наталија поклонила је за салу велики камин и лустер у стилу рококо, са правом позлатом, и више слика (1895).

Даље, набављена су 2 огледала за салу, 1 велики орман за архиву, 2 мања пиротска ћилима, 1 застирач од 15 метара. Осим тога школи су припали неизвучени згодитци од ученичке лутрије (опет поклон Краљице Наталије): 1 сребрн сервиз за чај (15 шоља и 3 ибрика), 2 велике и 2 мале скупоцене вазе од мајолике. Даље, има портре Краљице Наталије у природној величини, у богатом оквиру, Буковчев рад, поклон од Краљице (сада на чувању у Народном Музеју), и њена мермерна биста од Убавкића (поклон г. Ивана Докића). Аутопортре Ђуре Јакшића (поклон г. Мите Стајића).

Све то по инвентарима од 1896—98. А 1899 управитељ Ј. Докић обновио је сав намештај на рачун уписнине и школарине (која онда није улазила у државни буџет и могла се употребити на школске потребе). Скамије старог система преправљене су у нове, но све у једној величини (за децу од 12—14 година), Табле су начињене по разним моделима, набављене су неке и из Немачке, начињени су ормани за библиотеку, дуж целога зида, орман и држачи за мапе, нове катедре итд.

Од 1900—09 нема никаквих инвентара, а у томе времену приновљено је нешто намештаја за Ж. У. Школу и све што треба за нова одељења смештена у згради савске основне школе. За Ж. У. Школу добивено је, уосталом, на послугу све што се од намештаја бивше Грађанске Школе — и лепшег и модернијег од овога у школи — затекло у згради коју је београдска општина држави бесплатно уступити за смештај те школе.

При одвајању Ж. Гимназије под засебну управу (1909) сав намештај из савске школе уступљен је њој, и још јој се буџетом В. Ж. Школе помогло у неким већим набавкама. У 1910 извршене су знатне оправке намештаја и набавке, затим, уведено је и електрично осветљење у старој згради. 1912 за 7 паралелних разреда у савској школи која је понова узета за смештај В. Ж. Школе, набављено је 130 нових клупа а све остало што је потребно за једну нову школу. 1913 компетиран је намештај за амбуланту.

Данас у обе школе има: 410 клупа, 10 катедара, 8 подијума, 18 столова, између њих 1 канц. пулт, 1 писаћи сто и 2 велика (по 8 фијока), 30 ормана, између њих 1 орман за писмене задатке и дневнике, 4 стаклена, 1 прост, 4 велика за библиотеку, 1 за мапе, 1 за архиву, 10 дуплих табла у оквиру, 13 простих, 8 корпи за хартију и дрва, 2 држача за мапе, 29 завеса, 9 завеса од чипке, 2 пара вунених, 2 пиротска ћилима, 1 узана простирка („лауфер“), 1 гвоздена вага, 1 каса, 1 пумпа, 1 прост диван, 1 апотекарски орманчић, 2 линолеума, 17 металних паравана, 16 кокосових обрисача, 10 гвоздених таклица и 2 велике гвоздене решетке (набављене 1912), 20 пљуваоница, зидних вешалица по свима ходницима, 7 часовника, 2 огледала, 120 столица, 1 салонски мебл, 4 етажера,

1 кожно канабе, 2 зелене чоје, 1 вунени застор, више мушема, 1 сребрн сто за пушаче, 1 сребрн самовар са 4 ибрика и 15 шоља, 4 вазе од мајолике, 1 лустер са 24 сијалице, 2 електричне лампе, 6 петролејских, више урамљених слика и неколико портрета краљевске породице, икона Св. Саве. Поред тога све ситније потребице за разреде, за успрему зграде и баште итд. (Овде није убројан намештај по кабинетима).

6. НАУЧНА СРЕДСТВА

Научна средства — збирке, кабинети, лабораторије, књижнице — место да су украс сваке школе а оно су махом њихово слабо место. Бива да нема новчаних могућности за набавке, или да се набавке врше нерационално, или да се ништа и не чува, све се запушта па и сасвим пропада. За кабинете обично остају најгоре собе, за њих чак и нема сталнога места, многи предмети се преношењем кваре и упропашћују, а кад се предавања и опити понекад и одржавају у самим кабинетима, собе су тако тесне, неподесне, претрпане, да се код деце губи пола наставнога интереса.

В. Ж. Школа је морала првих година чинити позајмице, како је то Министарство наредило: „апарати београдских полугимназија да се ставе на расположење професорима за предавање физике и хемије“ (1864). Из Реалке и Богословије, чак из Војне Академије, као и из гимназија, узимане су и карте и апарати и хемикалије, или су ученице тамо вођене. Исте (1864) године Министарство је наредило и то, да се са „10% прихода од школарине¹ набаве машине, збирка прегледа за цртање, мапе, клавир“.

Међутим управа школска, уз сарадњу предметних наставника, успева да добије „неке бар алате и материјале за физику и хемију и технологију“ (1865). Неколико цртаћих прегледа (163 к.) и јестественичких слика (39 к.), што се чувало у оквирима, изложено у ходнику, представљало је прву збирку учила, која се доцније и умножавала. (Та је збирка као старина чувана до 1900).

Године 1868 „хемијска лабораторија“ има 46 предмета

¹ В. од. 9.

(међу њима и апарат за лучење гасова). За женски рад су 2 машине за плетење, даска за кројење, модни журнаи. За музику клавир и хармонијум¹, а за гимнастику лазила, ставе, котурови итд.

До 1874 основани су и други кабинети. Физички је тада имао 43 предмета, јестаственички 200 минералија и фосила, збирку микроскопских препарата и др. Те је године набављена и врло лепа збирка модлажа човечјих органа. За земљопис и историју набављене су карте, атласи, илустрације, глобуси (свега 43 к.) Попуњавана је и збирка учила за женски рад и цртање.

Принављања су чињена и доцније, било куповином било поклоном, те је школа стекла доста добре збирке у којима је било и финијих предмета.

Од 1894—99 јестаственички кабинет је добио једну комплетну скалу тврдоће, 1 кутију имитованог драгог камења, 20 примерака руда у Србији (поклон г. др Светолика Радовановића, који је он нарочито спремио за своје ученице), 20 к. пуњених тица, а збирка анатомских модела попуњена је са 12 нових делова и једним човечјим костуром и лобањом. За земљопис, поред карата добивен је 1 рељефни глобус од $\frac{1}{2}$ м. у пречнику, 1 астрономски глобус и 1 телуријум. За физику је приновљено 23 апарата (за механику, светлост и електрину). Није изостављена ни збирка за математику, цртање, женски рад, гимнастику и музику².

У времену од 1900—910 нема инвентара. Из школских извештаја види се да су кабинети и збирке снабдевени неким новим и скупим предметима, као што је на пример електрични пројекциони апарат са микроскопом и мегаскопом, збирком дијазитива и препарата, 1 графофон и фонограф са збирком ваљака, стереоскоп са 200 слика, и више анатомских препарата. За музику је набављено 30 виолина, 3

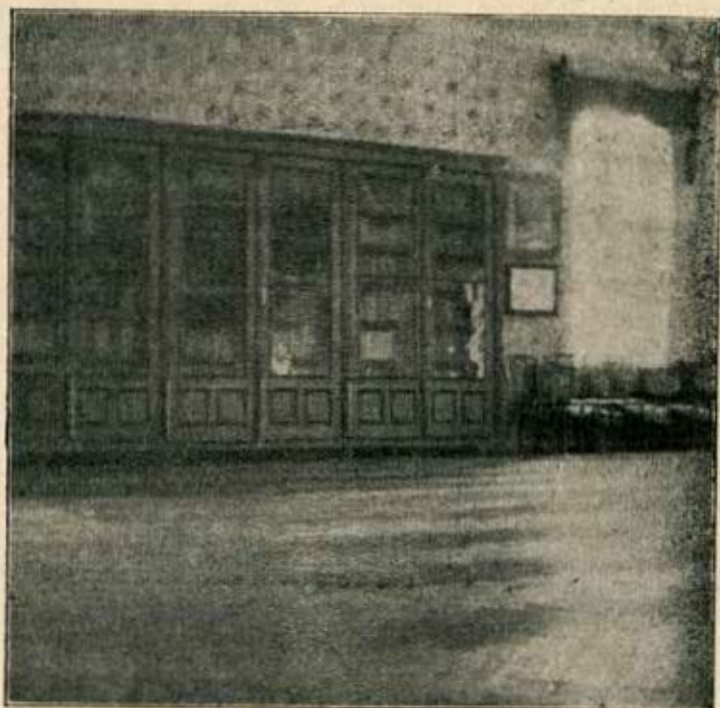
¹ „Клавир купљен пре 11 година, на коме ученице сваки дан свирају и више не може да се употреби“, замењен је новим за који је Министарство одобрило издатак од 92 дуката (1100 дина.) из школарине. И хармонијум је набављен из тога прихода (1874).

² За музику има 2 пијана и 1 флајел. (Флајел је својина бив. Женског Музикалног Друштва).

виоле, 1 чело, 2 флауте, више пултова и др. за оркестар ученица Ж. У. Школе. Итд.

Године 1910 кабинети су преуређени. Сам управитељ (др Св. П. Стевановић) прегледао их је, са наставником прир. наука (г-ђицом Катарином Јовичићевом), груписао их, предмете очистио од рђе и прашине, и учинио најпрече набавке. Тада је уређена и једна мала стаклена башта за 100 саксија.

Наставничка књижница постала је 1867 када је Министарство Просвете почело слати школи поједине књиге.

Наставничка књижница (у сали)

а особито масу руских ситних и јефтиних издања за народ, (за наставничку књижницу уопште без вредности). Нешто књига и руских књижевних листова припало је књижници из бивше Руске Читаонице којој је локал био уступљен у школској згради. Краљица Наталија поклањала је махом француске модне и тзв. породичне журнале. У главном,

књижница је снабдевана и сада се снабдева поклоњеним књигама од Министарства Просвете, од Академије Наука, од старешина ове школе, а мање набавком из школскога буџета. Стога у књижници има дела од знатне вредности као и сасвим залишних или само од музејске вредности. У своје време набављено је доста књига за Ж. У. Школу, и тиме је њена наставничка књижница добила лепу основу. Од 1898—1901 из школскога буџета претплаћивано је више од 20 стручних, научних и књижевних, листова, за наставничку читаоницу.

Ученичка књижница основана је 1893 од књига преосталих од испитних поклона. 1899 обновљена је које потпором из школарине, које приходом од концерата и поклонима. Уз књижницу колегија је смерала да установи и школску ученичку читаоницу, али је остала само на идеји¹. 1907 ученице Ж. Гимназије су желеле да имају своју књижницу и читаоницу, и управитељ је одредио одбор од наставница које ће ту ствар извести. Место читаонице ученице Ж. Гимназије основаше своје литерарно удружење, Заједницу, којој је управитељ уступио ову књижницу на руковање 1905, и тако је на Заједници и остала.

Књижница школских уџбеника, за сиротне ученице, установљена је 1899, на основу правила прописаних 1897.

Ученичка књижница, под упутством и надзором књижничара и наставница језика, чинила је знатних услуга ученицама, којима се читање одабраних дела омилило, допуњавало им наставу. Бачка књижница је располагала лепом колекцијом српских и страних аутора и повремених листова, и бројала одмах преко 300 дела. Књижница ђачких уџбеника, из које су сиромашним ученицама даване школске књиге на послугу, бројала је преко 1100 књига. И поред обнављања те су књиге од силне употребе брзо пропадале. Најзад на предлог управитеља наставнички савет је одлучио (1910) да се та књижница затвори и расходује, из са-

¹ 1899 одржан је концерт у корист те књижнице. Једно разредно веће било је мишљења да би читаоницу ваљало удесити као неки семинар где би се ученице вежбале у језицима, саморалњи, и развијале укус; и да би требало увести јавна предавања.

свим умесних хигијенских и педагошких разлога, кад већије могућно да се деци свакад издају само нови и неупотребљавани егземплари, као што је некада било.

Данас кабинети и збирке бројно стоје овако:

Хемијски кабинет има 232 препарата и реактива.

Минералoшки кабинет, 188 минералија.

Физички кабинет, 82 предмета.

Биолошки кабинет, 82 предмета, 48 фотографисаних препарата за стереоскоп.

Географско-историјски кабинет, 30 карата, 2 глобуса, 1 хоризонтаријум, 1 телуријум, 160 диапозитива и др.

Збирка математичких учила, 51 модел.

Збирка цртањих учила, 58 гипсаних модела.

Збирка гимнастичких справа има 40 пари гвоздених кугала и штапова, котурова са палицама и разне лопте.

Наставничка књижница, 1410 дела.

7. ЗАКОН

1. У животу В. Ж. Школе истичу се, говорећи о њеном закону, неколико значајних и битних промена.

а. Прва је од 19 јануара 1879 када је стари закон од 1863 (К. Цукића) укинут и замењен новим (А. Васиљевића) од споменутога датума. По новоме закону она, истина, задржава свој двојни задатак — образовање девојака и спремање учитељица, — али се другоме задатку даје много већа вредност (уведена је стручна педагошка настава, концентрисана у V разреду, која се тога ради заводи¹, и обавезно полагање учитељског испита). Пошто се осетило да је за стручну учитељску спремину дато мало времена, свега година дана, установљен је VI разред. Измене и допуне закона, од 31 октобра 1886, (М. Кујунџића), само су тога ради и донете.

¹ У самој ствари V разред је отворен годину дана раније, 16-VIII 1878. Промене у броју разреда ишле су овако: 1863 три (само прво коло ученица свршава школу за три године), од 1866 четири, од 1878 пет, од 1886 шест, а од 1907 опет четири, да се од 1912 понова пење на пет и даље до осам, и то гимназијалних, разреда.

б. Друга је промена од 1896 када је школа изгубила тип двојности законом о Ж. У. Школи којим је учитељски испит у В. Ж. Школи укинут (фебр. 1896). После две године, за које се време није знало шта ће бити са овом школом, долазе нове законске измене и промене, 26 јула 1898 (г. Анд. Ђорђевић). Са 1896 годином дошле су у питање и остале више женске школе које су се тек почеле појављивати, и од којих је најстарија припремала и први учитељски испит за своје ученице.¹ Но законским променама од 1898 све више женске школе и формално су претворене у шесторазредне школе за опште образовање девојака. Укинут је положај управитељке а заведен положај управитеља. И то је значајна промена. Затим, 1904 више женске школе губе, у неколико, и тај тип, јер у четири нижа разреда, — министарском одлуком о промени плана, — добијају подлогу за гимназијско образовање девојака. Тиме је учињена припрема за отварање потпуне Ж. Гимназије, а више женске школе су отпочеле функционисати као четвороразредне школе са гимназијалном основицом.²

в. Битну промену, или тачније, свршетак свих промена чини чл. 141 закона о средњим школама са изменама од 4 јула 1912 које је донео садашњи Министар (г. Љуб. Јовановић). Тај члан укида закон о В. Ж. Школи изузимљући неких одредаба, о садашњим наставницима и њиховим плаћама³. — Место виших женских школа понова се заводи коедукација, и то од I—VI разреда, стим, да се у мешовитим гимназијама могу постављати и наставнице. Осим тога утврђује се број потпуних женских гимназија (3), од којих је једна у Београду. А како у Београду женска гимназија већ постоји, а В. Ж. Школа има ученица за још две па и три нове школе, не остаје друго него да се и она прилагоди новоме закону. По Министрову наредбењу она је већ ове године добила V разред гимназије,⁴ а идуће можда ће се и она прогласити за женску гимназију (или реалку, на што се радо помишља у заинтересованим круговима).

¹ В. од. 1, 10 и 11.

² В. од. 9 и 11.

³ В. од. 13.

⁴ В. од. 9

г. Још две ствари спадају амо, али оне се не тичу законских промена; оне само обележавају две епизоде у њеном животу, о којима ћемо и засебно говорити.¹ То је отварање Ж. У. Школе (1900) и Ж. Гимназије (1905). Обе су постале под кровом В. Ж. Школе, обе су неко време одржаване њеним буџетом, биле у њеним зградама, под њеном управом, у обема су радиле њене наставнице и наставници. Речју, обе су се развиле из ове школе. Ж. У. Школа остала је у заједници шест година (1900—1906), а Ж. Гимназија четири (1905—1909).

Уосталом, у изгледу је још једно одељивање, ако се осам одељења у савском крају одвоји у засебну школу.

Поред закона од 1863, који износимо у целини, закон од 1879 по коме се школа до сад одржавала изнећемо онако какав је био после свих промена.

2. „Михаил М. Обреновић III, по милости божјој и вољи народа Књаз Србски, проглашавамо и објављујемо свима и свакоме, да је Државни Савет решио, и да смо ми одобрили и одобравамо: Закон устројства Више Женске Школе у Београду.

§ 1. Поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школима учи, а нарочито поради припреме одраслијих девојака за учитељке основних школа¹ женских, оснива се у Београду Виша Женска Школа.

§ 2. Виша Женска Школа има три разреда² и сваки разред свршава се за једну годину.

§ 3. У тој школи ће се као главни предмети редовни у сходном пространству предавати: Наука християнска, српски језик с литературом, општа и српска историја и земљопис, јестаствене науке, рачуница, педагогика с методиком и дијететиком, краснопис, женски рад, играње и вештина готовити јела.

§ 4. Осим учења ових редовних предмета, Министар Просвете и Црквених Дела дозволиће, по показаној по-

¹ В. од. 10 и 11.

² Указом од 20 априла 1866 време учења повећано је од три на четири године.

треби, не само предавање још гдекојих полезних наука и

Ученици IV¹ разреда из 1892—93 са класном учитељицом (50 ученица)

вештина, као ванредних предмета, него и држање извесног

броја ученица о њиховом трошку, на храни и квартиру у самом заведењу, под управом управитељке исте школе.

§ 5. Редовне предмете биће свака ученица дужна учити, а ванредне она, која хоће. Редовне предмете свака ученица бесплатно учи: за ванредне предмете плаћају ученице по општем распореду Министра Просвете и Црквених Дела.

§ 6. Виша Женска Школа има управитељку и потребан број учитељака и учитеља.

§ 7. Управитељци спада поглавито у дужност: водити бригу о моралном и душевном васпитању ученица и о поретку у заведењу, надзиравати на предавање, и владање учитељака и учитеља, и обраћати се по свима потребама заведења Министру Просвете и Црквених Дела.

§ 8. Како управитељку тако и учитељке и учитеље постављаће Министар Просвете и Црквених Дела, а они уживају сва права учитеља и учитељки основних школа.

§ 9. Плата управитељке, учитељака и учитеља и сви трошкови око ове школе подмириваће се по одобрењу законодавне власти, из главног школског фонда.

§ 10. Министар Просвете и Црквених Дела прописаће ближа правила односећа се како на унутрашње устројство заведења, тако и на распоред послова у овој школи.

Препоручујемо Нашим Министрима Просвете и Црквених Дела и Финанције, да овај закон обнародују и о извршењу његовом старају се; властима пак заповедамо, да по њему поступају и свима и свакоме да му се покорвају.

17. јунија 1863 год. у Београду. М. М. Обреновић ср. Видио и ставио државни печат, чувар држ. печата, Министар Правде Р. Лешјанин ср. Заступник Министра Просвете и Црквених Дела, Министар Финанције К. Цуквић ср."

Закон о уређењу Више Женске Школе, од 1879, после свих измена био је овакав:

Чл. 1. Задатак је Више Женске Школе, да даје више образовање женскињу.¹

¹ До 1896: „и да спрема учитељке за наше школе“.

Неколико ученица IV разреда из 1898—99 са Сташком Ђ. Глишићевом, кл. Учитељском. Две ученице, у карираним блузама, питомице су, родом из Македоније, Агња Кубелићева и Малвина Поповићева.

Чл. 2. Виша Женска Школа има шест¹ разреда, а сваки разред свршава се за годину дана.²

Чл. 3. У Вишу Женску Школу примају се ученице, које нису млађе од 10 ни старије од 13 година, а које су с добрим успехом свршиле основну школу или се приватно спремале. У првом случају полагаће пријемни, а у другом приватни испит, као што је прописано за све средње школе. — Ученице које су редовно свршиле који разред гимназије или реалке с добрим успехом, примиће се у следећи виши разред Више Женске Школе. — Уписивање бива првих дана школске године, а до краја августа могу се уписати још оне ученице, које су изостале због важних узрока.

Чл. 4.³ При упису у ма који разред Више Женске Школе ученице плаћају годишње: а., уписнине 5 динара, б., школарине по 20 динара⁴.

¹ До 1886: пет

² До 1896 друга и трећа алинеја гласила је: „Оне ученице, које желе постати учитељке основних школа, дужне су у течају шестог (пре 1886: петог) разреда, практично изучавати школски рад у вежбаоници, која се заводи при Вишој Женској Школи са четири разреда основне школе. Правила за ову вежбаоницу прописаће министар просвете и црквених послова.

Поред тога, по свршетку шестог (пре 1886: петог) разреда и овог практичног курса, приправнице за учитељке полагаће учитељски испит из ових предмета: науке хришћанске, српског језика са српском књижевношћу, српске и опште историје, педагогике са школским радом, рачуна, земљописа, јестаственице, и женског рада“.

А као чл 3: „Оне ученице, које су свршиле Вишу Женску Школу с добрим успехом, а нису походиле у течају шестог (пре 1886: петог) разреда и вежбаоницу, ни полагаће учитељски испит, могу то чинити и доцније, по одобрењу Министра просвете и црквених послова.

Испит тај полагаће из предмета, који су побројани у члану 2.“ Овај члан је накнадно — 1886 — измењен у толико што је учит. испит постао обавезан за све ученице.

³ Цео члан је допуна од 1898.

⁴ До 1904, док није донет буџетски закон о концентрацији прихода, важиле су још ове алинеје: „Уписнина се уноси у фонд сиромашних ученица Више Женске Школе, из кога ће се по могућству, помагати сиромашне ученице, које су врло доброг учења и владања.

Школарина се уноси у школску касу, одакле ће се набављати потребне књиге за наставничку и ученичку књижицу, и све остале школске и канцеларијске потребе.

Ученици V разреда из 1882 - 83. Управитељски Катарица М. Миловук и класне учитељице П. Пингеровићева (лево)
и Јелена П. Михаиловићка (десно).

Уписнине се не може ослободити ни једна ученица, а школарине се ослобођавају само сиромашне ученице врло доброг учења и владања.

Чл. 5. Какве ће се науке и вештине учити у Вишој Женској Школи и које ће од њих и у колико бити обавезне за све ученице, то одређује Министар Просвете и Цркв. Послова, по саслушању Главног Просветног Савета.¹

Чл. 6. У коме ће се обиму предмети (до 1886: ове науке) предавати у Вишој Женској Школи, и како ће се поделити на разреде и часове, прописаће Министар Просвете и Црквених Послова.

Чл. 7. Виша Женска Школа има управитеља,² и за сваки разред по једну класну учитељку, потребан број предавача, учитеља и учитељака језика и вештина.³

Управитељ Више Женске Школе може бити оно лице, које је служило најмање 15 година као професор средње школе, да је жењен и да има 40 год. живота; а има сва права директора непотпуне средње школе.

Ближа правила о руковању и трошењу новца из ученичког фонда и школске касе, прописаће Министар Просвете и Црквених Послова*.

Кад је уписива укипута за гимназије (1902) В. Ж. Школа није била у питању, јер се на њу случајно заборавило, и тако су родитељи давали за женску децу и по 5 динара уписнине од које се није могла ослободити ни једна ученица, а није се нашло никога ко би ту ствар покренуо те да се погрешка поправи. Овај случајни мали државни приход од 5—6000 дин. годишње сад је отпао са укидањем овога закона.

¹ До 1886: „У Вишој Женској Школи учи ће се ове науке: наука хришћанска, српски језик, српска историја, општа историја, историја српске књижевности, педологика с методиком, рачун, земљопис политички јеставеница, хемија, експериментална физика са космографијом, хигијена с дијететиком, женски рад са кројењем и шивењем женских хаљина, крајопис и цртање, гимнастика и играње, музика: певање и свирање, страни језици: руски, француски, и немачки.

Свака ученица дужна је учити један, ма који од ових страних језика, који сама или родитељи њени изберу; но може и два и сва три изучавати, ако жели.“

А као чл. 6: „еви у члану 5. поређани предмети обавезни су за све ученице Више Женске Школе, осим свирања, које се оставља на вољу, и оне, које буду училе свирање, плаћаће одређени хонорар“.

² До измена од 1898: управитељку.

³ До измена од 1898: „и помоћнице класним учитељкама“.

Чл. 8. Управитељ¹ као непосредни старшина школе, води бригу да се у школи добар поредак одржава, да сви

Група ученица (VI разред из 1887—88) које су прве са шест разреда положиле учитељски испит (1883—89).
Са њима је класна учитељица П. Пинтеровићева.

који припадају школи, како наставници тако и ученице,

¹ По изменама од 1898 свуда се реч „управитељка“ замењује речју „упрзвитељ“.

врше своје дужности, и у свему што се тиче школе и њеног унапређења, чини предлог Министру Просвете и Црквених Послова. Он, у договору са класним учитељицама и осталим наставницима (до 1898: предавачима) саставља и подноси Министру на одобрење распоред предмета на часове и одређује ред испита. Прима и уписује ученице у почетку школске године и одређује комисије за испите. Води књиге о трошковима око завода и полаже контроли рачуне о истима. Он може, у хитним и важним случајевима, распустити школу на читав дан. Он прима и распушта служитеље.

Чл. 9. Класне учитељице пазе на ред [у разредима, воде белешке о долажењу ученица у школу, пазе на понашање и владање ученица како за време школских часова, тако и за време одмора између часова, и воде ученице свог разреда у цркву, кад којој ред дође.

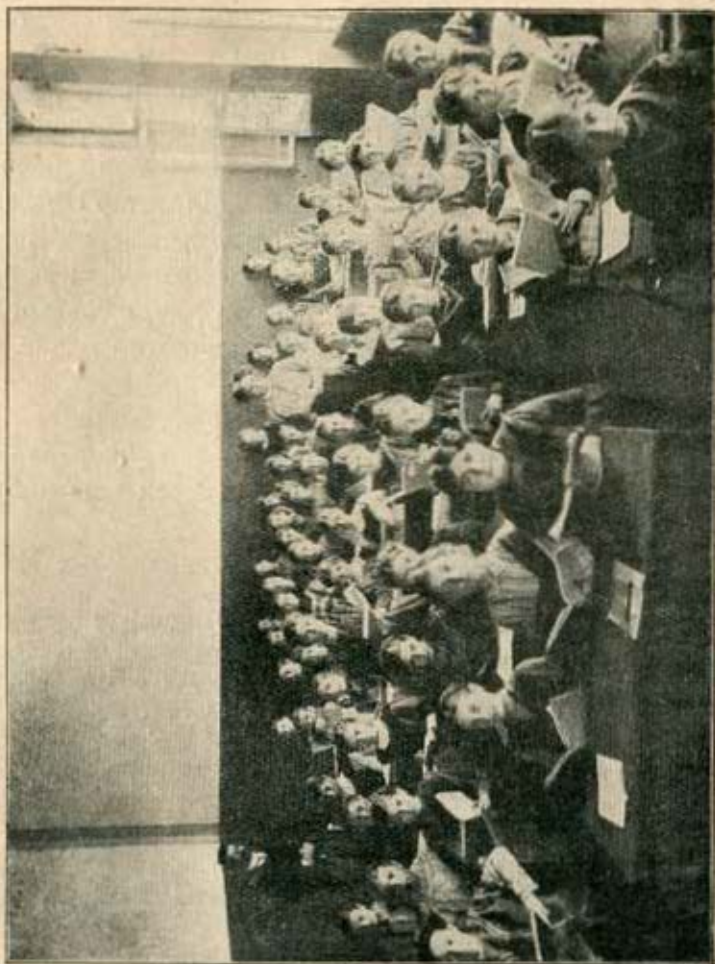
Свака класна учитељица предаваће и по који предмет и може имати недељно до 15 часова;¹ и ако би класна учитељка предавала који страни језик или вештину, она неће за то имати никаквог додатка.

Чл. 10. Класне учитељице Више Женске Школе могу бити оне, које су редовно свршиле философски факултет овде или на страни; или оне, које су свршиле Вишу Женску Школу и положиле учитељски испит са врло добрим успехом, а поред тога су као ванредне ученице слушале философски факултет, или су служиле као учитељице основних школа најмање пет година, а да им резултат годишњих оцена за то време износи најмање $4\frac{1}{2}$; или оне, које су служиле као више учитељице у девојачким школама најмање 3 године; или најзад, садашње учитељице Више Женске Школе, које служе најмање 5 година а положиле су учитељски испит.

Класне учитељице имају почетну плату 1500 дин. годишње, која се после сваких пет година периодски повишава са 250 дин. на годину, периодских повишица има шест, тако да им је највећа плата на крају тридесете године и износи 3000 дин. годишње.

¹ До 1898: до 12 часова; од 1904^г уобичајен је максимум од 15—18, ао у гимназијама.

При периодској повишици рачунају им се и оне године службе, које су провеле као учитељице основних или девојачких школа.

На часу српскога језика (Из из 1911—12). Учионица у трећем павиљону (пајбоља).

Што се тиче рока службе и пензије, класне учитељице имају сва права, која и учитељице основних школа.¹

¹ До ове измене, од 1898: „Управитељка и класне учитељке Више Женске Школе могу бити само оне, које су с врло добрим успехом свршиле код нас Вишу Женску Школу или на страни сличну школу; које су положили учитељски испит (члан 2) са врло добрим успехом и поред тога, са врло добром оценом вршиле дужност помоћнице Више Женске Школе или учитељке основне школе најмање две године. Оне имају приу плату

Чл. 11. Управитељ се поставља Краљевим указом на предлог Министра Просвете и Црквених Послова.¹

Чл. 12. За предавање појединих наука, које не би могле предавати класне учитељице, могу се поставити професори и супленти средњих школа, било као редовни, било као хонорарни наставници.

Редовни професори и супленти постављају се Указом Краљевим на предлог Министра Просвете и Црквених Послова и имају сва права професора и суплената средњих школа. Хонорарне наставнике поставља Министар Просвете с овом наградом: за предавање научних предмета и туђих језика месечно по 10 дин. од сваког недељног часа; за предавање Науке Хришћанске месечно по 8 дин. од сваког недељног часа; за предавање вештина месечно по 6 дин. од сваког недељног часа.

Хонорар се неће издавати: а) за време законом прописаног великог школског одмора; и б) ако хонорарни наставник, из којег било разлога, дуже од месец дана не буде могао долазити на дужност.²

За предавање вештина и страних језика може Мини-

хиљаду пет стотина (1500) динара годишње. А за тим имају и периодичку повишицу и то по свршетку сваке пете године по две стотине педесет (250) динара. Последњу периодичку повишицу добиће оне на свршетку тридесете године службе. При периодичкој повишици рачунаће им се оне године службе, које су до сад провеле у тим звањима. Управитељка, осим тога, има још пет стотина (500) динара додатка и стан с огревом, ако то има у самом здању школском, а иначе нема права на стан и огрев.“

¹ До ове измене, од 1898: „Управитељку и класне учитељке поставља министар просвете и црквених дела, и оне, што се тиче рока службе и пензије, задржавају сва она права, која имају учитељи и учитељке основних школа.“

Ради заступања класних учитељака, у време њихове болести, и предавања по неких предмета, и поглавито ради спремања будућих класних учитељака, постављаће се у Вишој Женској Школи и потребан број помоћница класним учитељкама, са годишњом платом по осам стотина (800) динара.“

² До ове измене, од 1898, прва алинеја чл. 12. гласила је: „За предавање појединих наука, које не би могле стићи да предају класне учитељке, може министар просвете и црквених дела одредити стручне професоре из других просветних завода, као хонорарне предаваче. Ови хонорарни предавачи имаће плате за један час недељно сто и педесет (150) динара годишње“.

стар Просвете и Црквених Дела, у случају потребе, поставити нарочите учитеље или учитељке са годишњом платом од хиљаду (1000) до хиљаду и пет стотина (1500) динара.

Чл. 13. Дисциплина у школи поверава се управитељу и класним учитељкама.¹

На часу физике (Шиз из 1911—12). Училишта у првом пагилону.

Казни, којима се могу подвргавати ученице Више Женске Школе, јесу: опомена, укор и стајање у скамији и изван скамије, одлучење од школе на време и искључење на свагда из завода. Прве три казни: опомену, укор и стајање из-

¹ До 1898: „а помоћницама само онда кад заступају класне учитељке“.

риче како управитељка тако и свака класна учитељка у своме разреду; а последње две: одлучење и искључење изриче управитељка у договору са класним учитељкама, но последња, искључење, неће се моћи извршити без претходног одобрења Министра Просвете и Црквених Послова.

Чл. 14. За оцене успеха ученичког и за прелазак из млађег разреда у старији вреде чл. 32—49 зак. о сред. школама.¹

Напомена. После 1896 и после 1898 неки чланови закона, који су 1886 већ једном били мењани, отпали су, али ћемо их, ради потпуности, додати овде. Тако:

Чл. 15. Годишњи испит у Вишој Женској Школи полагају ученице појединих разреда у времену које пропише, а по распореду који одобри Министар Просвете и црквених послова, а по програмима које подносе наставници у почетку школске године.

Ученице најстаријег разреда не полагају годишњи испит из предмета тога разреда. Оцене за право на полагање учитељског испита изводе се по тромесечним резултатима најстаријег разреда.²

Чл. 16. Учитељски се испит полагаје пред комисијом, коју по одобрењу Министра Просвете и Црквених Послова избере управница са класним учитељицама и свима наставницама.³ На овим испитима председава изасланик Министра Просвете и Црквених Послова.

¹ До ове измене, од 1898 важила је измена од 1886 по којој је за успех и превођење ученица вредно чл. 20 зак. о гимназијама, од 1863. А првобитно тај члан гласи: „Одговори ученица оцењују се са 5, 4, 3, 2, 1, — 5 значи одлично, 4 врло добро, 3 добро, 2 слабо, 1 рђаво. Те ће се белешке заводити у каталоге, које ће чувати класне учитељке.

Резултати годишњих бележака, пореде се са резултатима испитних бележака. Која ученица има у резултату резултата два (2), та мора поновити разред, а која има у резултату резултата више од два, но из појединих предмета има два или један, та ће морати поновити испит из тих предмета. При поновљеном испиту оцена три (3) довољна је за поправку испита и прелазак у старији разред.“

² Ово је измена и допуна од 1886, а првобитно било је овако: „Годишњи испит у Вишој Женској Школи држаће се у времену од 10. јуна до краја истог месеца, по програмима, које су наставници у почетку школске године поднели.“

³ До ове измене, од 1886, ту је била још и ова реченица: „и то у времену од 16. августа, па до краја истог месеца.“

Ближа наређења о овим учитељским испитима, као и време у које ће се они држати¹, прописује Министар Просвете и Црквених Послова.

Чл. 17. Одмор школски, осим божићних и васкрсних празника, бива још и лети од 1. јула до 16. августа.

На часу цртања (Шв из 1911—12). Учионица у „савету“ (светлост долази с леја и с стране).

Чл. 18. Сви трошкови око ове школе подмириваће се, по одобрењу законодавне власти, из општег кредита одређеног на просветне цели.

Чл. 19. Министар Просвете овлашћује се, да може,

¹ До ове допуне, од 1886, реченица: „као и време у које ће се они држати“ није била у овој алинеји.

према потреби и могућности, завести интернат поглавито за ученице Више Женске Школе из унутрашњости Србије, и да може потребне издатке на стан, огрев, осветлење и послугу подмиривати из сума одређених буџетом Министарства просвете и црквених послова на те позиције.

Сва правила о уређењу интерната, као и све што се односи на економну страну те установе, прописале Министар просвете и црквених послова.

3. Закон од 1863 пропраћен је и допуњен прописима и правилима које ћемо ради њихове старине, и ради веће јасности у слици старе В. Ж. Школе, мало опширније приказати.

Правила о дисциплини и оцењивању, о реду и распореду рада, и напослетку правила за ученице које се спремају за учитељке дата су 1866 године.

У I разред примане су ученице од 11—13 година, без пријемног испита. Но управа школска нашла је побуда за предлог да се уведе један „приуговорни разред“ чим је увидела недовољну спремност ученица. За прво коло тај приправни разред није био потребан, ту су била деца зрелија и спремнија; али за друго коло, вели, „уписало се око 70 ученица из основне школе већином, али (су) тако неприправне, да се сви професори туже и кажу да губе вољу: јер чим више они њима толкују, тим се више оне збуњују“ (1866)¹ Но предлог није усвојен, јер се „зрелост ученица има пресудити по годишњим резултатима, као што је прописано“.

Пријемни испит уведен је 1874, а укинут 1912, кад и за остале средње школе.

Превођење ученица у старији разред врши се као и у гимназијама. Испити се полажу из свих предмета, два пут годишње, крајем јануара и крајем јуна.

Школска година почиње 1 августа а свршава се 30 јуна. Упис траје пет дана. Божићни одмор пет дана, ускршњи седам. — У 1865 летњи одмор је, на предлог школске управе, продужен до 16 августа, као и по гимназијама, једно због самих ученица, а друго због хонорарних наставника

¹ В. од 13.

у чијим је рукама већина предмета, а који због ове школе не могу свој одмор да скраћују. Тако је и даље остало. —

Радно време је од 8—12 и од 2—5 часова.

Сваки разред има своју класну учитељицу (разредног старешину). Њима су придодаване помоћнице.

Мерене Ученица (18 до 1911—12).

„За цело време школских часова имају се у заведењу налазити све ученице, све класне учитељице, помоћнице и управитељка“.

„Дисциплина у заведењу поверена је управитељици, а вршиће се међутим по подобију школских закона за гимназије прописаним“.

„Управитељка, учитељи и учитељке могу ученице казнити за непристојност, неучење, непажњу и немирноћу: укором, стајањем у скамији, стајањем изван скамије“. Веће казне су: одлучење на годину дана или на свагда из ове школе или из свих завода.¹

За 12 неоправданих изостанака у једноме месецу шаље се извештај родитељима, а за још 12 ученица се отпушта.

Оцене владања бележе се сваке недеље према посматрању и утисцима класних учитељица, а и осталих наставника. Оцене бележи класна учитељица. Недељне оцене своде се у месечне и двомесечне по аритметичној средини.

Оцене успеха и владања давале су до 1879 тромесечно, а од тада двомесечно. Од 1898 опет тромесечно, аналого закону о средњим школама.

„Управитељци се изреком у дужност ставља на то морити, да ученице оно што уче заиста и науче, и за то, да ученице које довољно ревности за успевање не показују, на већу прилежност опомињу, и ако то без последица остане, од учења од ванредних предмета их искључи, и напоследку, кораке учини да се сасвим из заведења искључи.“

„И ученице које природом нису обдарене за изучавање којих знања, треба по дужевременом безуспешном покушавању одвратити од узалудног учења, којим се само умножава број неуспевајуће деце на штету заведења.“

„За ванредне предмете наплаћиваће се од ученица школарина по прописаној тарифи, а сиромашне имају права бесплатно их учити.“

„За успевање у страним језицима нужно је и повторавање и конверзација с ученицама, чега ће се дотичне учитељке и учитељи придржавати, и у колико неуспевање ученица буде стајало до немарности учитеља, имаће она (управитељка) то министру достављати да би се лице другим заменити могло.“

„За лица која ће које године какве предмете предавати чиниће управитељка кратким путем, усмене или писмене предлоге министру, који ће затим званично таква лица означавати.“²

¹ В. Просветни Зборник стр. 138—146.

² В. од. 13.

Са законом од 1879 дошле су и нове уредбе. Тако, одређене су дужности класних учитељица и помоћница (чл. 10 и 12), у њ су унете одредбе о дисциплини (чл. 13), оцењивању и испитима (чл. 14—15) итд., што је све још тумачено и попуњавано расписима и одлукама.

По томе закону наставни програм не прописују више сами наставници, као што је досад било, већ Министарство, по саслушању школскога савета (чл. 6), док није то прешло и на Главни Просветни Савет.

Годишњи испити држе се од 10—30 јуна. Оцењивање ученица бележи се са 1—5. Превођење у старији разред бива поређењем годишњих оцена са резултатима испитних бележака. Ова законска одредба измењена је накнадно, 1886, овако: „За оцене успеха ученичког и за прелазак из млађег разреда у старији вреди чл. 20-и зак. о гимназијама од 16-ог септембра 1862-е године.“ Ова одредба се, даље, акомодује законима од 1898:

„Тиме се ишло на то,“ тумачи Министарство, (1899) „да се оцењивање мушких и женских ђака изједначи. Али новим законом (од 1898) је то измењено, те се у смислу и духу одредбе чл. 14 (закона в. ж. школама) имају примењивати основе новог закона о мушким средњим школама, које се односе на оцењивање и превођење ученика (чл. 32 до 49).“

Према томе од 1898 оцењивање ученица бива тромесечно, а превођење у старије разреде по годишњим оценама. Испити су само течајни, виши и нижи.

Заведена су разредна већа. Ученице су кажњаване и по закону о вишим женским школама (чл. 13) и по закону о средњим школама (чл. 31 а, б).

Управа школска, према погледима на ђачко понашање, мало помало израдила је била и утврдила неколико правила за ученице, којих се у школи придржавало све до 1900. Ево тих правила:

„Ученице не иду на балове, свадбе, уопште на игранке, скупове, на представе по кафанама, а ни на шеталишта не иду без родитеља.

Не суделују на концертима ни на представама (ако су

чланови певачких и гимнастичких друштава), док не добију нарочито допуштење од школске управе.

Кад дођу у школу не могу се из ње враћати пре свршетка часова, нити ићи у варош ради каквих куповина (пера, хартије, платна и др.).

Не пристоји се ученици да се облачи и чешља као дама, као кокета, уопште онако, како једној ученици не доликује.

Родитељи ученица не смеју држати самце на стану.

Ученице не смеју правити дугове.

Кад иду од куће у школу или из школе кући не пристоји се да се улицом препиру, свађају, вичу, уопште, да дижу грају која би привлачила пажњу пролазника.“

1906 године наставнички савет је нашао побуда да у ђачке књижице унесе опширна правила о владању ученица, према данашњим погледима и захтевима. Те су књижице заборављене, и место њих данас су у употреби књижице за ученике гимназија.

Са укидањем закона о В. Ж. Школи укинута су и сви прописи који су са њиме у вези били, а почели су важити они који и за средње школе.¹

4. Правила о благодејању свакад су иста као и за гимназије. За прве две године од постанка школе државна помоћ сиромашним ученицама била је само у књигама. На предлог управитељке новчана помоћ уведена је 1866. Само, та је помоћ, названа „благодејање за васпитање девојака за учитељке“, првих година давана као плата² „ученицама које се по свршетку школе за учитељску службу практично обучавају“. По том је благодејање прешло на сиромашне ученице, које су га оценама заслуживале. Највеће благодејање, 72 динара тромесечно, било је 1894. После знатнога опадања те највеће суме она је опет повишена онда, када је благодејање давано из уписнине, и онда, када је са овом школом била у заједници и Ж. У. Школа. Тада је благодејање било и по 30 дин. месечно. Наставнички савет је

¹ Ближе и више о свима овим правилима, може се наћи у Прометном Зборнику стр. 692—720 и Извештају В. Ж. Школе за 1898—99.

² В. од. 10 и 13.

често пута одлучивао да се благодејање даје само ученицама V и VI разреда, као најпотребитијим. А Министарство је препоручивало да се добрим ученицама из унутрашњости даје веће благодејање. Сада се благодејање прима по новим, реформним правилима о благодејању од 24. јан. 1912.

8. ПЛАНОВИ И ПРЕДЛОЗИ ЗА РЕФОРМУ В. Ж. ШКОЛЕ

Готово од самога постанка школе управа је имала гледиште, да В. Ж. Школу управа, треба преуредити, и од ње створити две средње школе, једну учитељску а другу девојачку, или гимназију. Још 1866 године, управа налазећи да уређење школе прилично задовољава савремене, тј. ондашње потребе у образовању и васпитању женске омладине, ипак мисли, да би то школовање ваљало омогућити и ширим слојевима и нарочито проширити га на целу Србију, и тако потпомоћи подизање културнога нивоа породице и друштва¹. У исти мах предложила је да се уведе и IV разред, јер су три сувише недовољна.²

И седамдесетих година желе се нека усавршавања женске средње школе. По импулсу и жељи г. Ст. Новаковића, 1878, управитељка са наставницама израђује пројекат за преуређење В. Ж. Школе. По томе пројекту школа се претвара у женску гимназију, но из неких разлога под именом „Велика Девојачка Школа“. Да са нестанком В. Ж. Школе, не би пресушио извор за учитељске снаге, док се не отворе посебне учитељске школе, тој гимназији додаје се један практичан педагошки курс, са вежбаоницом, за ученице које неће да полажу испит зрелости већ хоће да буду учитељице. Предвиђен је и интернат за њих. Министар је обећао да ће тај пројекат изнети пред Скупштину; али 1876 Скуп-

¹ „Устројство,“ вели, „доста и одговара зактевању вишег женског образовања, али би требало према потребама напретка и земље раширити делање више женске школе.... Она треба да буде заведено у коме ће млада Српкиња потпуно моћи изобразити се, те да јој није потребно ићи у туђе земље, да прими туђе обичаје, и да се навикне на раскош,“ итд. При том за школу се тражи интернат за 50—60 ученица из Србије.

² „Оптерећеност у наукама је преко сваке мере. А међутим научни предмети се од већ површно уче у III разреду, где мора све да се заврши.“ Предлог је усвојен и последња је била промена чл. 2 закона од 1863 (в. од. 7 стр. 40).

штина доноси други закон, с обзиром на то, да је земљи и народном просвећивању преча једна педагошка школа него женска гимназија. Видели смо да је тим законом В. Ж. Школа добила тип педагошке школе.¹

Осамдесетих година се такође желела реформа В. Ж. Школе, што ће се доцније споменути. Долазило се на мисли да се школа подели на два течаја, или да се претвори у нижу гимназију, а да се установи засебна женска учитељска школа.² 1896 наставнички савет доноси одлуку о предлогу за изједначење наставног програма у I и II разреду са гимназијским тако, како би се у току од четири године у сва четири разреда увела гимназијална настава. То би била основица за прелазак у Ж. У. Школу, а и за гимназију која би се установила.

Традиција о реформи В. Ж. Школе наставља се и деведесетих година: Министар (г. Светозар Милосављевић), намеран да тим реформама приступи, прво тражи мишљење оних, који школу најбоље познају, дакле од наставничке колегије. Министар упућује управитељци позив да са колегијом проучи питање о изради пројекта о уређењу В. Ж. Школе,³ што је она и учинила, предвиђајући отварање

¹ В. од. 7 и 10.

² В. од. 10. С обзиром на уређење немачких школа за учитељице, предлагано је да се у план унесе и кућење, предлагано је, даље, књиговодство, алгебра, психологија, технологија, и културна историја.

³ „Моје је уверење,“ пише Министар, „да је већ крајње време да се наша В. Ж. Школа према до сада стеченом искуству и код нас и на страни, и према савременом развоју наставе у Вишим женским школама, реформише, да од сада врши само једну задаћу, за рад које управо треба и да постоји као засебна школа под именом које носи. У намери да првој редовној скупштини поднесем пројекат закона о уређењу Виших девојачких школа, како би оне боље одговориле своме задатку и потпуније подмиривале савремену потребу нашега народа, ја сам рад, пре него што би приступило изради дефинитивног законског пројекта о уређењу Виших женских школа, да претходно чујем глас у нас најкомпетентнијих лица о овоме питању, а то наставничкога савета В. Ж. Школе. С тога вас, (управитељку), позивам да то питање изнесете пред колегијум, да изради и мени пошаље до 1-ог (фебруара) пројекат закона о В. Ж. Школама без обзира на то, да се у в. ж. школи имају спремити кандидатке за учитељице, јер сам науман да установим засебне учитељске школе за женскиње“ (1890).

једне женске гимназије, поред више женске и учитељске школе.

После четири године поновљен је сличан оглед¹, и, разуме се, без даљих резултата.

1905 спремљен је за Народну Скупштину један пројекат закона којим су обухваћене и приватне више женске школе. По њему је задатак В. Ж. Школе да даје „женскињу више образовање и практичну спрему,“ према потребама и приликама. В. Ж. Школа у Београду има 6 разреда, а остале по четири. В. Ж. Школу у Крагујевцу, Нишу, Шапцу, Пожаревцу, Пироту, Зајечару и Врањи помагаће и општине дајући зграде и огрев. Наставници и наставнице се у свему изједначају са наставницима гимназија. Управитељ је по могућству стручан педагог. Ако се учитељица уда престаје бити учитељица. У недостатку наставница са факултетском спремом могу се постављати одличне учитељице основних школа са 10 год. службе, са својим старим правима, само што место стана и огрева добијају, у Београду, 700 дин. додатка. За ученице се предвиђа интернат. Приватне више женске школе добијају државну помоћ ако су уређене потпуно као државне. Закон би био ступио у живот 16 августа 1895.

Несавременост у уређењу В. Ж. Школе осећала се све више, особито како је деведесетих година отпочело нагло оснивање приватних виших женских школа,² те је и

¹ У озбиљној намери да школу саобрази потребама и духу времена Министар (г. М. Веснић) тражи „мишљење стручних кругова о начину како би женске школе требало преуредити па да потпуно одговарају своме задатку. Садашње уређење наших в. ж. школа не одговара потпуно циљу којем такви заводи према њихову савременом развоју у другим просвећеним државама треба да послуже, јер у тим нашим заводима ученице нити добијају довољну стручну спрему за учитељице, нити као школоване, васпитане и образоване домаћице добијају довољно знања. Стога се показала неодољива потреба, која је већ и у средини народног представничтва наша одзива, да преуређење школа обухвати и ову, како би и она одговорила просветном задатку који се с правом ставља на женски подмладак“.

² У Крагујевцу је основана 1-XI-1891, по завештању капетана Милована Гушића, у Шапцу 1894, затим у Пожаревцу, Нишу и Пироту. Крагујевачка и шабачка су постале, после неког времена, државне школе. В. од. 1, стр. 2 и од. 10.

то био знак да се школе за женску децу траже, и да их зато треба и уредити. Али ни намере ни планови о томе нису се могли остварити. Закон од 1879 и поред свих измена није могао више одговарати савременим потребама. После измена наставног плана, 1904, и после отварања Ж. Гимназије, 1905, у В. Ж. Школи се ради и по закону од 1879 и по закону о средњим школама, који је и Министарство на ову школу примењивало¹. Стари закон се полако сам по себи губио из живота.

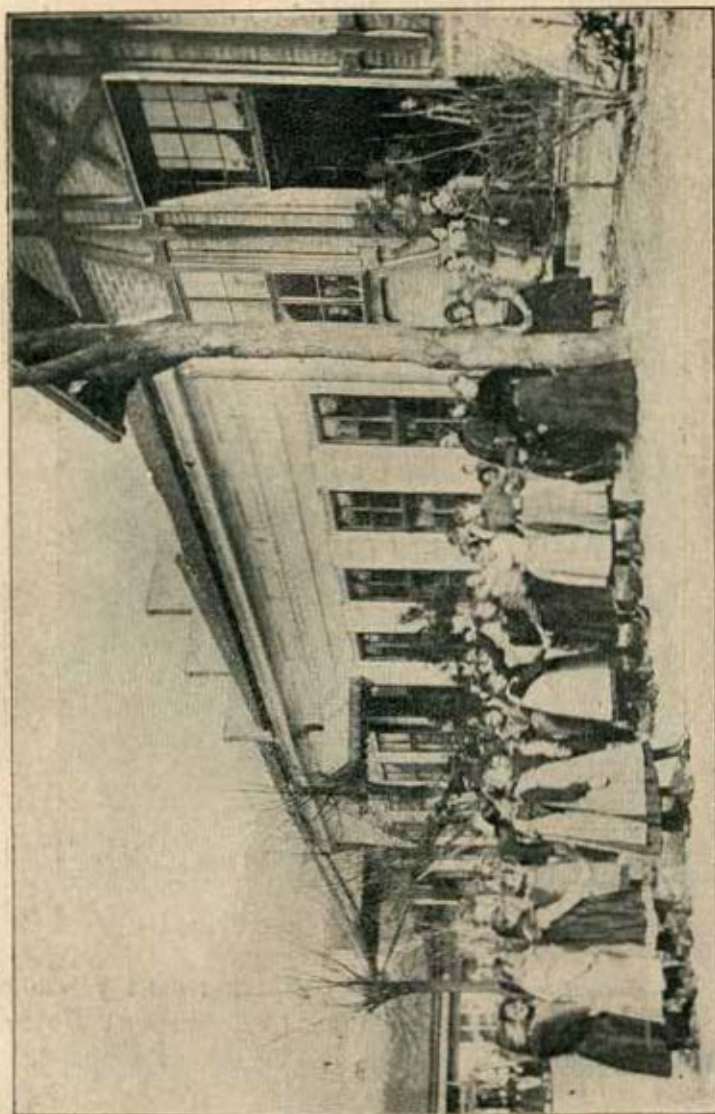
Да би се утврдо пут професионалној и практичној школи, и да би се изазвала приватна иницијатива, намераван је 1903, од стране управитеља (С. Пашића), оглед са самом В. Ж. Школом и то без великих трошкова. На име, те године он је на наставничкој конференцији изнео предлог да се у школи установе курсеви за учење језика и некојих вештина и заната (цртање, музика, стенографија, стенографија итд.). За ученице би то биле репетиције из појединих предмета, а дала би им се и спрема за самостално зарађивање. За остале курзисткиње такође прилика да се, у недостатку практичних школа, спреме за живот. На курсевима би радиле наставнице В. Ж. Школе са хонораром од 5 динара месечно за један предмет, од сваке ученице. Материјалне издатке чинила би В. Ж. Школа, а они не би били ништа увећани преко редовних. О тој ствари водила се реч и на конференцијама у 1907 и 1908 години. Одлуке су се тичале реформе V и VI разреда, који за нове нараштаје нису имали циља па су били и затворени.² Многе ученице су остављале школу тражећи други какав начин да се за краће време и са мање средстава спреме за какав практичан рад. Стога је управитељ опет покренуо питање о разграни виших разреда на неколико курсева. Нешто слично вишим женским школама у Швајцарској. И на конференцији се донесе одлука да наставнички савет предложи Министру привремену измену наставног плана за V и VI разред, у томе смислу. Исто тако учињен је предлог да се I—IV р. изједначи са гимназијом. Предлог није имао законскога ослонаца, јер се наставни план није могао мењати без

¹ В. од. 7 стр. 57—58.

² В. од. 11.

измена у закону, а оне нису биле на реду, и тако је ствар одложена.

1909 саме наставнице (из све три школе) су, после неких својих конференција, у меморандуму изнеле Мини-

Ученице на одмору, испред павиљона (III р. из 1902—3).

стру своје погледе на стање женских школа и потребу да се законом о средњим школама обухвате и оне, женске школе. Уопште, тражиле су реформу према савременим за-

хтевима, тј. да се В. Ж. Школа укине и да се на место ње отвори једна или више нижих гимназија; и да се све одредбе закона о мушким средњим школама примене и на женске, како у погледу наставе и ученица, тако и у погледу наставница и њихових права.

Мале ученице полазе кући (Из из 1910—11).

Али међутим већ се радило на променама у закону о средњим школама иницијативом Професорскога Друштва и самога Министра. Све те радње најзад су завршене законом од 1912 обухватајући и женске школе.¹

У оскудици већих средстава² за остварање потребних школа држава је, вршећи пермутације са В. Ж. Школом,

¹ В. од стр. 7 тач. в, стр. 50.

² В. 14.

прибегавала некој врсти бифуркације и као неке друзе, или се задржавала на ономе што је имала. Но са општим културним напретком нашим развијају се полако и женске школе.

9 НАСТАВНИ ПЛАНОВИ, НАСТАВА.

По закону од 1863 у школи се учи: наука хришћанска, српски језик, општа и српска историја и земљопис, јестаственица, рачуница, педагогика, дијететика, писање, женски рад, гимнастика и домаћа технологија („вештина готовити јела“). То су обавезни („редовни“) предмети. У необавезне („ванредне“) предмете спада немачки и француски језик, цртање и клавир. За учење тих предмета ученице су плаћале, месечно:

за немачки језик	6 гроша	(1,20 дин.)
„ француски језик	9 „	(1,80 „)
„ цртање	20 „	(4,00 „)
„ клавир	60 „	(12,00 „)

Доцније по 9 гроша (1,80 д.) за сваки од ових предмета.

Ово је први облик школарине у нас. Била је и доста приносна, просечно по 1200 дин. годишње, — за 15 година око 20.000 дин. Трошила се на плату наставника тих предмета ($\frac{9}{10}$) и на набавку учила ($\frac{1}{10}$).

Изнећемо један преглед о школарини у почетној, завршној и једној од приноснијих година прве десетине:

Предмети	1863—64				1872—73				1873—74			
	Број уче-ница	напл. шк. (у дин.)	изд. хонор. наст.	10% задрж. са вишком	Број уче-ница	напл. школ. (у дин.)	издато хон. настав.	10% задрж.	Број уче-ница	напл. школ. (у дин.)	изд. хонор. наст.	10% задрж. са вишком
Француски језик	32—42	512	—	502	—	—	—	—	—	—	—	—
Немачки језик	48—58	492	449	43	100—109	1062	955	107	71—74	894	95	95
Цртање	3—5	138	127	11	—	—	—	—	—	—	—	—
Клавир	3—4	240	208	32	4—8	684	593	91	3—6	366	842	42
Свега		1382	784	598		1746	1548	198		1260	1123	137

Напомена. Прве године на француском језику уштеђена је цела сума, јер је управитељка бесплатно предавала. (Клавир је у току године предузела хоноарна наставница). По уредбама од 1873 школарина није наплаћивана за оба језика нити за цртање.

Број ученица био промењив, час растао час опадао.

За језике прописана је репетиција и конверзација, свакога дана, као у каквом девојачком заводу. Француски и немачки језик почиње од I разреда, и одмах са конверзацијом.¹ По уредбама од 1873 један језик постао је обавезним предметом са 3 недељна часа.

Године 1868 цртање и певање постају обавезни предмети, али оцене ипак не утичу на прелазак у старији разред. (Та је несугласица доведена у ред 1873 у једном конкретном спорном случају). И настава цртања данас је унапређена, и место самих „прегледа“ долази природа, а даје се места и народној орнаментици.

Много се полагало на наставу женскога рада. Школована домаћица треба да зна шити, крпити, кројити. Прво што се из школарине набавља то су машине за плетење и шивење. Сиромашне ученице добијају од државе не само књиге већ и прибор за женски рад.

„Женски рад“, вели г. Новаковић 1873, „сматра се још увек као народна привреда; али да се предаје вешто, са економијом, да се деца не уче луксузу“. У прво време свака класна учитељица, или помоћница, предавала је рад у своје разреду.² Њих су замениле стручне учитељице.

¹ В. од 7, правила од 1866.

² Од појаве ученица по гимназијама, а и од појаве женских радничких школа, настала је потреба за стручним учитељицама рада, у толико пре што се настави женскога рада придавало важности. Од 1878 кандидаткиње за учитељице рада полажу испит у Мушкој Учитељској Школи или у Министарству пред министарским изаслаником. Од 1880 полажу га у В. Ж. Школи. 1882 Министар је намеравао да од помоћница тражи стручну спрему из рада и испит за учитељицу, како би се могле постављати по гимназијама где је учитељица рада замењивала класну учитељицу. 1887 Министарство оставља на школској управи да од наставница одређује испитне одборе, и не шаље више свога изасланика. За испит се нису плаћале никакве таксе, а полагале су га све које се пријаве. 1895 јавило се 40 кандидаткиња. 1896 наставнички савет усваја предлог управитељке (г-ђе М. Св. Вуловићке), да се полагање тога испита регулише тако, да оне кандидаткиње, које нису свршиле В. Ж. Школу или другу какву

Али и поред њих класне учитељице су увек радо примале и по који час овога предмета. Предмет сам по себи захтева опширан програм и доста времена (бар 4 ч. недељно), стога су били уобичајени и домаћи задатци из рада, више штетни него користи, па било да ученица ради сама или да задатак повери туђим рукама. Због тога је 1897 управитељка (г-ђа М. Св. Вуловићка) предлагала да се програм по могућству скрати. 1910 управитељ је тражио да се домаћи задатци из рада сасвим изоставе. Поред стручних школа за рад и нових задатака женских школа овоме предмету се данас не предаје толико важности у настави као пре.

1866 Министарство је било наредило да се „Кување јела, прање и глађење перива нарочито финијег има изучавати код управитељке помоћу учитељки заведенија. За фино кување ученице ће посећивати какав трактер где се боље кува, да управитељка за то поднесе предлог.“ 1873 и г. Новаковић се интересује „може ли се предавати вештина готовити јела“. Али како је 1866 дат извештај да због оскудице у потребним просторијама „прописано кување и прање нема где да се врши“, тако је и остало да се домаћа технологија учи као хемија и само за клубом. (Тако се, доцније, учило и газдинство).

За клавир није било никада више од десетак ученица, јер су га махом училе код својих кућа.

Часове је држала приватна учитељица. (1895 било их је три). 1897 заведено је учење виолине. „Желећи развити што више музичко образовање код ученица, које ће им као будућим учитељицама бити од потребе и велике користи, јер ће тако само моћи што више њих обратити пажњу на народне мелодије и прикупљати их“, управитељка (г-ђа М. Св. Вуловићка) се постарала, да се заведе приватно учење виолине, особито како је учење клавира већ сасвим престало. Са новим наставним планом од 1898 опет је враћен клавир, а

средњу школу овде или на страни, могу тај испит полагати само приватно, уз то да не могу бити учитељице у државним средњим школама, и да су дужне платити прописне таксе за приватан испит. Овим се ишло на то, да се штите интереси школе и школованих учитељица рада а нарочито оних које су свршиле В. Ж. Школу. Министар је, по саслушању Глав. Просв. Савета ову одлуку усвојио.

виолина је онда заборављена. Са Ж. У. Школом, у којој је музика обавезна, враћене су и виолине, шта више, комплетирани су и инструменти за ученички оркестар¹. Данас нема приватних ученица ни за клавири ни за виолину.

По првome пропису, од 1863, „гимнастика, дечје игре и играње, неће се сматрати као вештина, но као средство здрављу угодно, које се у виду забаве ученицама омити има.“ „Играње ће се држати у соби за то угодној иначе гимнастика, кад је лепо време, у школској башти, где ће и нужне справе намештене бити“. Поред стручних наставница гимнастику су предавале и класне учитељице и помоћнице, бар само у свом разреду. За наставника гимнастике, особито за играње, расписивани су најпре конкурси² за привремене наставнике, а после су дошле сталне стручне наставнице. Поред играња и шведске гимнастике сада је уведен и чески соколски систем и пешачење на краћим растојањима.³

Научни предмети су већином диктовани (у недостатку уџбеника). Диктовање и учење напамет, од старе школе, примљено је преко хонорарних професора. Како се у оно време предавало по гимназијама, тако и у В. Ж. Школи. А како су предавали професори тако су предавале и наставнице које су, присуствујући свима њиховим предавањима, слушале и гледале како они раде, па су те методе и саме примале⁴. Са укупним напретком наставе и В. Ж. Школа је усвајала нове методе тако, да је увек стајала на висини савремене школе. Од 1882, како је диктовање забрањено,⁵ не диктује се више ни овде, ученице се служе својим прибелешкама и новим уџбеницима.

¹ В. од. 6 стр. 36.

² Тако је гимнастику предавао Војин Ђорђевић, практикант Минист., затим Јулиус Опенхајм. На конкурс јавио се једном и познати учитељ играња Благоје (Јовановић).

³ Управитељ С. Пашић, који је спорт пешачења сматрао као саставни део наставе, завео је шетње са целом школом, које су обично приређиване изненада и место часова вештина.

⁴ У то време у гимназијама су се сретали стари и нови наставници, са старим и новим методима наставе, те су и једни и други своје методе уносили у В. Ж. Школу. О методима нећемо говорити, јер су познати.

⁵ Један, шта више од млађих хонорарних професора смењен је тада (1882), на предлог школске управе, зато што је „лекције из српскога језика залавао да се уче напамет, одавде-онде“.

Према староме распису од 1848, за гимназије, наставници су већ првих година штампали уџбенике за своје ученице. Др. Милан Јовановић (Бомбајац) штампао је Дијететику и Хемију (1866), Драгутин Плајел Хемију, Кат. М. Миловук Педагогику (1866,) Методику (1871) и Историју (1871), Јован Ђаја Педагогику (1875), М. Св. Вуловића Рачуницу (превод, 1881), итд. Уџбенике су бирали наставници, као што се то и сад ради. Поред уџбеника за више гимназијске разреде узимани су и гдекоји написи намењени широј јавности, и ако нису били подесни за ученице.

Међу старим уџбеницима и „спомоћним књигама“ налази се: Пространи катихизис, Пространа свештена историја, Црквено богословије, О дужности хришћана, Српска граматика од Владимира Вујића (1870), Синтакса од Ст. Новаковића, Теорија прозе од Вујића (1864), Историја српске књижевности од Ст. Новаковића (1867), Мали извод из историје српске књижевности, (за вишу женску школу удесио Ст. Н., 1867), Поезија и проза (1868), Српска историја, од др. Николе Крстића, Општа историја Д. Иловајског, Општа историја у кратком прегледу, за женскиње, од Кат. М. Миловук (1871), Земљопис, Јов. Драгашевића и Јов. Мишковића, Зоологија, К. Црногорца, Ботаника Ј. Дусла (1869), Минералогичка од Ј. Дусла, Јестаствена повесница, од др. Вука Маринковића, Физика, за женскиње од Емилијана Јосимовића (1868), Хемија, за потребу В. Ж. Школе, од др. Милана Јовановића-Бомбајског (1865), Дијететика за више женске заводе, од истога (1866), Рачуница од Мијушковића, Школа нотног певања, од М. Миловука, Немачки буквар и Немачка граматика од Ал. Чварковића, Француска граматика од Шарла Арена и М. Ђ. Милићевића (1870), Педагогика (1866) и Методика 1871 од Кат. М. Миловук, Педагогика од Ј. Ђаје (1875).

До 1873 наставни план, први за ову школу, могао је бити, реконструисан, онакав какав је изнет на стр. 70.

Наставни програм израђивала је управитељка у споразуму са колегијом, тј. сваки је наставник у почетку године правио програм за свој предмет, што је на седницама изношено на претрес и слато Министарству на одобрење.

Г. Новаковић, налазећи да у школи има „превеш много предмета, да их треба редуцирати у интересу већег знања децјег“, и да се није подједнако водило рачуна о оба за-

Редни број	ПРЕДМЕТИ	Број час. у разреду								Свега недељних часова	НАПОМЕНА
		I II III IV				I II III IV					
		Зимски теч.				Летњи теч.					
1	Наука хришћ.	2	1	1	1	2	1	1	1	5	
2	Српски језик :										
	а, граматика	2				2				8	* Раније : теорија прозе и поезије, стилстика са стилистичким вежбањима
	б, синтакса		2				2				
	в, лит. облици*			2				2			
	г, истор. књиж.								2		
3	Немачки језик	3	3	3	3	3	3	3	3	12	
4	Земљошис	3	2	2	2	3	2	2		9 одн. 7	
5	Историја :										
	а, општа			3				3	3	12	
	б, српска							3			
6	Јестаственица	3	2			3	3			5 одн. 6	
7	Физика			3				3		3	
8	Рачун	3	3	2	3	2	2	2	2	11 одн. 8	
9	Педаг. и Методика				2				2	2	
10	Дијететика				2				2	2	
11	Технологија				2				2	2	
12	Женски рад	6	6	6	6	6	6	6	6	24	
13	Цртање	2	2	2	2	3	3	3	3	8 одн. 12	
14	Писање	2	1	1	1	2	2			5 одн. 4	
15	Певање	2	2	2	2	2	2	2	2	8	
16	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	2	2	8	
17	Фран. јез. / необа-										* Свакога дана по 1 час
18	Клавир / везно*										
	Свега (обав.)	24	20	23	28	30	31	29	32		

датка школе, — што поред оптерећености предметима и краткога времена за учење није било ни могућно;¹ — укратко, налазећи да у дојакошњем начину рада, у плану и програму има застарелости, напослетку је, 1873, прописао нов план. (В. табл. стр. 71.).

После овога долази план по закону од 1879. С обзиром на други задатак ове школе ми смо га ставили у десети одељак у коме се о томе задатку подробније говори. С времена на време чињене су неке мање промене у овоме плану.² На пример, писање је померано на IV и V разред,

¹ В. од. 8 стр. 59.

² Прелазни план, дат због увођења V разреда, унео је у школу доста нових ствари, али у нечем и неизводљивих, и правио је нехотичних

Број	ПРЕДМЕТИ	РАЗРЕДИ				СВЕГА
		I	II	III	IV	
1	Н. хришћанска	2	1	1	1	5
2	Српски језик: а, граматика	4	4	—	—	—
	б, стилистика	—	—	3	—	—
	в, истор. срп. књиж.	—	—	—	3	14
3	Српска историја	2	2	—	—	4
4	Општа историја	—	—	4	4	8
5	Политички земљопис	8	3	—	—	6
6	Матем. и физич. земљ.	—	—	—	3	3
7	Јестаственица	3	3	—	—	6
8	Физика	—	—	3	—	3
9	Дијететика	—	—	—	2	2
10	Педагогика и Методика	—	—	2	2	4
11	Рачуи	3	3	3	3	12
	Научни часови	17	16	16	18	67
а	Женски рад	6	6	6	6	24
б	Цртање	2	2	4	4	12
в	Краснопис	2	2	—	—	4
г	Певање	2	2	2	2	8
д	Играње и гимнастика	2	2	2	2	8
	Свега	31	30	30	18	123

Напомена: Немачки, француски и руски језик по избору. Један учити обавезно је

и враћано у I—III. Предавано је књиговодство, алгебра.¹ Неке промене дошле су са увођењем VI разреда. Али, углавном најдуже се радило по томе плану, све до 1898. Што је 1879 донела, утврђујући двојни задатак школе, то је 1898 одузела остављајући је на једноме задатку и уносећи знатне промене, према чему је удешен и нови план. „Виша Женска Школа није више школа за давање каквог стручног знања, за спремање

празнина. Тако, у V разред унесено је 33 предмета и велики број часова, а ученице би свршиле школу не учећи српску историју. Педагогика и методика заузимаће су по 10 часова; а и језици су узимали више него што им се могло дати. Сви часови не би ни могли стати у недељни распоред а да се не заузме и сама недеља. Све је то ипак исправљено. Занимљиво је, што је управитељка, која је иначе предлагала други прелазни план, тако и учинила, и у распоред унела часове и недељом до подне, па га послала Министарству ради очигледног уверења о његовој неизводљивости.

¹ В. од. 10, настав. план.

учитељица", вели Министар (1889), „него школа која има да даје опште образовање и васпитање, да српске кћери спрема да буду добре Српкиње и ваљане домаћице. И кад се има ово на уму", вели даље, „онда је појмљиво зашто је потребно да кроз овакву школу прође што више ученица и зашто је потребно да се у превођењу ученица из разреда у разред и из нижег течаја у виши не стављају онолике отежице, не истичу онолики захтеви колико би се то морало чинити да је то школа која би давала какве државне службенике“.

Течајни испити су тада уведени. Нижи се полаже из III а виши из VI разреда. Нижи течајни испит полаже се из српскога језика, једног страног (по избору) и педагогике. Испити су само усмени. Полажу их све ученице без разлике, па и оне које би у годишњем резултату имале по једну слабу оцену, само ако је најпре поправе на разредном испиту који се претходно полаже. Разредно веће може одлучити да у старији разред пређе и она ученица која и на поновљеном течајном испиту добије једну слабу оцену, само ако из ког другог предмета има врло добру, а примернога је владања.

Настава од I—III разреда изједначена је са наставом у девојачким школама, да би се ученицама олакшао прелаз из једних у друге, тј. да се ни с те стране не би правиле сметње датоме смеру тих школа.

Педагогика се учи само са неколико општих места и задржавањем на забавиштима и нези мале деце. Језицима је дато више пажње. Немачки језик обавезан је само од I—IV разреда, а даље настаје избор између немачког, француског и руског језика. Учи се и енглески. Језицима је дато по 4—6 часова у вишем течају. Земљопис иде до V разреда. И математика. Хигијена се учи у V и VI разреду, а газдинство у III. Кад је нижи течајни испит поманут у IV разред газдинство је отпало.

Овај план, којим су више женске школе добиле савремено уређење девојачких школа, није сасвим ни уведен, јер се радило по прелазном плану (од 1899) а настала је потреба да се и он мења. То долази 1904 са укидањем девојачких школа, са чега је, вели Министар (г. Љуб. Да-

видови) „престала потреба да се наставни план виших женских школа прилагођава наставном плану наших девојачких школа. И док је с једне стране престала та потреба, дотле је с друге стране — одредбом чл. 4 закона о средњим школама о отварању потпуне средње школе за женску децу — створена потреба да се настава по вишим женским школама удеси тако, да она послужи као основица за више, гимназијско, образовање женске деце. И налазећи да су за ово више образовање женске деце довољна четири виша гимназијска разреда (а и закон допушта само једну женску средњу школу),¹ то не остаје друго, него да се четири нижа разреда виших женских школа наставним планом удесе тако, да она послуже и као школа за општу девојачку спрему и као основица за њихово гимназијско образовање.

Поред тога и наставни разлози, закон о учитељској школи и наше прилике и све друго захтева да се настава заокругљује у вишим женским школама у прве четири, а не у прве три године, као што је до сад било.“

Тако удешен план, са програмом, довољан је за прелазак у V разред Ж. Гимназије; а план за њене више разреде чини са овим целину.

На идућој страни износимо их заједно. Изоставили смо план реалног одсека; јер је разлика само у томе, што је за реални одсек место латинскога језика са 5 часова обавезан француски језик са 4 часа, што је у VII и VIII разред унета хемија са 3 часа, и што је цртање обавезно. План и програм за више разреде привремени су.

По том привременом плану, и програму сада се ради у V разреду. Но у исти мах са I разредом се уводи нова настава, за мушке гимназије прописана. (Додат је само ж. рад). За ученице које су се затекле у II, III и IV разреду остаје и даље наставни програм од 1904.²

Укупно, од 1863—98 школа је била и девојачка и учитељска, и то, до 1879 више девојачка а до 1898

¹ В. од. 11.

² Привремени наставни програм за више разреде Ж. Гимназије штампан је у Просветном Гласнику, 1908, св. јули — авг. Програм за ниже разреде В. Ж. Школе штампан је засебно 1904.

више учитељска. Од 1898 — 1904 она је само девојачка. Од 1904—12 нема значај девојачке школе већ гимназијске. Од 1912 поступно се претвара у праву женску гимназију.¹

Редни број	Врсте предм.	В. Ж. Ш к о л а						Ж. Гимназија				
		ПРЕДМЕТИ	I	II	III	IV	V	VI	V	VI	VII	VIII
1	Обавезни предмети	Наука хришћанска	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—
2		Српски језик	4	4	3	3	4	4	4	4	3	3
3		Немачки језик	3	3	3	3	6	6	3	3	3	3
4		Руски језик	—	—	—	—	4	4	—	—	—	—
5		Латински језик	—	—	—	—	—	—	5	5	4	4
6		Земљопис	2	2	2	2	—	—	1	1	—	—
7		Историја	2	2	2	3	—	—	3	3	3	3
8		Јестаственица	2	2	—	2	—	—	2	2	2	—
9		Физика	—	—	3	—	—	—	—	—	4	3
10		Математика	3	3	3	3	—	—	4	4	3	3
11		Игијена	—	—	—	—	2	2	—	—	—	2
12	Необавезни пред.	Грчки језик	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6
13		Француски језик	—	—	4	4	6	6	4	4	3	3
14		Руски језик	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3
15		Педагогија	—	—	—	—	4	4	—	—	4	4
16		Кућанство	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—
17		Философ. пропедевт.	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3
18	Вештине	Цртање	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
19		Писање	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—
20		Певање	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
21		Женски рад	4	4	4	4	4	4	2	2	—	—
22		Гимнастика	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
23		Свирање	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

10. ШКОЛА ЗА УЧИТЕЉИЦЕ

Школа је, видели смо, основана не само ради образовања жепскога подмлатка, већ и „нарочито поради при-

¹ Службено школа и даље носи старо име, првобитнога значаја. (В. од 1, стр. 6).

преме одраслијих девојака за учитељке основних школа женских" (чл. 1 закона од 1863).

Ваља знати да су у оно време женске основне школе биле реткост, и налазиле се махом по варошима, па тако и учитељице. — У 1867 било је 35 женских школа са 53 учитељице. Па и данас је женских школа мало, до рата свега 163 на броју. —

Судећи и по овоме, првом, члану закона оснивање В. Ж. Школе означава потребу, или бар само жељу, да се у школама види што више женске деце и савремено спремних учитељица,¹ а у породици школованих жена.²

Но оснивачи нису могли да избегну непотпуности и неке мале нескладности између добро уочених потреба и појединих законских одредаба и прописа, а то није неразумљиво. Гледајући на незнатан стварни прираштај основних школа, особито женских, а немајући пред собом неке школе старије, са традицијама и искуством, нити каквих статистичких података из којих би се могла дати нека прогноза о томе прираштају, и можда из других каквих разлога, оснивачи су могли дати само школу са скромним претензијама. Као да нису ни слутили да ће се потреба за учитељицама убрзати и повећати, — неке су ученице и не довршивши школу примане у службу, — и, шта више, да ће се учитељице и по мушким школама намештати, а то се, мимо сваких предрасуда у ширим слојевима, појавило као нешто сасвим природно.

Све је, дакле, дато у мањим размерама. Претпостављало се мање ученица. Мислило се на мање потребе. Наставни план није обилан, а време учења траје само три године.³ И сама школска зграда зида се за мало деце: она добија свега три учионице.

Али оснивачи су и сами били изненађени пријемом

¹ У нашем учитељству примери оскудне школске спреме још и тада нису били сасвим изузетни: основна школа, приватни заводи, домаћи учитељи итд. вреде као довољне учитељске квалификације; но за наше почетке и то је све било лепо и добро. — Највише учитељица долазило је из Аустро-Угарске. То се може закључити и по утиску од простог прегледа имена у државном календару од које старе године.

² В. оз. 1 стр. 3 и 6.

³ В. од. 7 стр. 38 и 40.

школе не само у Београду, који је највише умео тражити, и не само у вишим слојевима (међу „великашима“ и „богаташима“), којима је она заменила туђинске школе, већ и у Србији, и код сиромашнијих редова. Већ прве године уписују се 94 ученице, за један разред и сувише. Између њих је 18 сиромашних,¹ дакле читава петина.

На стручне учитељске школе помишљало се и много раније, на пример 1838 године, али је питању о тим школама 1863 године дато привремено решење. Две школе, Богословија, која је већ постојала, и В. Ж. Школа, која се оснивала, добиле су те године двојак задатак, и у наставни план Богословије унети су неки предмети потребни за учитељску спрему,² а учинило се нешто и овамо за спрему учитељица.

Мушка учитељска школа дошла је, иза ове привремености, доста брзо, 1871, а на женску школу чекало се до пред крај 1900 године.

В. Ж. Школа је од свога постанка па до 1898, дакле 35 година, вршила задатак стручне школе за учитељице.

1. Испрва, по закону од 1863, уредба школе у томе смислу била је простија и доста непотпуна, и више је нагињала задатку да „младим Српкињама као будућим домаћицама и матерама даје изображење“,“ него задатку да „одраслије девојке спрема за учитељице“.

Да би томе задатку одговорила В. Ж. Школа је поглавито служила као вежбаоница будућих учитељица; оне су ту хоспитовале присуствујући редовно свима часовима и замењујући одсутне наставнице. По неке часове држале су и стално. Према пропису, ученице које сврше школу а желе бити учитељице морају да се, по одобрењу Министарства Просвете, најпре у самој В. Ж. Школу „практички спремају за исти посао“.

Посебна правила, прописана за такве ученице, важила

¹ Сачувана су општинска и друга уверења тих првих сиромашних ученица, које су, како се обично тамо наводило, у школу полазиле „ради науке и облагорођења срца“, „ради упућења добрим путем“. Једно од тих уверења издале су саме „учитељске варошке девојачке школе“, међу њима Марија Симе Милутиновића.

² В. Просветни Зборник, стр. 130—133.

³ Према томе су и наставници своје програме удешавали

су до 1879, али су три пут мењана, у неким појединостима. Тај практични курс траје најпре једну годину (по правилима од 1866), затим две, па три (1870), па онда опет једну годину. Ако за то време приправница не би била понуђена учитељским местом, или ако се понуђеног места не хтедне примити, престаје бити помоћница, па онда чека док јој се понуди друго учитељско место.

Педагогика је предавана у у врло маломе обиму и више са погледом на породицу него на учитељску спрему.

Приправнице се испрва „сматрају као ученице“, које „дејствују као помоћнице“, и „могу имати за свој рад и неку новчану накнаду од Министарства у име благодејања“ (1866), које се називало и „благодејење за васпитање девојака за учитељке“ и „плаћа“.¹ Најзад се стално називају помоћницама.²

Законом од 1879 њихов је положај према томе и регулисан, али су ипак и даље сматране за учитељске кандидаткиње. Приправнице су биле „дужне потпомагати и заступати учитељке и учитеље³ како у одржавању реда и надзору, тако и у предавању предмета, женскога рада и конверзацији“ (1866). Избор и број приправница понекад је и ограничаван. По правилима од 1870 године ученица, која је свршила В. Ж. Школу, „може се на препоруку управитељке одредити за помоћницу, како би се у тој служби боље спремила, да може бити учитељка у основним школама.“ А по правилима од 1872 „помоћница може бити свака ученица, која хоће да се практички спрема за учитељски посао“. Она ће се „старати да усвоји начин предавања и благога поступања са ученицама“.

Министарство их је чешће тражило од школске управе и слало за привремене заступнице одсутних учитељица у самоме Београду; али кад се показало да су помоћнице В. Ж. Школи врло потребна радна снага управитељка више није на то пристајала.

Једне су помоћнице, дакле, ишле у основну школу, и тамо су настављале рад у служби и на своме усаврша-

¹ В. од. 7 стр. 59 и од. 12

² В. од. 13.

³ У В. Ж. Школи.

вању; а друге су остајале у В. Ж. Школи, да се спремају за класне учитељице.³

Али потреба за стручном, учитељском, школом била је све очевиднија.

Г. Ст. Новаковић, мислећи о реформи школе, пише управитељици: „Виша Женска Школа је знатан извор за учитељске снаге, и они који дају план и предмете нису о томе водили рачуна, нарочито откако се учитељице могу постављати и по мушким школама“. Желео је „да се образовању које даје ова школа да одређенији, чвршћи и народним потребама ближи правац“, и да „ученице свршивши В. Ж. Школу одмах буду способне за учитељку.“ И даље: „Из педагогике ученице су износиле знања онолико, колико је потребно свакоме образованоме женскињу у опште, а то је много мање него што је потребно да зна будућа учитељка“ (1873 и 1878.)

Г. Новаковићеве студије прихватили су и наставили и његови последници. Тако је, захваљујући томе раду, 1879 донет закон, који нам је већ познат са свима његовим променама.

Тако је В. Ж. Школа, са петим и шестим разредом (тј. нарочито удешеном наставом у тим разредима), са вежбаоницом и учитељским испитом, заменила посебну женску учитељску школу. Створен је двогодишњи педагошки курс, где је од специјалних предмета била заступљена најпре општа педагогика и методика школскога рада. Вештине су биле обавезне.

³ Приправнице, које су отишле у основну школу, или се неко време задржавале у В. Ж. Школи као помоћнице биле су: Милева Михаиловићева 1866, Милева Шпанићева 1866—67, Дафина Розимировићева (Протићка) 1868, Јулијана Радовићева 1868—71, Милева Андрејевићева 1869—71, Цвета Х. Брзакова 1870—72, Стана Маринковићева 1870—71, Сара Шпанићева 1871, Драгиња Станковићева 1871—72, Марија Рерих 1871—72, Милева Јовановићева 1871—72, Милева Михаиловићева 1872—76, Ружица Димитријевићева 1872, Мирослава Шпанићева 1872, Катарина Радовановићева 1872—73, Драгиња Станојевићева 1872, Милева Пешићева 1872—73, Станија Шокопчава 1872, Лепосава Бабићева 1872, Ана Вучковићева 1873, Милева Атанацковићева 1873, Живка Голубовићева 1873—74, Јелена Весовићева 1874, Јозефина Јакша 1874, Персида Јефтимјадесова 1874, Косара Павловићева 1874, Милева Брајковићева 1874, Лепосава Сретеновићева 1877—78, Марија Јовановићева 1877, Љубица Павловићева (Симоновићка) 1879—81, Даница и Катарина Николић, 1887, и др.

Радило се по овом наставном плану (који смо у 9 одељку већ споменули).

Број	ПРЕДМЕТИ	ПРЕДМЕТИ						Број нед. часова	НАПОМЕНА
		I	II	III	IV	V	VI		
1	Наука хришћанска	2	2	2	1	1	1	9	¹ Грамат, синтакса, литер. облици, ист. срп. књижевности ² Обавезан само један, а могу се узети и сва три језика ³ Од 1888—90 у VI р. учио се књиговодство са 2 часа ⁴ Зол., бот., минер., физ и хемија ⁵ Неких година се учио и у IV и V раз. са по 1 часом
2	Српски језик ¹	4	4	3	4	3	4	22	
3	{ Немачки језик ²	2	2	2	2	2	2	12	
4	{ Француски језик	2	2	2	2	2	2	12	
5	{ Руски језик	2	2	2	2	2	2	12	
6	Земљопис	2	2	2	2	—	—	8	
7	Историја	—	—	3	3	3	2	11	
8	{ Математика ³	2	2	2	2	3	—	11	
	{ Геометр. цртање	2	2	—	—	—	—	4	
9	Природне науке ⁴	2	2	3	2	2	—	11	
10	{ Педагогика	—	—	—	—	4	—	4	
	{ Методика	—	—	—	—	—	6	6	
11	Дијететика	—	—	—	—	—	3	3	
12	Женски рад	4	4	4	4	4	4	24	
13	Цртање	2	2	2	2	2	2	12	
14	Писање ⁵	2	2	2	—	—	—	6	
15	Певање	2	2	2	2	2	2	12	
16	Гимнастика	2	2	2	2	2	2	12	
Најп. збир нед. час		32	32	33	30	32	2	191	

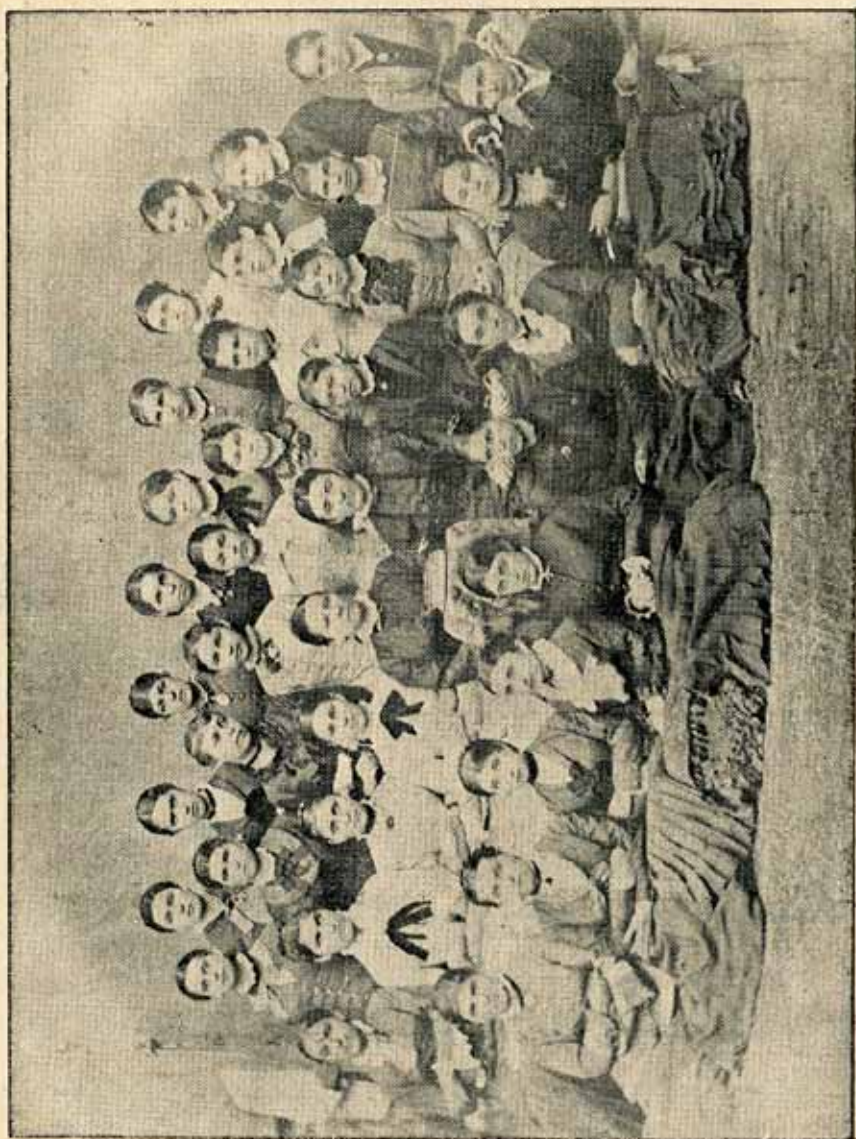
Педагошку групу предавали су, по хронолошком реду, пок. Димитрије Јосић, г. г. Јован Миодраговић, Стево Чутурило, Живан Живановић, Милоје Влајић, Др. Војислав Бакић, Др. Сретен Аџић, Миленко Марковић; а од женских стручних наставника г-ђа Станислава Сондермајер (Ђурићева.)

Од постанка школе па до новог закона педагогику и методику предавала је управитељка, г-ђа Миловук, а од 1878 и г. Јован Ђаја.¹

Свој двојни задатак школа је вршила све до доношења специјалног закона о Ж. У. Школи од 7 фебруара 1896 године (за министровања г. Љ. Ковачевића.) Само,

¹ После 1898 педагогику су предавале г-ђе Круна Ж. Анимиовићка и Анђелија С. Ахамовићка.

по прелазном наређењу, учитељску spremu из В. Ж. Школе изнеле су још две генерације, које су пре тога закона ушле у V или VI разред.

Ученице које су прве положиле учитељски испит (1879—80). Управитељка К. М. Миловук и класна учитељица П. Пинтеровићева.

За те две године В. Ж. Школа је на белој хлебу. У том су дошле друге измене закона, 1898 године, које су јој својим смислом [потпуно одузеле карактер педагошке школе. Али ипак, у новом наставном плану појавило се

нешто атавизма и нешто традиције: педагогика се још учи и даје јој се толико важности, да се из ње полаже и виши течајни испит.¹ Ишло се на то да се ученице не само упознају са педагошким начелима у васпитавању деце, већ да се спреме за учитељице по забавиштима, као и за привремене учитељице основних школа.

Правила за полагање учитељског испита прописана су 15 маја 1883 године на основу члана 2 закона од 1879.

„Чл. 1. Ученице, које су свршиле Вишу Женску Школу, а желе бити сталне учитељке основних школа, дужне су полагати учитељски испит по овим правилима.

На учитељски испит примају се само оне ученице које су свршиле Вишу Женску Школу с добрим успехом. Оне ученице, које из једног или два научна предмета добију слабе оцене, те имају право да понове испит, дужне су положити тај испит пре полагања учитељског испита, иначе губе право на овај испит за ту годину дана.

Чл. 2. Учитељски испит полаже се пред нарочитим одборима, којих има толико колико и група наука, из којих се испитује. У сваком одбору биће најмање четири члана: управитељка Више Женске Школе, један наставник (наставница), кога избере савет Више Женске Школе заједно са предавачима оних предмета из којих се полаже учитељски испит, и наставници дотичних предмета. Председник је одбора изасланик Министарства Просвете и Црквених Послова (чл. 15 закона о уређењу Више Женске Школе).

Чл. 3. Учитељски је испит: писмен, усмен и практичан. Писмени испит полаже се само из педагогике.

Теме за писмени испит одређује одбор на предлог дотичних наставника, а бирају се из општих и важнијих педагошких питања.

Чл. 4. Писмени се испит врши у присутности одбора, који га надгледа. За израду задатака даје се највише пет часова, и то увек пре подне.

За време рада ученице не смеју излазити из собе, осим преке нужде; нити им је слободно ма и најмање прекидати посао и састајати се са другим ученицама, докле не сврше почети задатак.

¹ В. од. 7, стр. 57 и од. 9, стр. 72.

Чл. 5. При оцењивању писменог рада пази се на самосталан поглед у мишљењу и на правилност састава. Према томе забрањује се у овоме раду служити се књигама или гледати у рад других.

Чл. 6. Сви чланови одбора дужни су задатак прегледати и оценити, гледећи при том је ли питање потпуно обрађено у смислу чл. 5. и по садржају у по облику. Томе одбору додаје се и наставник (наставница) српскога језика.

Ученици, која свој задатак изradi површно и погрешно, а уз то покаже и слабо знање језика и рђаво излагање мисли, закратиће се даље полагање испита.

Оцене писменог испита бележе се уобичајеним цифрама, и заводе се одвојено и у записник и у сведочанство.

Писмени се задаци чувају у архиви Више Женске Школе.

Чл. 7. Усмени испит бива из ових наука: науке хришћанске српског језика и литературе, историје српске са земљописом српских земаља, педагогике, рачунице и јестивенице.

Чл. 8. Питања усменог испита стављају се на листиће и то најмање по три питања на групу.

Њих саставља и на листиће бележи сваки наставник по свом предмету пазећи да у њима исцрпе све оно, што је ученицама предавано.

Листића мора бити бар три више него што има испитаница.

Ради правилности ваља питања разредити тако, да на сваком листићу буде и тежих и лакших подједнако, а не обратно, само тешких и само лакших.

Дан пре испита, одбор има сва питања изложена на листићима прегледати, и учинити своје примедбе на њих, ако их има.

Чл. 9. На усменом испиту прозову се обично по две ученице, те докле једна одговара, друга се за одговор спрема. Тражи се од испитанице да одговара сама и без помоћи са стране, и да одговори њени буду јасни и тачни.

Прекидање испитанице од стране одбора може само онда бити, кад јој је одговор сумњив и погрешан, и тада се може исправљати управљеним на њу питањима. Исто

тако прекидање бива кад је потреба да се говор о једној ствари заврши.

Чл. 10. По правилу усмени испит једне испитанице траје четврт сахата.

Ако испитаница није у стању одговорити на питања извучена на првоме листићу, треба да то напред изјави, у ком случају допушта јој се вући по други пут; не учини ли ово одмах, онда нема права на друго вучење листића.

При давању оцене таквој ученици која по други пут није одговорила на питање, имаће се то на уму, што први пут није одговорила на питања.

Чл. 11. Одговоре испитаница бележе прописаним цифрама дотични чланови одбора, па по свршеном испиту наставник предмета предлаже главну оцену испитаница, и та се оцена прима или одбацује већином гласова. Где су гласови подједнаки, претеже страна на којој је председник.

Чл. 12. Ученица, која добије слабе оцене из три групе наука, одбија се од даљег полагања испита и упућује се на испит на другу годину.

Чл. 13. Практички је испит из рада у школи и из женског рада.

Предмети, које ће кандидат предавати, и разреди у којима ће предавати, бележе се листићима, и извлаче се као и код усменог испита. Предавање бива увек у школи од једног разреда.

Чл. 14. Листићи се раздају испитаницама на два дана пре предавања ради спреме.

Овако предавање не треба да траје дуже од $\frac{3}{4}$ сахата, Свака је ученица дужна пре почетка предавања предати одбору свој писмени нацрт за то предавање.

Чл. 15. При школском раду оцењује се поглавито вештина у примењивању педагошких правила, а оцене се дају онако исто, као што је прописано за усмени испит.

Чл. 16. Из женског рада треба свака испитаница да зна објаснити ове радове: плетење чарапа, хеклање, шарени вез, и кројење сваковрсног рубља и хаљина; а по потреби треба да покаже и како се ради.

Оцене се бележе као и код осталих испита.

Чл. 17. Која на учитељском испиту добије из свију

предмета испитаних оцену добар, проглашава се да је способна за сталну учитељку; која пак добије оцену мању од ове може бити привремена учитељка.

Чл. 18. Испитаници, која добије слабе оцене из једне или две групе предмета, куда долази и рад у школи и женски рад, допушта се поправити испит из тих група после 6 недеља, а ако га положи за оцену 3, прогласиће се да је способна за сталну учитељку.

Чл. 19. Ко по овим правилима не положи прве године испит, може предстати на испит после године дана или најпосле после две године, па ако и тада не положи испит, нема више права на испит.

Чл. 20. Свака ученица која положи учитељски испит, добија од Више Женске Школе сведочанство о свршеном испиту и оценама на томе испиту.

Сведочанство потписује: председник одбора, управитељка и пословођа Више Женске Школе (као и чланови)*.

Министарство је најпре имало намеру да се педагогика учи факултативно, како би се радећи са мање ученица постигла боља спрема. Стога учитељски испит није био обавезан за све ученице; било је уређено тако, да су ученице најстаријег разреда најпре полагаале редовне годишње испите, у јуну, па после учитељски, у септембру, по пријави. Наставнички савет је предлагао, а и саме ученице су на то биле вољне, да учитељски испит буде обавезан за све. Са првим изменама закона, 1886, уведено је да се учитељски испит полаже у мају, без претходних годишњих испита. Полагале су га све ученице са изузетком свега неколиких.

Пре него што су правила прописана писмени испит био је из педагогике, српскога језика и рачуна. 1880 наставнички савет је предложио да се испит полаже и из једнога језика, што су и ученице желеле, али предлог није примљен. У писменом задатку из педагогике оцењиван је, разуме се, и српски језик.¹

¹ Теме: Заинтересованост, Методика наставе појединих предмета. Методика рачунске наставе, О представама, О забавиштима, О памћењу и нези памћења, Морално васпитање, Природност, очигледност и поступност, Спољашње уређење школе (избор места, просторије, хигијенске погодбе, намештај) итд.

Министарски изасланици су одређивани за свако одељење најстаријега разреда, те их је бивало по три и четири у један пут.¹

Први учитељски испит био је 1879—80 године у септембру, а последњи 1897—98 у мају. Први испит положила је 31 ученица,² међу њима и неке из ранијих година, као што је то и доцније бивало. Највише их је положило 1898 године (140). Тада је био највећи придолазак гимназијских ученица из Србије.³ И то је био последњи учитељски испит у В. Ж. Школи.

Изнећемо и једну малу статистику учитељског испита.

¹ По хронолошком реду били су изасланици: пок. Стев. Д. Поповић, Дим. Јосић (два пут), Јован Ђорђевић, г. г. Живојин П. Симић, Дим. С. Јовановић (два пут), Борисав Тодоровић, Сава Антоновић, пок. Коста Приогорац, Марко Велизарић, Миша Михаиловић, Пера Ђорђевић, Милорад Шапчанин, г. Стеван Ловчевић, пок. Димитрије Довијанић (три пут), г. Јован Миодраговић (два пут), пок. Ђура Милијашевић, г. Светозар Марковић, г. Светозар Видаковић, пок. Ђура Козарац, Милан Ђ. Милићевић, Јосиф Пецић, г. Момчило Иванић, Милоје Влајић, г. Живан Живановић, г. Милован Маринковић, пок. Јеврем А. Илић, г. Миленко Марковић (два пут), пок. Ђока Аићелковић, г. Богољуб Тирић, г. Мита Живковић и г. Стеван Предић, све професори гимназија.

Облик и текст сведочанства одговара сведочанствима те врсте. Прва сведочанства су давана на целом листу, као повеља, са емблемима и симболичним шарамма, и са овим текстом: „Књажевско-српска Виша Женска Школа. Госпођ(ица или госпођа Н. Н.), која је школске 18... године свршила Вишу Женску Школу у Београду, положила је учитељски испит у књ. српској Вишој Женској Школи у Београду. Према оценама из предмета тога испита, испитна комисија проглашава: да госпођ(ица Н. Н.) има (одлично, врло добру, или добру) способност за учитељку“. (Датум и потписи).

Доцније су сведочанства била као и она за испит зрелости у гимназијама. У тексту су биле рубрике за име, за датум и место рођења и веру приправнице, шта је и кад учила, с каквим успехом и владањем, у коме је времену полагаала испит, и напослетку с каквим је успехом положила испит (поименце из свакога предмета), са каквом способношћу за учитељску итд.

² Пре него што су испит положила Министарство јавља школи да је за њих резервисало нека боља учитељска места. 1896 поверљивим путем тражи списак најсиромашнијих и најбољих ученица, те да им се одреде учитељска места. Уопште, види се, овим новим учитељским снагама поклањала се пажња.

³ То је уједно и последњи велики придолазак тих ученица, јер је пре укидања учит. испита забрањена била и коедукација по гимназијама у Србији (1894), а појавиле се и друге више женске школе. (В. од. I, стр. 6).

А) ПОЛОЖЕН ИСПИТ				Б) УСПЕХ	
У ПРВОЈ ДЕЦЕНИЈИ		У ДРУГОЈ ДЕЦЕНИЈИ		од 1880—99	Број учен.
од 1880—89	Број учен.	од 1890—99	Број учен.		
1879—80	31	1889—90	101	Пријавило се за испит	1673
1880—81	21	1890—91	109	Положиле на чисто	1212
1881—82	26	1891—92	123	Одбијене на три м-ца	343
1882—83	40	1892—93	121	„ „ год дана	91
1883—84	64	1893—94	132	Одуст. од испита (због болести и др. узрока	8
1884—85	65	1894—95	134	Изгуб. право на испит	19
1885—86	110	1895—96	109	Свега	1673
1886—87	102	1896—97	103	Испит је положило :	
1887—88	14 ¹	1897—98	140	са одличном спремом	165
1888—89	97	1898—99	—4	„ врло добром	727
				„ добром	754
Свега	570	Свега	1076	Свега положило	1646

У ових 19 школских година учитељски испит је, дакле, положило 1646 ученица. Од постанка школе па до првог учитељског испита, дакле за првих 16 година њенога живота, школу је свршило 497 ученица. Укупно за 35 година 2143 учитељских кандидаткиња. Ту нису рачунате и оне, које су учитељски испит полагаале у овој школи по одобрењу Министарства Просвете.

Кад се узму у обзир и оне ученице које су за учитељице отишле пре него што су школу свршиле, онда је овај број и већи. Али ма да у основну школу нису отишле све које су школу свршиле², ипак је В. Ж. Школа за свих 35, или управо 37, година била знатан па готово и једини „извор за учитељске снаге“ (по речима г. Стојана Новаковића). До скора, до појаве кандидаткиња из Ж. У. Школе, оне основне школе у којима су радиле учитељице, биле су махом у рукама тих снага, које је В. Ж. Школа спремила². Дајући им учитељску спремину школа је испуњавала свој задатак; а како су оне, учитељице, испуњавале свој, пресудиће време, у толико тачније у колико буде даље од садашњице. Ипак, једно јавно признање, са компетентне

¹ У овој школској години ученице су наставиле учење у VI разреду који је тада отворен, а испит су полагаале само оне које су имале накнадне и поновне испите да сврше.

² Немамо при руци никакву статистику о томе.

стране, stiglo je u ovim recima: „И да се хтело у прво време у новој држави српској да школује женскиње, то би морали радити учитељи, јер учитељица није било. Прве учитељице почела је да даје Виша Женска Школа која је отворена тек 21 септембра 1863 год. и то са двојаким задатком.... По себи се разуме да су прве учитељице из ове школе биле са мањом спремом, те је и стога, а можда је то био и најпречи разлог, учење у овој школи доцније повишавано... Била је, дакле, намера да се добивају све спремније учитељице. И доиста част и хвала припада Вишој Женској Школи што је, у пркос свом неподесном и непотпуном уређењу, ипак успела да даде велики број ваљаних учитељица, које и данас с успехом раде“.¹

Али ма да је В. Ж. Школа од 1879 године још боље попуњавала потребу у учитељицама, а без ње би се осећала велика празнина у томе, ипак је се примицало време за отварање посебне женске учитељске школе. Бар на то се помишљало.

1883 године Министар (г. Ђорђе Пантелић) прихвата идеју Просветног Савета да се оснује једна женска учитељска школа са двогодишњим курсом, „а за то да се ова школа уреди као четвороразредна гимназија, унеколико прилагођена потребама женскога образовања, које се у нашем стању осећају“. Још одређује управитељку за члана комисије која ће то питање да проучи. Разуме се, да је цело питање на томе и остало.

1885 године Министар (Ст. Д. Поповић) одлучује да установи женску учитељску школу, а ову да реформише, да је „подели на нижу и вишу, у интересу вишег образовања женскиња“. Саставља одбор коме је председник М. П. Шапчанин, а међу члановима су и наставнице ове школе. И овога пута све је остало само на томе.

Отварају се још две више женске школе, у Крагујевцу и Шапцу.² Крагујевачка В. Ж. Школа чини 1896 припреме за учитељски испит, који ће јој бити први, и од београдске тражи потребна обавештења и правила о учитељском

¹ Г. Љубомир Протић, управитељ Ж. У. Школе, у поздравној речи о Св. Сави, 1907, у Ж. У. Школи.

² В. од. 8. стр. 62.

испиту, шаље јој на оцену правила о својој вежбаоници. То у очи закона о Ж. У. Школи.

Ученице које су прве положиле учитељски испит (1879—80)

Број	Име и презиме	Када је свршила В.Ж. Школу	Место рођења	Име и занимање родитеља
1	Босиљка Дамњановићева	1879—80	Београд	Јеврем, барудија
2	Даринка Петровићева	"	Ђуприја	Марија, удова ¹
3	Даринка Грујићева	"	Београд	Борисав, дугмеџија
4	Даринка Јефтимиадес	"	Пожарев.	Катарина, удова чинов.
5	Драга Грујићева	"	Београд	Борисав, дугмеџија
6	Драга Николићева	"	"	Јован, чиновник
7	Зорка Јовановићева	"	"	Никола, начел. Минист.
8	Зорка Милојковићева	"	"	Радивој, министар
9	Јелена Лазичева	1873—74	"	Василије, ² секр. Држ. Сав.
10	Јелена Стојановићева	1879—80	Пожарев.	Стевана, удова
11	Јелена Шуваковићева	"	Београд	Павле, учитељ
12	Јулка Миловук	1878—79	Пачир (А.-Угар.)	Поочим Милан, директор Реалке
13	Јулијана Царевићева	"	Београд	Јован, чинов.
14	Јулијана Печићева	1879—80	Алекси.	Милунка
15	Катарина Трајковићева	"	Београд	Аница
16	Кат. Милосављевићева	"	В. Бечкер.	Сара
17	Кат. Настасијевићева	"	Београд	Јанко, дуванџија
18	Катарина Савићева	"	"	Ђорђе, поштни стражар
19	Латинка Николићева	1878—79	Зајечар	Младен, радник
20	Љубица Илићева	1879—80	Смедер.	Цвета
21	Љуб. Милосављевићева	1876—79	Шабач	Светозар, трг.
22	Марица Јовановићева	1879—80	С-Миклуш (А.-Угар.)	Петар, берберин
23	Милица Ковановићева	"	Београд	Милан, члан касације
24	Милева Ђорићева	"	Смољинац (пож.)	Вићентије, цар. служб.
25	Милева Тодоровићева	"	Пардањ (А.-Угар.)	Катарина
26	Милица Јовановићева	1878—79	Београд	Лазар, кројач
27	Надеж. Берисављевићева	1879—80	Пожарев.	Ђорђе, адвокат
28	Персида Карабелићева	"	Београд	Младен, пушкар
29	Савка Железовска	"	Смедер.	Васа, учитељ
30	Станка Ивковићева	"	Београд	Стојан, трговац
31	Христина Поповићева	"	Ђуприја	Живко, чинов.

2. А све што је те године учињено за Ж. У. Школу са-стоји се само у доношењу закона, школа се не отвара. И

¹ У старим уписницама бележило се само име жива родитеља, те код удовичке деце очево име и занимање није означавано.

² То је онај Василије Лазич који је полемисао са Вуком и Даничићем (отац г. Николе Лазича, директора Ж. Гимназије, таст г. Саве Антоновића, директора гимназије у пензији).

од 1898 године, са престанком последњих учитељских испита у В. Ж. Школи, нових учитељица више и нема. Тај застој траје две године, а онда, дакле четири године по доношењу закона, одлучношћу тадашњег Министра Просвете (г. Павла Маринковића) приступа се отварању Ж. У. Школе: 15 октобра 1900 објављен је упис, а 15 новембра је нечујно и отворена.

Па ипак Ж. У. Школа не улази одмах у свој потпуно самосталан живот. Нема за то средстава. Главни је било да се што пре отвори. Раније смо навели да је стога привремено била у заједници са В. Ж. Школом.¹

Првих година њенога живота није се ни у самоме Београду запазило да та школа постоји, ма да је она добила извештај свој акценат. Неколико њених црта припомогле су да буде боље запажена. Тако, ученице су увек певале црквене песме у школској цркви на хору и за певницом, читале апостол. Певале су и на неким пратњама. Суделовале су на концертима (певањем, свирањем, глумом). Имале су и свој оркестар. Заведене су интимне ученичке забаве сваке недеље, за ученице, њихове родитеље и наставнике. Заведене су екскурзије, у нас прве екскурзије са одраслим ученицама.

Да би се добила основица за интернат за сиромашне ученице, требало је да се установи друштво „Кућаница“, (по замисли и по правилима г. др. Ст. Окановића, проф., 1903), са неколико посебних одељења (као што је кујна и трпеза,² подрум, живинарник, млекарник, перионица). Ту би се ученице упознавале и са домаћим пословима. Како је В. Ж. Школа тада установила своју Ученичку Трпезу управа школска је помишљала да с њоме у вези заведе (и то у школској авлији) живинарник са млекарником; али све се свршило на Трпези, којом су се и ученице ове школе користиле.

После шест година, 4 августа 1906, Ж. У. Школа је одвојена од В. Ж. Школе постављењем сталног управитеља (г. Љуб. Протића), одвајањем буџета, администрације, особља.³

¹ В. од. 7 стр. 40.

² В. од. 12, стр. 104.

³ Што се тиче самих наставница, њима је додељено да и даље остану на платном списку наставница В. Ж. Школе. Тако је остало све до ове године, ма да је у закон о учитељским школама унета, још 10 маја 1902 године, допуна о платама наставница Ж. У. Школе. Та је допуна 4 јула 1912 и укинута а није ни увођена у живот.

Још неке појединости.

За прво коло пријавило се преко осамдесет ученица, од којих су неке свршиле најмање четири, а већина пет или шест разреда више женске школе или гимназије, у истој, или прошлој, па и претпрошлој школској години. Могло се, пак, примити само тридесет ученица. Разуме се, одабрано је и примљено тридесет најбољих, почевши од оних које су највише и училе, дакле које су свршиле шести или пети разред. И зато, што је то коло било изузетно тако спремно оно је свршило школу за три место четири године. Исто то се поновило и са другим колом, с том разликом, што су овде најстарије и најбоље ученице одмах примљене у II разред, остале у I разред.

Пријем у I разред више се не ограничава. За вишак ученица отворено је у крагујевачкој В. Ж. Школи посебно одељење београдске Ж. У. Школе. У самој ствари, дакле, установљене су две женске учитељске школе.

Очевидно је да ће се Србија побринути да и нови крајеви своје учитељске школе добију што пре.

Доносимо бројни преглед ученица који су досад положили учитељски испит у овим двема школама.

Школска година	БРОЈ УЧЕНИЦА		Свега
	у Беогр.	у Краг.	
1902—3	30	—	30
1903—4	30	—	30
1904—5	37	20	57
1905—6	27	20	47
1906—7	27	13	40
1907—8	29	14	43
1908—9	26	14	40
1909—10	35	19	54
1910—11	25	20	45
1911—12	30	17	47
Свега	296	137 ¹	433

¹ Овај број није, за овај мах, сасвим утврђен, али је разлика између овога и тачнога броја свакојако мала; могло би се овоме броју додати највише до 10 ученица.

Пре педесет година било је у Србији 50 учитељица, данас их је, рачунајући до пре рата, 1080, што није доста ни за старе границе Србије а камо ли за нове.

В. Ж. Школа давала је годишње просечно по 50 нових учитељица. Питање је само је ли и то било довољно.

11. ПОСТАНАК ЖЕНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ

И постанак Ж. Гимназије забележен је на овим странама, јер се и она развила из В. Ж. Школе. Ма да је 1898 донела значајних реформних закона, ипак, мислило се, да је питање о школовању женске деце у неколико задржала. Једну од онајпре тражених¹ школа за женску децу, гимназију, дала је у минимуму, свега једну, па и њу готово под условом². Затим, она се постарала само за више женске и грађанске (девојачке) школе, као прече од осталих.³ Више женске школе, реформисане, својим вишим разредима представљале су неки луксуз. Шири кругови нису много марили за „девојачку спрему и образовање младих Српкиња“, што им је кроз те школе понуђено; сви су хтели да им кћери буду чиновници. Школовање женске деце на страни, у скупим заводима, узело је маха, и многи, па и сами министри просвете, претпостављали су га нашим, тако преправљеним школама. Ма да шири слојеви нису сасвим на чисто са

¹ У самој ствари овде би се могло говорити не о тражењу него тек о нејасној и латентној тежњи тадашњег друштва за потребним школама којих је недостајало. Питањем о типовима женских школа није се тада нико озбиљно ни бавио. Нешто раније расправљало га је Професорско Друштво на збору, али једнострано, у главном о управљању школом. Пре неколико година, при отварању Ж. Гимназије, претресао је мало и у неким дневним листовима. (Може се рећи да ни тада сва мишљења нису нагињала искључиво гимназијском образовању женске деце).

Наставнички, и уопште просветни кругови, али не сви, били су мишљења да више женске школе треба претворити у женске гимназије, или бар отворати их поред њих. В. Ж. Школа, видели смо, увек је била за то. За женске гимназије писале су у Наставнику и две наставнице, Христина Ристићева (1894 или 1895) и Иконија В. Симићка (1896). Београдске наставнице, споменуто је, предале су Министру меморандум, због несрећености питања о женским школама (1910).

² Закон о средњим школама, тада донет, предвиђао је само једну потпуну женску гимназију која се могла отворити у Београду.

³ В. од. 9 стр. 71—73.

својим тежњама, ипак се појављује потреба за разноврснијим школама, и буђење готово нагло долази. Од виших женских школа не тражи се више да само шире круг образованијих жена, домаћица, то више није ни довољно, нити да дају образовање ради образовања, зато се налазе друге школе и други путеви. При том, уведена је и школарина, на коју наш свет није научио. Посебице нашој В. Ж. Школи умањена је вредност још и ранијим одузимањем учитељскога испита. Ж. У. Школа, међутим, још није била отворена нити је за то било изгледа. Схватало се да је женскоме подмлатку препречен био пут у друге школе.¹ После шест година рада по тим реформама увидело се да се те школе нису свиђале баш зато, што су без практичних резултата, на које се већ почело много рачунати.² Грађанске школе, као преране или неподешене, морале су бити и укинуге.

1904 Министар, да поновимо, мења наставни план и нижи течајни испит помиче у IV разред, да би се, из више оправданих разлога, настава заокругљивала у IV а не у III разреду. „Налазећи да су за више образовање женске деце довољна четири виша гимназијска разреда“, вели Министар, „а закон допушта само једну женску средњу школу, то не остаје друго, иега да се четири нижа разреда виших женских школа... удесе тако, да она послуже и као школа за олшту девојачку спрему и као основица за њихово гимназијско образовање“.³

Уписивање ученица у В. Ж. Школу најпре је нагло спало, после 1898, па опет затим почело расти, чим је отворена Ж. У. Школа (и за њом Ж. Гимназија), и чим су иначе били створени бољи изгледи за ученице појавом других нових школа и установа.

Немирно кретање бројева при уписивању ученица, у шест карактеристичних година, види се из овога прегледа:

¹ В. од. 7, 9, 10 стр. 39, 72, 80.

² В. од. 7 стр. 62—64.

³ В. од. 9 стр. 73.

Школска год.	Промене и стања	Број учен. уписаних у I разред
1897—98	Последице зак. о Ж. У. Шк. још нису сасвим позвате	182
1898—99	Донете друге измене зак.	157
1899—900	.	111
1900—901	Отворена Ж. У. Школа	131
1904—905		209
1905—906	Отворена Ж. Гимназија	281

Тек што је В. Ж. Школа свршила свој дугогодишњи двојни задатак добила је опет нову мисију: да послужи развоју Ж. Гимназије, која, као ни Ж. У. Школа, свој стварни живот није могла отпочети без В. Ж. Школе.

Ж. Гимназија је установљена 29 јуна 1905 (на предлог министра г. Ј. Жујовића), и то само са четири виша разреда, од V—VIII, као што је то 1904 и наговештено, тако, да тек са четири нижа разреда виших женских школа, I—IV, чине потпуну женску средњу школу, гимназију (чл. 4 тач. 1 зак. о сред. шк. од 1898). Према томе Ж. Гимназија није имала нижих разреда, и ако само по форми, а В. Ж. Школа је сматрана као нижа гимназија, само не по форми.

Одмах затим, 16 јула, Министар отвара V разред у који ће се примити до 40 ученица. Нову школу ставља под привремену управу управитеља В. Ж. Школе.¹ Наредије да се канцеларијски трошкови чине из њеног буџета, и да се школа смести у њене просторије. Све законске одредбе за мушке гимназије вредиће и за ову.

За упис у V разред пријављује се 75 ученица. При избору узете су оцене као најподесније мерило.²

¹ В. од 7 стр. 40.

² То мерило није било нетачно, јер је, видело се дошпије, њиме постигнут најбољи избор. То је оно коло ученица које је дало релативно најбоље писмене задатке које је Министарство 1908 тражило од свих матураната у Србији.

Избор наставника и деоба предмета извршени су са одобрењем Министра, као 1900 за Ж. У. Школу. Редовна предавања отпочета су 1 септембра 1905.

1906 подељен је V разред¹ на два одељења, број ученица није ограничаван, а V разред В. Ж. Школе Министар затвара, пошто за две године узастопце није било ученица. Од 1898 стање се сасвим променило. Свако тражи само гимназију, В. Ж. Школу нико неће. За две-три године она би и у нижим разредима изгубила готово све своје ученице. Остале би јој само оне којима је главно да, — у недостатку прелазних и продужних школа, — прођу кроз један или два разреда; и оне које нарочито неће гимназијско образовање, а таквих је мало. Али у Београду је само она женској деци давала потребно образовање на заједничкој основици од I—IV разреда. Све до своје четврте десетине она је, као престоничка школа, примала, како смо већ казали, највише ученица.² Ствари су се тако сложиле да је она и у петој десетини остала средишном школом, поглавито за ниже разреде, јер су млађе ученице управо приморане до се скупљају на једноме месту пошто нису имале где на другоме. Да би овој школи олакшала, Ж. Гимназија узима под своју управу по неко одељење нижих разреда. Али ни она не може сваке године да их прима, јер јој места заузимају виши разреди који се препуњају ученицама (не само одавде из Београда, већ и из Србије).¹ А то је, опет, плашило понеке необавештене родитеље, који су од како је Ж. Гимназија установљена почели с неповерењем гледати на В. Ж. Школу, бојећи се да њена сведоџба неће имати савремене вредности.

Промена наставне основице од 1904 подигла је, истина, вредност вишим женским школама, али је требало времена да се то и уочи; а како је (годину дана иза те промене) отворена Ж. Гимназија, оне би, за необавештене родитеље, ипак биле, према њиховим потребама, непозната вредност.

Због доминације Ж. Гимназије, а и због саме школе, да би била заиста потпуна, Министар је, одвајајући је под

¹ 1907—08 уписано је свега 34 ученице. Но затим су из Србије почеле пристизати читава одељења за старије разреде.

² В. од. 1 стр. 2, и од. 15, таб.

засебну управу, намеравао да отвори и ниже разреде;¹ али се то ипак морало одложити за доцније.

1 септембра 1909 Ж. Гимназија је одвојена под засебну управу и у г. Мирку Поповићу добила свога директора.

Делећи се од В. Ж. Школе Гимназија, као и Ж. У. Школа, добија од ње и намештај и зграду, а до краја 1909 остаје и на њеноме буџету.² Селећи се у своју зграду,³ на Батал-цамију, узима потребно наставничко особље (из ове школе), уопште, улази у свој живот независан од ње.

1906 ова ученичка колонија од три разне школе, груписана у седам зграда, даје јединствен пример школе у Србији. Поред масе мање деце из свих крајева Београда, поред V разреда Ж. Гимназије и VI разреда В. Ж. Школе,⁴ ту је и цела Ж. У. Школа. (Укупно 940 ученица са 52 наставника).⁵

Да ово није постало од невоље него да је изведено по једноме плану и са свом спремом, то би био врло zgodан облик једне женске средње школе са са много ученица и са неколико огранака, а и са интернатом.

12. ДРУШТВА И ФОНДОВИ

ДРУШТВО УЧЕНИЦА В. Ж. ШКОЛЕ

До 1884 осим благодејаница све остале сиромашне ученице биле би готово без материјалне помоћи да није добрих људи, и да се о томе нису старале наставнице, као што ћемо то даље видети. Тако, например, у једном извештају помиње се концерат који су наставнице приредиле 4 априла 1875 „на коме је био књаз Милан и подарио 500 динара, а пало прихода укупно 1730 динара. Из

¹ Акт ПБр. 14 568 од 1—IX—909 говори о установљењу тих разреда.

² При овој деоби одлучивало се да ли да Ж. Гимназија остане у старој школи, а да се одсели В. Ж. Школа, или да она остане на своме огњишту, а да иде Ж. Гимназија, па је најзад ово друго учињено.

³ В. од 3 стр. 22.

⁴ То је претпоследње коло ученица старијега типа, на сваки начин различитог од данашњег.

⁵ 1889 сама В. Ж. Школа има, приближно томе, 730 ученица са 42 наставника.

ове суме набављене су књиге, хаљине, шешири, мараме, конци, дугмета и др. за 52 ученице, још и по 11 динара у готову". Бивало је да наставнице изаберу по једну сиромашну ученицу као своју питомицу, па јој од својих скромних плата дају сталну месечну помоћ све док је у школи. А таквих је ученица неколико, и данас су оне све добре и ваљане учитељице.

Сиромашним ученицама држава је давала, поред новчане помоћи, књиге, хартије, пера, прибор за рад итд.

Краљица Наталија је, чим је дошла у Србију, давала прилике сиромашним ученицама да зараде, поручујући код њих израду већих и финијих везова и других радова за које би она давала потребан прибор. Али највише им је помогла новчаним прилозима (укупно 1050 дин.), а често пред ускрс или божић и штофом за одело, које ученице махом саме и шашију.

Да би сиромашне ученице могле имати сталну помоћ у болести или у другим тежим приликама, управитељка (г-ђа К. Миловук) са наставницама припомогне ученицама да оснују добротворну ученичку заједницу под именом Друштва Ученица В. Ж. Школе. Правила, која је Министарство одобрило 22 децембра 1884 године, вреде и данас и ако су застарела. Незнатне допуне уведене су 1896 године. Тадашња управитељка (г-ђа М. Св. Вуловићка) имала је намеру да друштво реформише тако, како би оно имало за циљ и оснивање интерната за сиротне ученице.¹ Али је пензионисана пре него што је то могла извести. 1911 управитељ (г. др Св. П. Стевановић) имао је намеру да их прилагоди садашњим погодбама и потребама, али је требало сачекати да Главна Контрола прегледа пређашње школске рачуне, а у томе је он премештен. Сада те сметње нема, али нема ни других потребних погодаба за реорганизацију друштва, те ће се на то још мало причекати. Ово је у толико боље, што ће се дотле и основни капитал мало повећати. Правила садрже ове првобитне главније тачке:

1. Смер друштва је потпомагање сиромашних ученица В. Ж. Школе месечном новчаном помоћи, или у оделу и

¹ То се смрало и за ученице Ж. У. Школе, 1903. В. од. 10 стр. 89.

обући, и такође у новчаној помоћи за време боловања (члан 1).

2. Друштвени су приходи: члански улози, добровољни прилози у новцу, оделу и школским потребама, добит од лутрија, концерата, посмртна завештења, и интерес од друштвених капитала (чл. 4).

3. Основни је капитал 1500 дин. који ће се дати Управи Фондова под интерес и на увећање нових сума. Само у случају велике потребе може се трошити и интерес од основних капитала (чл. 6).

4. Управа друштва може на споменуте цели (чл. 3) месечно утрошити највише један месечни приход.

5. Чланови друштва могу бити почасни, (добротвори) редовни и ванредни (помагачи). Почасни су они, који једном за свагда приложе најмање 60 динара. Редовни су чланови наставнице и ученице, а ванредни могу бити сви други који на ова правила пристају. И редовни и ванредни чланови плаћају 6 дин. годишње или по 0,50 дин. месечно (чл. 8).

6. Управу друштвену чини управитељка као председника, пословођа, благајник и управни чланови (из сваког разреда по једна ученица). Управне чланове бира главни годишњи скуп већином гласова; главни скуп чине само редовни чланови (чл. 9 и 11).

7. На случај да друштво не може опстати, сва имаовина ће се поделити (?) међу сиромашне а добре ученице на равне делове (чл. 17).

8. Основни капитал неће се се смети никако крњити све дотле док не би наступио овај случај, предвиђен чл. 17 (чл. 5).

Наставнице су са много добре воље помагале друштву. На концертима су и оне певале, свирале, декламовале и представљале; ишле су „по чаршији“ из радње у радњу, како је то онда био обичај, од пријатеља до пријатеља, код угледних личности, које су оне познавале, и купиле прилоге који су достизали до 3000 динара; утицале су на ученице да их и оне купе и да се уписују у друштво. Од добивенога новца набавиле би штофове, мараме, ципеле и друге потребе и тако оденуле и обуле преко сто ученица, (обично за материце или „за врбицу“).

Но поред многих и разних промена у свима другим околностима, и друштвени рад малаксава. Од јануара 1896 управитељка (гђа М. Св. Вуловићка) поново га покреће, и стара се да и основни капитал увећа приходима од концерата и улозима добротвора. Капитал се пење до 3000 динара.

Основни капитал је дат Управи Фондова на чување. Преглед имаовине друштвене изнећемо у скраћеном изводу из уложне књижице.

Ред. број	Унете суме	Свега		Ред. број	Изузете суме	Свега	
		дин.	п.			дин.	п.
1	1-I-1899 салдо . . .	3096	84	1	Од 4-I-1899 до 1-VII-1900 изузето интереса	322	29
2	24-II-1907 уложено	1200	—	2	Од 20-III-1902 до 20-XII-1904 изузето улога са интересом	626	25
3	27-II-1907	320	—				
4	3-III-1907	200	—	3	17-V-1905 изузето главнице	1000	—
5	14-III-1907	100	—				
6	23-XI-1911	630	—	4	20-VI-1907 изузето главнице	1000	—
	Свега	5546	84				
7	Од 30-VI-1899 до 23-XI-1911 интереса	1792	45	5	11-XII-1907 изузето улога	100	—
	Укупно	7339	29				
8	Од 23-XI-1911 до 30-VI-1913 интереса	360	—	6	12-II-1908 изузето улога	700	—
			7699				
	Изузето	3748	54		Свега	3748	54
	На књижици има	3950	75				

Највећи су добротвори фонда овога друштва: Кнегиња Јелена Петровна, која је, кадгод је у школу дошла, или се о школи обавештавала, свакад своје богате прилоге слала за све школске добротворне установе, па и за ово друштво; Краљ Милан и Краљ Александар, са својих такође богатих прилога, и Краљица Наталија, што смо већ споменули; Анка Ст. Катићка, која је друштву завештала 500 динара.

ДОБРОТВОРИ ДРУШТВЕНОГ ФОНДА

Кнегиња Јелена Петровна (1906)

Пок. Краљ Милан (1897)

Пок. Краљ Александар (1897)

Краљица Наталија (1897)

Ѓја Роксанда Анд. Гавриловићева (1897)

Ѓја Милева Ал. Константиновићка (1897)

Ѓја Милица М. Ђ. Милићевићка (1897)

Ѓја Даница П. Протићка (1897)

Г. Адолф Штерн (1897)

Пок. Љубица Вл. Стојановићева, бив. ученица
V разреда; уписале је другарице (1898)

Пок. Митар Кнежевић, бив. трговац из Бањалуке;
уписао га синовац г. Васа Кнежевић (1898)

Пок. Јован пл. Шупљикац и пок. Катарина пл.
Шупљикац — Витез, из Загреба, уписала их кћи гђа
Јелисавета Д. Миланковићка (1898)

Пок. Јелена С. Антоновићка, бив. наставница В.
Ж. Школе (1898)

Пок. Светислав Н. Вуловић, бив. професор Ве-
лике Школе и академик (1898)

Пок. Љубица М. Начићева, бив. наставница В.
Ж. Школе (1903)

Пок. Ружица С. Пашићева (1903). Уписало их на-
ставничко особље В. Ж. Школе.

Пок. Драгољуб Љ. Секулић, бив. ученик гим-
назије; уписала га сестра г-ђица Зорка Секулићева, настав.
В. Ж. Школе (1904).

Пок. Душан Ђукић, бив. ученик гимназије; уписао
га отац г. Милован Ђукић, чинов. (1905).

Пок. Наталија Ј. Димитријевићева, бив. ученица
В. Ж. Школе; уписали је родитељи г-ђа Катарина и г.
Јања Димитријевић, трг. (1905).

Пок. Десанка Јовановићева, уписала је мати г-ђа
Катарина Јовановићка (1905).

Пок. Љубица Ђурићева, бив. ученица III разр.
В. Ж. Школе; уписали је родитељи г-ђа Савка и г. Петар
Ђурић, учитељи (1905).

Пок. Димитрије Миланковић, бив. генералштаб-
ни пуковник; уписао га син г. Јован Миланковић, секрет-
тар срп. посланства у Бечу (1906).

Пок. Јелисавета Арешић, из Загреба, уписала је
сестричина г-ђа Јелисавета Д. Миланковићка (1906).

Пок. Даринка — Даца — Б. Маршићанин, бив. ученица завода г-ђе Маринковићке; уписао је отац г. Божа Маршићанин, начелник мин. у пензији (1906).

Пок. Катарина М. Радовановићева, бив. ученица В. Ж. Школе; уписала је мати г-ђа Јелка Маринка Радовановића, бив. саветника (1907).

Пок. Зора П. Срећковићева, бив. ученица V разр. В. Ж. Школе; уписала је сестра Даница П. Протићка рођ. П. Срећковић (1907).

Пок. Милица К. Главинићева, бив. ученица III разр. В. Ж. Школе; уписале је сестре Славка и Добрила К. Главинићеве (1909).

Г-ђица Даница Д. Симићева, матуранткиња Ж. Гимназије (1909).

Пок. Милица М. Илићева, бив. ученица II разр. В. Ж. Школе; уписао је отац Илија С. Илић, трг. (1909).

Пок. Наталија М. Љубишина; уписала је мати г-ђа Јелена Милутина Љубише, бив. чинов. (1909).

Пок. Бранислава — Брана — Борисављевићева, бив. ученица II разр. В. Ж. Школе; уписали је родитељи г-ђа Даринка и г. др Милош Борисављевић (1910).

Пок. Десанка Анђелковићева, бив. учитељица; уписале је мати г-ђа Милица Анђелковићка и сестре г-ђице Катарина и Александра Анђелковићеве, учитељице (1910).

Пок. Анка удов. Стојадина Катића, бив. пуковника (1910).

Пок. Ева — Ела — Барухова, бив. ученица, IV р. В. Ж. Школе, уписао је отац г. Марко Барух, мењач овдашњи (1913).

У друштвене добротворе спада и пок. Петар Новаковић, бив. инжињер, који је 1890 фонду завештао 150 дин., и то да се изда после смрти његове жене г-ђе Анђе Новаковићке.

ФОНД АРХИЕПИСКОПА ЈАРОСЛАВСКОГ ЛЕОНИДА

У мају 1889 послао је Митрополит Михаило Управи Фондова 5410 динара с овим писмом: „Архиепископ Јарославски Леонид у Русији завештао је две хиљаде рубаља за благодејање девојчица Српских. Брат покојнога г. Леонида Александер Васиљевић Краснолевков предао

нам је ове новце у руским рубљама, које смо овде дали разменути и за њих добили по текућем курсу пет хиљада четири стотине десет динара у сребру које новце предајемо Управи Фондова као Фонд Архиепископа Леонида с тим, да се главница чува и не троши а интерес на ову суму да се издаје Министарству Просвете, које ће интерес као стипендију издавати једној сиротој ученици Више Женске Школе, коју би управитељка препоручила као добру и сиротну ученицу и која би била стипендијанка Архиепископа Леонида“.

Правила о примању ове стипендије прописало је Министарство 27 марта 1892. По тим правилима избор питомице чиниће се сваке треће године, а пре тога рока чиниће се у случају да питомица промени школу, или изгуби право, или умре. Право на ову стипендију имају оне сиромашне а добре ученице које су свршиле три разреда В. Ж. Школе. Првенство има, у случају једнаких квалификација, она, која има рођену сестру као ученицу В. Ж. Школе. Молбе за ову стипендију, подносиће ученице управи школској, са потребним документима, а ова Министарству, које ће избор вршити споразумно са Митрополитом.

Доцније је практиковано да наставнички савет предлаже Министарству питомицу по свом избору, и Министарство је тај избор увек одобравало. Од 1898 по наредби Министарства управа школска непосредно од Управе Фондова прима интерес и издаје питомици; а доцније, када је у Министарству установљено Задужбинско Одељење стипендија је примана тамо.

Како В. Ж. Школа није више учитељска школа, каква је била онда када је овај фонд основан, то је, по мишљењу правног референта у Министарству, правилније а и хуманије да стипендија пређе на Ж. У. Школу, у толико пре, што су га примале и две ученице Ж. Гимназије и једна из Ж. У. Школе док су биле под управом В. Ж. Школе. И тако је сад Леонидин Фонд предат Ж. У. Школи.

Стипендија се није издавала док нису прописана правила, 1892. Стипендија је примана сваког месеца у 25 дин., или тромесечно у 75 динара. Питомице су биле: Ружица Младеновићева, Љубица Љочићева, Косара Јанковићева, Милица Недељковићева, Роксанда Станићева и Даница Милосављевићева.

ЗАВЕШТАЊЕ ПОК. ДРАГЕ Д. ЂОРИЋКЕ

Пок. Драга Ђорићка је завештала сиромашним ученицама В. Ж. Школе једну трећину чистог прихода од свога непокретног имања. Та ће се сума уступити школи по смрти њенога мужа Душана П. Ђорића, сада арт. мајора у Шапцу.

По извештају алексиначког првостепеног суда (Н. 4251 од 20 — III — 1903) у њеном завештању стоји ово: „Имање непокретно остављам после смрти мога мужа Душана то јест приход од целог овог мог имања има се уступити и то: једна трећина прихода мога непокретног имања Друштву „Кнегиња Љубица“ као помоћ, једна трећина прихода уступити се има „сиромашним ученицама“ Више Женске Школе у Београду и једна трећина прихода од овог мог непокретног имања има се издати Министарству Просвете, које ће приход употребљавати на просветне циљеве. — Овде разумем чист приход после отплате пореза и дуга ако га у то доба било буде“.

(Завештано имање груписано је у величини 51 хектар а процењено је (18 — IV — 1901) на 30.600 дин).

Пок. Драга Ђорићка, родом је из В. Моштанице (окр. беогр.) а умрла је 10 марта 1902 у Алексинцу.

ЗАВЕШТАЊЕ ПОК. КОСТЕ ЛЕКИЋА

Пок. Коста Лекић, бив. благајник мин., који је умро 23 јула 1894 године у Београду, својим завештањем одредио је издржање трима сиромашним ученицама В. Ж. Школе, када томе дође време. На име у распоредном решењу о маси пок. Лекића, (15-1-1898, бр. 636) између осталог стоји: „Сем овога (што је претходно у распореду наведено), више ништа да се не троши до времена докле капитал не порасте сто хиљада (100.000) динара. Кад то буде и годишњи приход буде износио (5000) пет хиљада дин., онда се од интереса троши четири хиљаде три стотине двадесет (4320) дин. за издржавање шест сиромашних ђака, који ће се звати: Питомци Косте Лекића“ и то три из виших средњих школа и три ученице из средње, сада више женске школе у Београду“.

На дан 31 децембра 1912 задужбина Косте Лекића износи :

1. У готовини код Управе Фондова	18.503·60	дин.
2. У облигацијама	12.799·30	"
3. У непокретности	29.393·—	"
	<u>Свега 60.695·90</u>	дин.

УЧЕНИЧКА ТРПЕЗА

По неке ученице, којима је тешко да са периферије Београда двапутa дневно долазе у школу, особито зими и по рђаву времену, предањују у школи, задовољавајући се врло скромним залагајем у подне. Врло сиромашне ученице, и оне чији родитељи морају да се по ваздан баве ван куће и тек се доцкан увече враћају, немају ни код својих кућа довољно хране или нема ко да им је спреми, а често пута и гладују. Да би се свима тим ученицама помогло у исхрани основана је 1903 Ученичка Трпеза, менза, „која се“, како вели школска управа у своме извештају, „показала, по речима г. дра Батута као велика благодат“. Управитељ (С. Пашић) је Трпези уступио потребне локале у самој школи, и наредио школској послузи да тамо наизменце ради.

Највише заслуга око подизања ово установе имају: гђа Јулка Јањићка, гђица Христина Ристићева и за тим гђица Драга Ђурићева, наставнице, и гђа Даница Милоша Гођевица, индустријалца. Даље, гђа Лујза Ст. Јакшића, гђица Наталија Ристићева и гђа Надежда Милићка, наставнице.

Без икаквих других извора, осим потпоре својих добротвора и чланова и свих осталих пријатеља, који су јој помогли новцем и стварима, Трпеза се четири године (1903—1907) лепо одржавала. Министарство Просвете одобравајући оснивање Трпезе, са похвалом, желело је да се она придружи Ђачкој Трпези која је под заштитом Министарства. Али Трпеза је морала свој рад прекинути, јер пре свега нису јој стизала средства да потребне локале подигне, (у школи је било незгодно), или да их најми гдегод у њеној близини, а неке споредније околности су јој чак и сметале.

У Трпези се целе зиме — а то је време њенога рада — бесплатно хранило по 60—80 сиромашних ученица, међу њима 10—20 из Ж. У. Школе; а поред њих још по 20—30 других ученица, којима је кућа далеко или које су у Тр-

пези ручавале само из задовољства. (Оне су плаћале по 0,30 дин. од оброка). У јануару и фебруару 1908, на пример, издато је 2400 оброка.

За оснивање Трпезе Ж. У. Школе, по правилима „Куханице“ Краљица Драга је приложила 500 дин.¹

ДОБРОТВОРИ ТРПЕЗЕ

Кнегиња Јелена Петровна, која је подарила у два маха по 100 динара.

Београдска Општина, која је по препоруци г. дра Батута и г. др Вукадиновића, а њима се ова установа јако свиђала, поклонила 1000 динара.

Г. Љубомир Крсмановић, рентије, са 100 дин.

Г.Г. Браћа Крсмановићи, трг., са 50 дин.

Пок. Миленија С. Шапчанинова, уписала је г-ђа Милка Ђ. Шапчанинова са 50 дин.

Г. Лука Ћеловић, трговац, 50 дин.

Прилагачи:

Г. Иван Сисојев, руски војни аташе.

Г. Илија Антоновић, трговац.

Г. Никола Ћук, трговац из Загреба.

Г.Г. Браћа Радојловићи, гвожђ. трговци.

Пок. Максим Флајшер, трговац.

Г. Јаков Коен, трговац.

Г. Коста Николић, трговац.

Г. Светислав Б. Цвијановић, књијар.

13. НАСТАВНИЦИ

Пред отварање В. Ж. Школе за управитељку је, 26 септембра 1863, постављена господична Екатарина Ђорђевићева (госпођа Миловук), у 19 години, тек што је школу свршила.

Затим, 3 октобра, Министар поставља „господичну Еву Векецку, учитељку основне школе на Врачару, за учитељку В. Ж. Школе, а да предаје рачуницу и естевену историју“, и која ће „у исто време при обучавању у женском раду и другим школским пословима помагати управи-

¹ В. од. 10 стр. 89.

тељку.“ А 9 октобра Министар „означава која ће лица разне предмете предавати: Науку христијанску г. архимандрит Теодосије, професор богословије, Краснопис г. Ђорђе Малетић, директор београдске гимназије, Српску граматику г. Владимир Вуић, професор гимназије, Физичку географију г. Димитрије Балаитски, професор гимназије. Цртање г. Рерих, литограф, да помаже г. Малетићу, Немачки језик г. Паулина Дусл“.

Управитељка се примила да предаје француски језик и клавир, и то бесплатно, а Векецка је узела рачун и женски рад, и при том је „госпоица Ева изјавила да не може предавати естствену историју јер она тај предмет никако не познаје,“ вели управитељка¹.

Даље, „Рерих и Дусл имаће право од неситотињске деце школарину наплаћивати по тарифи, која ће се доцније прописати. На поучавање сиротне деце у ванредним (необавезним) предметима одређује се г. Рериху 60 а госпои Паулини 40 талира годишње. Архимандрит Теодосије, директор Ђорђе Малетић, професор Владимир Вуић и Балаитски имали су доброту за ову годину своје услуге бесплатно поднети“.

По том, постављена је за учитељку Персида Пинтеровићева, учитељица основне женске школе у Шапцу (28-VII-64), те је заменила Малетића у предавању писања. Стана Радичевићева, коју смо још у почетку споменули као питомицу Министарства Просвете, постављена је за привремену учитељицу, и то „да предаје женски рад и играње, а помагаће цртање, у музици, певању и језицима“, (1-XII-64).

За хонорарног професора историје постављен је најпре др Јосиф Шафарик а после Стојан Бошковић, а за јестаственицу Јосиф Дусл.

То су, дакле, били први наставници и наставнице В. Ж. Школе. Али ту спадају и помоћнице: „за упражњавање у предавању за учитељке и да користе школи овој одређују се: Јелена Никетићева, Јелисавета Ј. Николићева. Љубица Петровићева, Милева Михаиловићева, Милева Шпанићева за помоћнице.“ После њих постављена је још Божана Сњећивина, за тим Милева Ма-

¹) Сви акти школске управе још тада су писани Вуковим правописом, ма да у школама није био званично признат.

ринковићева (Јанковићка) Милева Станојевићева (Крстићка) и Милева Котуровићева (Вуловићка).

Са овим првим наставницима обухваћене су уједно и све наставничке категорије по закону од 1863: поред управитељке школа има своје учитељице¹ и учитеље, потребан број хонорарних професора (и учитеља), и помоћнице. Ква-

Прво коло свршених ученица (1865-66). Управитељка К. М. Миловук (за, столицем) и класне учитељице П. Пинтеровићева, (десно, до управитељке) и Евица Векецка (лево).

лификације учитељица и учитеља нису одређене, у закону стоји само толико, да они по свом положају „уживају сва права учитеља и учитељака основних школа,“ и да ће им се плата, „по одобрењу законодавних власти, издавати из главног школског фонда“ (чл. 9). За учитељице, потоње класне учитељице, постављане су, — јер других са већом спремом тада није било — учитељице основних школа. За

¹ Из ове категорије постале су класне учитељице.

учитељице и учитеље језика и вештина¹ узимани су понекад и лајици, чија је стручност за језик или вештину долазила из опсега њихове опште образованости. Сви су полагали своје стручне испите. За хонорарне наставнике постављани су већином професори. Користећи се својим правом предлагања и избора, управитељка се старала да за хонорарне наставнике придобије најбоље снаге.²

По закону од 1863 хонорар је даван из школарине и школскога фонда. Од 1879—98 одређиван је годишњи хонорар, („за један час недељно 150 динара годишње“, чл. 12). Због те одредбе једном је дошло до питања да ли хонорар, као и плата, иде и за време великог одмора, пошто је увек унапред одсеком одређивана годишња сума свакога хонорара (од 1000—2500 динара). После 1898 године хонорар се даје од 15 августа до 15 јуна, без обзира на то кад су предавања почета и кад завршена, и да ли су сви часови држани или не. Од 1904 хонорар је даван унапред, као и плата. Од 1911 заведено је, као што се зна, хонорисање само оних часова који се одрже.

1882—3 требало је отворити ново одељење V разреда (због ученица из гимназија у унутрашњости), и за то је требало учинити ванредних издатака. Сви тадашњи хонорарни наставници били су готови да се одрекну једног дела хонорара и да по који час (1—4) бесплатно раде, те да би држави уштедили, (ако би требало), 1600 динара за отварање тога одељења.

Док је П. Пинтеровићева као класна учитељица предавале немачки језик као необавезан предмет, примала је за то поред своје плате и хонорар, дакле онако, како је то сад уведено новим законом. Хонорар класних учитељица укинут је чл. 9 закона од 1879: „ако би класна учитељка предавала који страни језик или вештину, она неће за то имати никаквога додатка“.

Задржаћемо се још на неким стварима и то подуже. Закон од 1879 поправља и боље прецизира положај и права наставница, нарочито класних учитељица. Поновићемо овде

¹ Ова категорија наставника не спомиње се у закону од 1863; потреба их је створила, па су накнадно обухваћени законом од 1879, што је остало непроменљиво све до закона од 1912. До тога закона права су им била управо ништавна

² У 16 одељку наћи ће се међу њима више познатих и чувених имена.

неке законске одредбе, да би смо их имали пред очима у извесном реду.

Квалификације за класну учитељицу чини В. Ж. Школа са учитељским испитом,¹ или слична школа на страни, и бар две године помоћничке или учитељске службе са врло добром оценом рада. И помоћнице, будуће класне учитељице, морају имати учитељски испит. 1898 укинут је положај помоћнице, а од класних учитељица тражи се на првоме месту виша стручна спрема (факултет), или даље, најмање пет година службе у основној или три у девојачкој школи, итд. Од учитеља и учитељица (за језике и вештине) не тражи се ништа више него што је тражено, дакле, само стручан испит, без обзира на претходно школовање и службовање. Још, могу се постављати професори и супленти као стални наставници, што досад није било. Они имају сва права професора средњих школа. Плате наставница остају старе. На управу место управитељке долази управитељ у рангу директора непотпуне средње школе. Управитељ има додатка од 600 динара, али му се одузима право на бесплатан стан и огрев у школској згради, што је управитељка имала.

Измене закона о средњим школама, од 1912, тичу се и женских школа па и наставница. Разлике између наставника и наставница су, по томе закону, у титулама и плати а квалификације су исте.

¹ За класне учитељице које су се у школи затекле без учитељског испита (њих пет) нов закон, (од 1879), није имао никаквих наређења. Да би се њихов положај довео у склад са њиме Министар им је, по предлогу управитељке, узео у обзир године службе и рад, као и околности под којима су се оне школовале, па их је утврдио за класне учитељице и одредио им плате по новоме закону. Промене од 1898 затекле су у служби још три од њих. Од 1891 почеле су стизати наставнице које су факултет свршиле као редовне ученице, што дотас није било. Тада је постојала само ова женска школа, те су оне само по овоме закону и само у овој школи могле државну службу добити. Али и поред својих квалификација, као највећих, оне нису постављане као класне учитељице већ као предавачи В. Ж. Школе, (израз „предавач“ помиње се у закону), а једна од њих била је најпре постављена за учитељицу језика па после за предавача. Протумачено је да ове наставнице немају потребних квалификација јер те, које оне имају, у закону се нигде не спомињу. Дошнице су добиле положај класне учитељице. Ипак, у питању повишица ове предавачке године службе биле су им оспораване, док се најпосле и то није регулисало. Тек сад, законом од 1912, њиховим квалификацијама даје се првенство, као најсавременијим.

Из ове таблице¹ могу се видети квалификације, положај и права наставника по закону од 1912.

Категорије	З в а њ е	Квалификације	Год. службе	Број недelj. часова	Број хонор. часова	Почетна и завршна год. плата	У којој год. служ. добија послед. пов.	Нарочите по-годбе	Напомена
1	Професор	професор. испит	30	15—18	6	2400—6000	20		Садашње класне учитељице, са професорским испитом или са 15 година службе без испита, преводе се у редовне наставнице.
	Редовна настав.					2100—4800			
2	Суплент	матура, дипломски испити	5	10	—	1800		Ако за 5 год. не положи профес. испит отпуштају се из службе	Садашње кл. учитељице са више од 5 г. службе преводе се у предметне наставнице; а са мање од 5 год. остају на закону о В. Ж. Шк. по ком су и постављене, све док не положи професор. или стручно-учитељски испит.
	Помоћница					1500			
3	Предметни учитељ	три год. привр. службе и струч. учит. испит	30	16—20	6	2100—4800	18	На пред. Гл. Пр. Савета могу после 20 г. службе добити титулу проф. или редов. наст. и једну пов.	
	Предметна учитељица	пет год. досад. служ. у положају кл. учитељице				1800—3900			
4	Учитељ вешт.	три год. привр. уч. служ. и стручно-уч. испит (за сред. школу)	30	16—20	8	2100—4800	18		Ако досад. учит. језика и вешт. имају ове квалиф. преводе се или у предмет. уч. или уч. вешт. по новом. Иначе остају на зак. о В. Ж. Ш.
	Учитељица вештина					1800—3900			
5	Привремени учитељ	најмање нижи течајни испит и стручна школа	5	16—20	—	1500		Ако за 5 год. не положи стр. уч. испит за ср. шк., отпуштају се	
	Привремена учитељица					1200			
6	Привр. предм. учитељ	матура са апсолуторијом, или вишом стручном школом	5	16—20	—	1500			
	Привр. предм. учитељица					1200			

¹ Израдио је Г. Дим. Тричковић.

Овде ћемо изнети сад какве су биле досадашње плате, а пре свега оне најраније.

Управитељкина прва плата одређена је у 300 талира (1500 дин.) годишње, с правом на стан и огрев; после годину дана повишена је на 2000 динара. Закон од 1879 уноси и годишњи додатак од 500 динара, (од 1898 повећава се на 600 динара). Плата прве учитељице, (Е. Векецке), била је 160 талира (800 дин.) годишње, а после краћег времена дата је и њој повишица те је имала 1000 динара. Друга учитељица (П. Пинтеровићева) постављена је одмах са 1000 дин. Обе су кроз две године добиле још по једну повишицу. Превођењем из основне школе у ову класне учитељице су губиле додатак на стан и огрев. Буџетом за 1864 годину предвиђена је, истина, сума од 12.000 гроша (240 дин.) „у партији за дрва за школу и дрва за квартир управитељке и¹ учитељке“, само није било изгледа да ће се и издати. Али, позивајући се на ово, управитељка је тражила да се „редовним учитељкама (Е. Векецкој и П. Пинтеровићевој) отпушта опредељени број хвати дрва“. Министарство је пак било мишљења да су „оне при премештању из основни женски школа у в. ж. школу довољну награду добиле“.

Као што је помоћницама положај био неодређен — називане су час „ученицама које се за учитељску службу практично обучавају“, час „ученице које се сматрају за учитељке В. Ж. Школе“, и напослетку само помоћницама, — такве су им биле и плате. Прва њихова награда — дата у облику неког благодејања,² у које се убрајале каткад и плате и додатци, — износила је 140 талира (700 дин.) за целу ону годину (1866). Подељена на њих три издавана им је по 25 дин. месечно, на „списку ученица“. О ферију нису примиле ништа. Раније споменута правила о помоћницама баве

¹ Положај и плате класних учитељица, вели управитељка, „за које се не зна куда спадају“, нису регулисани, ма да о томе говори и чл. 8 закона. Претичу их учитељице основних школа. Класне учитељице уштеђују држави и на хонорарима предавајући поједине предмете. Најзад, 1866, Министарство је уверено да су им плате мале, и „из презрења што су лишне огрева и стана даје им већу плату, — од 200 на 250 талира.“ Доплата класним учитељицама предвиђен је пројектом закона од 1895. (В. од. 8 стр. 62).

² В. од. 7 стр. 59.

се и њиховим платама. После ове посебне суме од 700 дин. одређено је — по правилима од 1870 — да помоћнице примају прве године 12, друге 16, а треће по 20 динара месечно. Правилима од 1872 плата им је опет сведена на 12 динара месечно. И по једним и по другим плата им је издавана само за 10 месеци школскога рада. О ферију не.

По закону од 1879 зна се почетна (1500 динара) и завршна (3000) плата класних учитељица (чл. 10). Право на пензију стицале су после 35 година службе, од 1898 после 32. Од 1898 оне улажу по 4% у учитељски удовачки фонд те и њихова деца имају права на пензију, што дотле нису¹. Учитељице језика и вештина немају права ни на личну пензију, а плата им је 1000—1500 дин. годишње, и то је све². Помоћнице су добиле наставнички положај са 800 динара годишње плате.³

Више од двадесет година многе предмете, и то махом у вишим разредима, предавали су професори и учитељи других школа као хонорарни наставници. Спомињали смо већ да није било стручних наставница, особито у прво време. Законодавци од 1863 и 1879 водили су о томе рачуна, па су наставницама наменили више васпитну него наставничку, или, како се то онда називало, предавачку улогу. Ипак им је други (А. Васиљевић) и као предавачима дао мало више значаја. Свакако, оба су законодавца имали на уму да на-

¹ То је дошло случајно. Управа Фондова тражила је од једне класне учитељице — која је премештена била из више женске школе у девојачку, — да плати ванредан улог и да у удовички фонд редовно улаже 4% од плате. Изненађена, наставница се жалила Министру, наводећи да је она ипак остала наставница средње а не основне школе, и да није дужна улагати у фонд. То је сад изазвало извесне компликације, и Министар је врати у вишу женску школу у којој је и пре била, а Скупштини, која је била на окупу, поднесе предлог да и класне учитељице улажу у удовички фонд по закону о пензијама учитељских удовица, и ствар је радо примљена.

² 1903 неколико тих учитељица отпуштено је из буџетских разлога, ма да су имале по 10 или 15 и више од 20 година службе. Положај учитељица језика и вештина сасвим је поправљен садашњим законом о средњим школама.

³ Било је увек бесплатних помоћница. То су биле махом госпођице из имућних и отмених кућа. Чинило им је задовољства да у школа раде, зато су у службу и улазиле. Овде радити сматрало се за част и правило је радости.

ставнице поступно заузму што више предмета.¹ Зато у закону они нису ни отварали места за сталне професоре и супленте.²

Постављајући прве наставнице Министар им је препоручивао „да се у неким предметима н. п. земљопису физичком, математичном и политичком и у естественици потруде обучити,³ како би по времену могле саме исте предмете деци предавати“ (1864). И г. Новаковић је такође, у својим плановима, сматрао класне учитељице не само за васпитачице већ и за предметне наставнице. А тако су их сматрале и остали министри, што смисао закона и тражи. Према усвојеном васпитном систему (јединство у васпитавању, васпитачки надзор), и због оскудице радних снага, класне учитељице и помоћнице вршиле су и једну и другу дужност.

Не само у смислу закона и школских потреба, већ и у духу симпатичне појаве онога времена, да се самообразовањем надокнађава систематско школовање и студирање

¹ 1891, при појави наставница са факултетском спремом, Министар то навластито истиче: „рад сам да хонорарне наставнике поступно заменим спремним за тај посао женскињем, стога уважавам оставку г. Н., и постављам гђицу Н., сврш. ученицу философ. факултета, за предавача.“

Кад је пројектиран закон од 1879 Краљ Милан је имао намеру да наставницама да указна звања, али је од тога одустао усвајајући разлоге Министра Просвете (Алимпија Васиљевића), који је закон спремно и бојао се да због тога и сам закон у Скупштини не пропадне.

² Можда је томе разлог и штедња. Министарство иначе више пута спомиње „мала средства“ или ради „с обзиром на штедњу.“ Али на крају крајева, прекомерна штедња, с године на годину спровађана као привремена и рационална, сметала је развијању ове школе.

³ У том погледу извесна важња претпоставка, осећа се и у стилизацији чл. 12 зак. од 1879: „у случају да класне учитељке не би могле стићи да предају поједине предмете...“ док измене од 1898 кажу просто: „за предавање појединих наука које не би могле предавати класне учитељке...“ Или, кад Министарство наводи, у тону не строго пословном и сувом, да „у школи има још четири помоћнице које се налазе у непречишћеном положају, па,“ пита „да ли не би било неправо и некорисно поред њих поставити и гђицу Н.?“ (1886). Или, „поставља се гђица Н. за помоћницу да би јој се дала прилика за бољу научну спрему и за покушај своје способности, и да припомogne раду у школи“ (1887).

на страни, наставнице су, показивале јаку вољу за развијањем. Старале су се да у свом слободном времену попуне своје школско образовање, које, у ондашњим приликама, није могло редовним путем ићи даље од В. Ж. Школе или друге какве њој сличне. Тежиле су и саме да временом предузму већину предмета у своје руке. И тежиле су да у своме предмету постигну солидну спрему, — а у томе им је користило и знање језика, од којих је готово свака бар по један била савладала. — Наставнице су се управо надметале која ће се више „израдити“ и за наставнички рад боље спремити, а то је и њихов избор најбоље оправдавало.¹ Већ од седамдесетих година наставнице су почеле ићи и на страну ради свога усавршавања. (Прва је отишла Милева Ј. Станојевићева, а после ње П. Пинтеровићева).² Школовање на страни све је привлачније.³ Мало помало па се млађе наставнице, неке помоћнице, помажу и „ђачким табацима“ са В. Школе. То је био корак ближе самој В. Школи.

Одатле сад настаје ново време. Као слушаоце философског факултета код нас или на страни, видимо ученице гимназија и В. Ж. Школе.⁴ Оне у колегију долазе са вишим стручним образовањем, или уопште са већом

¹ Управитељкино право предлагања, (в. правила од 1866, стр. 57), поштовало се до краја. Особито у прво време. Било да се наставнице постављају по избору Министарства и по молби, било на предлог управитељке, обично је њено мишљење најпресудније. Министри се у то уопште нису мешали, из начела, из обичаја, свеједно. То је тако било све док се и у службеним односима осећала стара патријархалност, и док се таласи партијских односа нису и ове школе дотакли. — Управитељка (г-ђа Миловук) старала се пак да у наставница развије љубав према позиву, да их упути на усталаштво, на савестан рад, на вредноћу до прегоревана, речју, васпитавала је у њих осећање дужности и вољу за рад. Наставнице са негативним особинама не би могле дуго у школи опстати

² По том, г-ђе Љубица Ч. Марковићка (Баланцова), Полексија Д. Јосимовићка (Срејићева), Станислава Сондермајер (Ђурићева) и др.

³ Тај покрет долазио је спонтано, а како се та ствар схватала може се видети и по случају једне млађе наставнице којој би даље школовање на страни било прекинуто, да јој колегија једном богатом корисницом није останак тамо обезбедила још за читаву годину дана.

⁴ Као прва наставница која је непосредно из скамија В. Ж. Школе отишла на даље школовање долази г-ђица Драга Ђурићева, (1884), која је четири године пробавила у Швајцарској на универзитету.

школском спремом него што су је могле имати старије наставнице.¹ Још један корак даље и В. Ж. Школа добија наставнице са факултетском спремом (редовном), и даље са професорским испитом тј. професоре под титулом класних учитељица.²

У оно доба још се није осећала спољна конкуренција, ни квантитативна ни квалитативна, али ваља признати да су се старије наставнице ипак лепо прилагођавале појавама напретка, а нове наставнице примале су у своју средину предусретљиво и лепо³. Згодан је за то овај пример: 1882 Министар, да би чуо мишљење наставничкога савета о квалификацијама које законом нису предвиђене, пита, да ли се за помоћницу може поставити гђица М., која је слушалац филозофског факултета. Савет је мишљења да може, и изјављује да то постављење једнодушно и жели, „јер је у интересу завода“, вели се у записнику, „да се за помоћнице постављају женскиње које су поред В. Ж. Школе слушале и Велику Школу“.

Број наставница расте поступно али и доста брзо, у први мах. Већ 1877 оне су у релативној већини, професори предају још само природне науке, дијететику и др. Али са

¹ У њихово време ни по мушким средњим школама нису сви наставници имали стручну спрему; новаци са већим квалификацијама тек су се били појавили.

² Прва је г-ђа Круна Ж. Анимовићка, која је професорски испит положила 1894, а друга г-ђа Лепосава Т. Петковићка (Максимовићева), која га је положила 1897. За сада су са професорским испитом, поред њих, још г-ђица Марија Магазиновићева (1908), г-ђа Косара Елезовићка (1909), и г-ђица Касија Теолосијевићева (1913).

(Г-ђа Анимовићка се, да додамо, више година сама борила за своја права, и, разуме се, без успеха; једино што ју је Министарство, на њену молбу, у име satisfакције за изузетне квалификације, ослободило од дужности класне учитељице (1901—1904).

³ Те и друге неке симпатичне заједничке црте у тадашњих наставница, нису биле случајне, већ природно развијене, у средини од жена са једнаким васпитањем и образовањем и једнаким идејама. Њихова слога колегијалност, веселост духа и духовитост, спретна шала и лепа конверзација, и друге особине, биле су сасвим прикладне са интимном и ведром атмосфером која се осећала свуда у ондашњем нашем друштву. Затим, оне су лепо схватале своје културне обавезе ван службе, интересовале се за разне културне и хумане заједнице и подузећа, па им по своме могућству и привређивале. У добровољном културном раду старије генерације жена, (којој је намењен један чланак у Домаћници за 1912, од Ва. Сп.), не може се В. Ж. Школи одрећи једна лепа улога.

новим планом, од 1879, број професора се опет увећава (због физике и космографије, због књиговодства, педаго-

Наставничка колегија из 1893, са управитељком К. М. Миловић

гике и др.). Ипак, у 1886 већину предмета предају настав-

нице. Поступно је сва настава прешла на њих. (На професорима је данас остала само наука хришћанска). И тако, док су В. Ж. Школом управљале управитељке колегију су сачињавали већином професори, сада, после педесет година, целу колегију чине наставнице, али са управитељем на челу.

Она стара замисао, о увођењу наставница у женске школе, остварила се, дакле, до потпуности. Почетак јој је у времену у коме су напреднији кругови ценили образовање жена, а потпуно остварење довршује се у времену када просвећене жене нису више ни реткост ни знаменитост.

Како су класне учитељице по досадашњој школској уредби биле главно особље, додаћемо о њима још и ове бројне појединости.

По својим квалификацијама и времену оне се могу поделити у три кола.

Прво коло, од 1863—1880, већ је у прошлости, и чинило га свега 8 наставница. Оне су имале В. Ж. Школу без учитељског испита.

Друго коло, од 1880—1891, сачињавају оне које имају В. Ж. Школу са учитељским испитом; уз њих, као новија а јача категорија долазе класне учитељице које поред тога имају још и неку другу, већу школу, овде или на страни, или су слушале на В. Школи, универзитету, а нису имале матуру, и најзад, као најновије и најјаче, оне које имају факултет. У овоме времену измењало се 20 класних учитељица са учитељским испитом и неком диференцијом, и 3 са редовном факултетском спремом.

У треће коло, од 1891—1913, спадају наставнице са факултетом. Њихово време почиње доласком првих наставница са таквом спремом. У овоме времену измењало се 16 наставница са учитељским испитом, 15 са учитељским испитом и неком већом школом, 51 са факултетом (између њих, досад, 5 са професорским испитом). Дакле, за првих 28 година измењале су се 34 класне учитељице из првог и другог кола, и поред њих 15 из другог кола но са нешто јачом спремом; а за остале 22 године 51 из трећег кола (рачунајући и оне које су на раду у другој којој школи¹). У 1893 сусрећу се представнице сва три кола. Из првога било их је три, из другог двадесет. До 1898 најстарије се повлаче сасвим, а за њима поступно и оне са учитељским испитом тако, да их закон од 1912 затиче у

¹ Већина од њих била је неко време и у овој школи на раду.

школи само неколико. Уопште узевши, у првих 30 година у школи је радило 50 класних учитељица са мањим квалификацијама, а у потоњих 20 година 50 класних учитељица са највећим, најмодернијим, квалификацијама.

По старој уредби, а и по обичају, класна учитељица је могла имати недељно 4—6 својих часова, да би све остало школско време могла пробавити међу ученицама присуствујући туђим предавањима. Она је, дакле, стварно, имала 28—34 часа недељно. Г. Ст. Новаковић је налазио (1878) да она може имати и више од 6 часова. По закону од 1879 могла је имати највише 12 часова. Накнадно број се повећава на 15, па на 18 часова, као у гимназијама. Сада је 18—22, са хонорарним часовима. Скала:

Д о б а	Број часова у недељи	
	ПРЕДМЕТНИХ	РАЗРЕДНИХ
У првој десетини	4—6	24—28
• другој "	6—10	22—24
• трећој "	10—12	18—22
• четвртој "	12—15	16—19
• петој "	{ 15—18 { 18—22	(неколико часова у тромесечју по личном пахођењу)

14. УЧЕНИЦЕ, ДИСЦИПЛИНА, ВАСПИТАЊЕ

Управљати дететом у школи данас је, изгледа, већа тешкоћа него пређе. Свакако, одговорност је мања на наставнику него на кући, улици и другим чиниоцима и срединама. Али ма како изгледало ипак стоји да је у староме „институту“ ред био увек изврстан, а однос између ученица и наставница културан и пријатељски, и стоји да су наставнице имале на њих стварна утицаја. А то се постигавало без вике и боја, већ ситним хуманим средствима, углађеношћу, тактом.

У погледу дисциплине В. Ж. Школа је имала превагу над осталим школама, и чинила оделит пример. Стога ће бити оправдано ако се то у неколиким ситнијим појединоствима истакне или бар овлаш додирне.

Заведен је био неки пансионатски поредак са непрекидним надзором једне, увек исте, наставнице у класи, (по васпитном начелу моралног ауторитета и јединства у управљању разредом). За то је требало доста стрпљења, истрајности, такта, моралне снаге, па и физичке издржљивости.

Класна учитељица имала је највиднијега удела у раду и надзору. Она се највише бавила самом децом, вршећи на њих онај утицај који наставник намерно чини, да би их просвећивао и поправљао. Класна учитељица је припадала једноме разреду више него што се то данас од разредног старешине тражи. Отуда је, изгледа, и титулу добила.¹

Њене су дужности кроз 37 година, и по традицији и по закону (чл. 9), остале готово онакве исте какве су први пут одређене биле.²

Свака класна учитељица морала је имати разред о коме се старала. Испочетка њих је, као и учитељице основних школа, Министарство постављало за један одређен разред и одељење, на предлог управитељке, према створеној потреби. Тако су постављане и помоћнице. По закону, у школи има онолико класних учитељица колико и разреда. А то је било и у духу васпитног јединства. Ако нема доста класних учитељица замењују их помоћнице. (Сада их замењују учитељице вештина или језика). Од 1898 не пази се на број класних учитељица. Од 1900 њихове су дужности као у разредних старешина по гимназијама.

Како је још у правилима од 1866 наређено да се „за цело време школских часова имају у заведењу налазити све ученице, све класне учитељице, помоћнице и управитељка“, тако је стварно и рађено. Сама управитељка била је свакад међу децом и наставницама.

Класна учитељица је нераздвојна од свога разреда. Она је са својом децом од јутра до мрака, сведок су год у школи; са њима је и на часовима и на

¹ По закону од 1863, као што смо видели (ол. 7), оне се зову просто, учитељице В. Ж. Школе, али су службено понекад називане редовним, понекад разредним а најчешће класним учитељицама, што исто значи, по угледу на „класне даме“ по руским женским школама. Тај назив је толико био уобичајен да је унет и у закон од 1879, и задржан све до укидања тога закона, 1912.

² 1900 године, на молбу самих класних учитељица, а и по својој нахођењу, управитељ (С. Пашин) прекинуо је с тим традицијама, (али се у два-три маха опет на њих враћао).

одмору, без ичије одмене, осим кад иде на свој час, али и тада место ње у разреду остаје помоћница, или долази друга у то време незапослена класна учитељица. И само Министарство се држало тога „да деца ни часка не смеју остати сама без надзора“, и о томе је водило рачуна. Присуствовање туђим часовима спадало је у редован надзор¹. Класна учитељица долази свакога дана у свој разред пре 8 и пре 2 часа, па имала или немала својих часова; она дочекује, и по свршетку часова испраћа сваку ученицу. Увек је за катедром поред наставника. С њоме је и помоћница, (она често седи и у клупи међу децом). Оне се могу, седећи на часовима, занимати и каквим ручним радом,² па и читањем, у колико им то не би одвајало пажњу и мотрење над ученицама.

Тишина на часу не сме се реметити ни отварањем фијока, померањем хоклица, лупкањем, шушкањем. Преко разреда ученице иду лагано и на прстима, врата отварају и затварају тихо. У клупама седе мирно и право; поднмити се, ставити лактове на клупу, није било слободно; уопште, лежерно држање није се трпело. Ходницима ученице не вичу и не трче, па ни у башти, за време одмора.

У каталозима и главним уписницама најстаријега разреда поред имена ученице стоји и титула „госпођица“, с којом су их професори и прозивали. (Они су тај обичај дуго задржали, до деведесетих година). До 1902 ученицама се није говорило са „ти“, а од тада свима, од најмлађих до настаријих.³

Коректност и скромност у одевању⁴, смерно и одмерено држање, и начин изражавања, уопште, све спољне,

¹ На ово присуствовање туђим часовима толико се навикло, тако се то сматрало као услов реда, да је било наставница и наставника који на час нису хтели ићи пре него што у разред уђе класна учитељица да децу припреми за рад, па да тек онда и она иде на свој час, ако га има.

² Класне даме у руским школама имале су у разреду своје столице за рад.

³ Разуме се да међу самим ђацима, и мушких и женских школа, није никаква реткост да разговарају са „ви“.

⁴ „Не пристоји се“, вели управитељка, „да ученице долазе у школу онако обучене и накићене као одрасле девојке у богатом салону и већим друштвима; још оне саме не заслужују своје издржање, а као будуће домаћице морају се навикавати на штељу а не на луксуз. Кад из школе изиђу нека се одевају како им годи“. — Више пута чињени су покушаји да се за ученице uvede униформа, (са њених многих добрих особина). — Ученице најстаријег разреда имале су право да хаљину коју саме, по програму из женскога рада, скроје и сашију, опреме по своме укусу, не по школскоме „пропису“, јер ће је носити кад школу сврше. (То им је правило задовољство као матурантима први штап).

прописне, црте и лепе навике добро васпитане девојке, тражене су од ученица истрајно и са успехом.¹

Казне су биле махом опомене и више-мање дискретни укори. Погрдни изрази, или клечање, бијење, уопште злостављања нису била могућна. У старим главним уписницама чешће се налазе оцене „добро“ или „врло добро“ и поред имена несумњиво добре деце, (уосталом, данас врло красивих госпођа). Могло би се помислити да је то дошло са какве крупније погрешке, а у ствари само због неке ситне омашке. При свем том, живахност, ведрину и веселост деце природе школа није тиранисала. Али невоспитаности није допуштала. Веће и теже казне, нпр. отпуштање из школе, погађале су, разуме се, најнезгодније елементе. (Таквих елемената једна школа мора да има, и то у толико вероватније у колико је већа и различитија маса деце у школи, и у колико су деца више изложена разноврсним утицајима средине и околности у којима се ван школе крећу).

И оцене успеха бележене су тада строго. Али такве оцене и нису, онда, права слика успеха и ђачкога знања.² Уосталом, ту слику саме оцене не могу ни дати.

Неколико примера годишњих резултата, у једној скали од најбољих до најлошијих ученица, из прве школске године, дајемо у тачном препису из уписнице.

Ученици I разреда	Оцене из предмета за 1863—64								Општа оцена	Напомена
	наука хриш.	ериски	земљ.	јеста- ств.	рачун	пи- сање	немач	франц.		
С. С.	5	5	5	5	5		5	5	5	
М. С.	5	5	5	4	4	4	5	4	4	
М. В.	4	3	3	3	3	4	4	3	3	
Н. Н.	3	3	2 ¹	1 ¹	3	2 ¹	4	3	3	¹ После понов. исп. резултат 3.
Н. Н.	3	2	2	1	1		*	*	2	² не учи тај предм
Н. Н.	2	1	1	1	1		2	*	1	.
Н. Н.	1	1	2	1	1		1	*	1	.
Н. Н.	2	1	1	1	1		*	*	1	.

¹ Неки посланик, у Скупштини 1886, говорећи о законском предлогу за В. Ж. Школу, незадовољан њоме, навео је како она „не служи народу, већ развија раскош и даје ученицама аристократско образовање“. (Управитељка је сматрала да овај приговор треба да одбије, те га је у једном акту и спомињала).

² В. од. 15 таб. 3, и од. 10 стр. 86, где су изнети бројни подаци о оценама са учитељскога испита, које су такође врло строге биле.

За слабе и лоше успехе у прво време једва да су саме ученице криве. Узрок треба тражити најпре у старом наставном методу, (из четрдесетих и педесетих година), још и онда превладном у свима школама;¹ по њему, што је добро познато, мало се објашњавало па и то нејасно, све предмете деца су учила само из књига, наизуст, шта више дословно по тексту, ма и без разумевања; а то је и сувише теретило њихово, иначе лако и еластично, памћење, и убијало им вољу за учењем.¹ И треба га (узрок) тражити, извесно, у стидљивости и бојажљивости тадашњих ученица, — оне нису ни у школу долазиле без пратње од куће, — које су се збуњивале и том простом околношћу што морају ди изићу из клупе и да стану пред катедру, да се изложе свима погледима, и да одговарају на понекад и неразумљива наставничка питања.²

Но са новим погледима на наставу, и са напретком у наставном методу, и то високо и строго мерило у оцењивању дечјега знања дошло је у природније границе; а рђаве оцене, „јединице“, ишчезле су.

Слабије ученице, не прецењујући своје вредности, или обрнуто, ако им се чинило да школа њихове способности не увиђа па се, због оцена, осећале увређене у својим амбицијама, обично су после једне или две неуспеле године остављале школу; врло ретко су реагирале иначе. Али време је донело и друге појаве незадовољства, као што су претње³

¹ Кад смо се већ понова дотакли наставе овде, споменућемо и познате екземпларне наставничке изјаве, да јак не може да заслужи „петицу“, за петицу зва само наставник. Осим тога, зна се, да механизам и вербализам још увек имају присталица. Али да споменемо и то, да су се сви представници старе школе, и наставници и наставнице, искрено старали да постигну најбоље успехе, и важили су као одлични радници. И управитељка, наводећи „да се сви професори туже“ на слабу спрему коју су ученице I разреда из основне школе донеле, додаје како они „кажу да губе вољу: јер чим више они њима толкују тим више се оне збуњују“. (В. од. 7 стр. 54, и од. 9 стр. 68).

² Већ седамдесетих година могло се десити, (и то не као усамљен пример), да се једна одлична ученица на дата питања и објашњења смешкала, са свога места, те на крају часа упитана зашто се смејала, морала је признати да није „разумела шта господин професор говори“, али не својом кривицом.

³ У једином случају од управитељке је тражена поправка оцене са револвером у руци, у четири ока. Захваљујући њеној прибраности, дозвана послуга уклонила је оцењивача из канцеларије.

и тужбе, особито ако су оцене, а понајпре оне са учитељскога испита или оцене владања, биле пресудне, или само од малог значаја, за интересе ученице и њене породице. Зна се да појаве страснога интересовања за оцену нису необичне у школскоме животу. Зна се, такође, да те појаве у већини случајева сметају школскоме раду, а понекад и наставничкоме угледу. Та околност извесно долази од слабе и неорганизоване везе између школе и куће, управо, од велике раздаљине између њих; а можда и из наше наклоности критицизму и дискредитовању. Неспоразуми са гдекојим родитељима, slabим према деци, особито женској, познати су свакој школи.¹

Многе појаве незадовољства код школске деце и њихових старалаца, више су, у основи својој, израз и одјек друштвенога него школскога живота, као што су појаве душевних депресија и моралних слабости код ђака, које су, изгледа, све теже што су ближе садашњо-

¹ Отуда и навика да се на једну школу „много виче“. Шта да се каже за поменуте претње, уцене, или подмитљиве молбе, парнице, или за оптужбе по дневним листовима и код Министра; за наставничке „писме“ према ђаку? За фантастичне фаме?

Ево какве су биле „повике“ на В. Ж. Школу, и „горке жалбе родитеља на строгости“ у њој, што су и до Министарства стизале, (ма их оно и не узимало увек у расправу). На питање: зашто ученице чисте разреде, управитељка одговара, да разреде чисти послуга, а редуше су дужне свакога одмора крпом обрисати прашину са клупа и осталих предмета, уопште, водити бригу о уредности своје учионице. После тога Министарство одобрава издату наредбу за редуше. 1883: зашто нека наставница кажњава ученице стајањем, и је ли то са одобрењем управитељке? 1886: каква је то наредба да свака ученица V разреда мора за испит имати нову хаљину? Зашто се ученице не пуштају у школу него стоје на улици до 8 часова? Одговорено да се „то само тако проноси“, да има ученица које у школу долазе у 6^{1/2} часова јутром, али да школска управа не може над ученицама водити надзор у непрописано време, а њима је наређено једном у које доба у школу да долазе. Над ученицама се води строг надзор, и оне које долазе у школу пре времена одговарају за то. Затим, зашто је једна ученица одвојена од своје другарице и премештена у другу клупу?

Или други, такође симпатични, примери родитељске осетљивости: наређено је ученицама, код којих је овладала мода у чешљању са „баушима“, да плету косу глатко, у витице, сам управитељ писао је доброћудне опомене на таблама, „доле с бућевима!“ Али то је неког родитеља определило да своје дете испише из школе, а други је по детету слао пре теће опомене да ће „то донети у новине“ (1907).

сти, и све општије. Бар тако се мисли. Ту онда нису у питању само поједини наставници, ни школа, нити само системи по којима постоје школе у свету. Можда је за то згодан пример стара школа, која је имала, уопште узевши, лошије методе, није познавала дечју психу, била је суровија према ђаку, па ипак није имала да страхује о несрећним ђачким самоубиствима, која су сад и код женске деце учестала; јер она за њих није знала, пошто их није било.

Уосталом, немамо намеру да о свима тим ствари овде говоримо и расправљамо; хтели смо само да унеколико укажемо на реагирање појединих наших ученица према недовољним оценама и према школскоме „запту“.

Задоцњавање ученица било је, у старо време, ретко. Њихова уредност и тачност у долажењу у школу подстицана је тачношћу наставника и сталношћу недељног распореда часова, чије су промене биле врло ретке. Породица, која је пратила кретање свога детета, могла је свакад знати кад оно има школе, и у које доба мора да се врати кући. Часови по распореду држе се редовно сви, од првог до последњег.¹ Мимо једном утврђени распоред ученице се никад не пуштају кући у невреме.

Ученичке побуне нису се могле ни замислити, нити је за то било узрока. Симпатичне ђачке солидарности и полета није недостајало; напротив, јављала се обилно и врло лепо. Покрет за оснивање Друштва Ученица, имитовање културних и патриотских гестова² лепе су појаве у дечјих заједница, и не губе ништа тиме, што у извођењу ствари није могло увек да буде потпуне дечје самосталности.

Етичко-национално васпитање, што га је В. Ж. Школа усвојила и дуго одржавала, управо је одговарало тадашњој етичко-националној фази развића нашега друштва.

¹ Кад се укаже који слободан час наставнице се, управо, грабе која не пре да га заузме за свој предмет.

² На пример, 1878 ученице су приредиле богату лутрију од ствари које су саме прикупили или израдиле, и приход од 4375,80 динара, што за оно време чини велику своту, намењен сирочади ратних обвезника, предале Женском Друштву, да им га подели. Најсиромашније ученице у једноме разреду, добијале су од својих другарица помоћ у новцу и оделу. 1897 ученице свих разреда уписале су се, колективно, за добротвора Српске Књижевне Задруге. Итд.

Тамне стране узетога васпитног правца и начина¹, стварно, незначајне су и нису горе него у ма којем другом. Извесна принудност, присиљавање, лежи у суштини самога васпитања. Инстинктивна је потреба дечје нарави да се тој сили, васпитачевој вољи, ма како благој и неосетној, на неки свој начин, понекад и са хумором, измиче или опире па и свети; и то се у дечјем царству не да искоренити никаквим методима. Те пролазне негативне резултате васпитања познаје и школа и породица.

Но да ли је старо, нешто конвенционално, васпитавање давало бољих резултата него данашње слободно васпитавање; затим, да ли сада школа има услова и начина да дечје разузданости (неминовне у сваком нараштају) сузбија, једно је од оних питања у која се овде не можемо упуштати.

15. СТАТИСТИЧКИ ПОДАТЦИ

Из 1 табеле видеће се бројност ученица кроз цео период од педесет година. Видеће се, да се број ученица уписаних у I разред у току од пет десетина упетостручио. Уз те податке иде и укупан број ученица Ж. У. Школе и Ж. Гимназије кроз све оне године у којима су оне са В. Ж. Школом биле у заједници.

Из 2 табеле видеће се: 1, колико се ученица у којој години уписало, а колико од њих школу свршило (рачунајући ту и досељене ученице); 2, колико је од њих школу свршило са четири, пет или шест разреда; 3, колико је ученица полагало учитељски или течајни испит (виши и нижи).

Тим табелама додаћемо ову напомену: већа половина ученица рођена је у Београду, а мања у Србији; из осталих земаља и крајева има их мало. Према томе је и однос по народности и вери. Родитељи ученички живе махом стално у Београду. За првих 37 година, док је школа била главно врело за школовање женске деце, падало је у очи, нарочито у вишим разредима, присуство деце чији родитељи не живе у Београду, што је увек изазивало питање

¹ Оценом тога васпитања бавила се г-ђица Надежда Вељковићева, наставница, у својој књизи Школа и њени воспитаници у данашњем друштву, (Параћин, 1911), износећи ту своје начелне погледе на школско васпитање и наставу.

о интернату.¹ За последњих 15 година осећа се мало јачи број нових и привремених дошљака родитеља.

Без обзира на строжије оцењивање², у раније време, проценти показују сасвим добре успехе, нормалне.³

Из осталих табела читају се бројеви о школарини и буџету.

Таб. 1. Број уписаних ученица по разредима.

Школска година	Разред						Свега уписано	Свега на крају шк. год.	Број ученица на крају шк. год.		
	I	II	III	IV	V	VI			Ж. У.	Ш. Ж. Гим.	
1863—64	94	—	—	—	—	—	94	72	—	—	
64—65	80	53	—	—	—	—	133	111	—	—	
65—66	75	35	45	—	—	—	155	129	—	—	
66—67	41	32	26	—	—	—	99	86	—	—	
67—68	41	23	29	21	—	—	114	105	—	—	
68—69	104	29	17	25	—	—	175	158	—	—	
69—70	97	66	23	17	—	—	203	167	—	—	
70—71	114	54	50	16	—	—	234	211	—	—	
71—72	97	62	48	47	—	—	254	220	—	—	
72—73	94	62	49	43	—	—	248	231	—	—	
73—74	131	69	50	41	—	—	291	261	—	—	
74—75	100	83	56	29	—	—	268	241	—	—	
75—76	97	75	50	51	—	—	273	247	—	—	
76—77	(рат с Турцима)					—	—	—	—	—	—
77—78	84	37	41	38	—	—	200	177	—	—	
78—79	94	52	36	34	26	—	242	218	—	—	
79—80	149	57	29	26	37	—	298	257	—	—	
80—81	121	69	44	28	21	—	283	251	—	—	
81—82	151	80	47	51	29	—	358	319	—	—	
82—83	132	106	42	70 ⁴	48	—	398	366	—	—	
83—84	150	112	76	56	72 ⁴	—	466	438	—	—	
84—85	139	134	107	95	67	—	542	511	—	—	

¹ В од. 3 стр. 12.

² В. од. 14 стр. 120—121.

³ Података има у државној статистици школа.

⁴ Овде почиње јачи придолазак ученица из гимназија у Србији.

Школска година	Разред						Свега уписано	Свега на крају шк год.	Број ученица на крају шк год.	
	I	II	III	IV	V	VI			Ж. У. Ш.	Ж. Гим.
85—86	175	109	100	107	118	—	609	548	—	—
86—87	178	133	93	107	112	—	623	567	—	—
87—88	158	153	101	82	119	—	618	577	—	—
88—89	176	144	142	77	89	108	736	691	—	—
89—90	172	139	146	98	119	86	760	717	—	—
90—91	180	142	128	120	139	116	825	764	—	—
91—92	129	122	115	103	124	127	720	670	—	—
92—93	142	98	122	107	132	120	721	664	—	—
93—94	144	121	109	93	127	135	729	675	—	—
94—95	211	125	124	112	109	131	812	760	—	—
95—96	163	167	117	110	95	111	763	718	—	—
96—97	169	142	153	98	154	91	807	764	—	—
97—98	182	144	151	131	92	142	842	794	—	—
98—99	157	96	100	122	102	86	663	579	—	—
99—900	111	107	64	76	89	73	520	485	—	—
900—01	141	89	87	51	61	71	500	467	27 (30)	—
01—02	136	108	76	81	42	26	469	458	98 (103)	—
02—03	174	128	103	85	77	25	592	572	129 (130)	—
03—04	138	159	127	98	60	38	620	602	126 (130)	—
04—05	220	132	165	125	54	40	736	691	143 (146)	—
05—06	281	163	117	139	45	31	776	716	137 (141)	38 (14 ⁰)
06—07	286	191	151	92	—	12	732	672	—	93 (102)
07—08	269	220	163	127	—	—	779	730	—	104 (109)
08—09	342	211	212	134	—	—	899	844	—	151 (158)
09—10	371 ¹	242	133	142	—	—	888	776	—	—
10—11	355 ²	270	216	128	—	—	969	584	—	—
11—12	378 ³	130	162	166	—	—	836	786	—	—
12—13	431 ⁴	347 ⁴	125	152	81 ⁵	—	1136	1000 ⁶	—	—
	8154	5622	4467	3751	2440	1569	26003	23447	660	386

¹ Од ових су 62 ученице одаслате под управу Ж. Гимназије

² Од ових су 176 ученица одаслате под управу Ж. Гимназије

³ Ж. Гимназија није могла да прими ученице за I разред

⁴ Ж. Гимназија примила 55 ученица из I и 50 из II разреда

⁵ Ово сад више није V р. В. Ж. Школе, већ гимназије

⁶ Овај број узет је по претпоставци, јер у време штампања ове књиге школска година још није била завршена.

Таб. 2. Број свршених ученица

Број ученица које су училе и свршиле школу																		
I са четири разреда			II са пет разреда и учит. испитом					III са шест разреда и учит. испитом				IV са шест разреда и ви- шим теч. испитом				V са четири разреда и нижим течај. испитом		
у школској години	уписано у I разред	од истих свр- шило школу	у школској години	уписано у I разред	од истих свр- шило школу	положило учит. испит	у школској години	уписано у I разред	од истих свр- шило школу	положило учит. испит	у школској години	уписано у I разред	од истих свр- шило школу	положило ви- ши теч. испит	у школској години	уписано у I разред	од истих свр- шило школу	положило ни- жиј теч. испит
1863—64	94	41	1874—75	100	24	—	1885—86	175	108	97	1895—96	163	77	77	1904—05	220	124	84
64—65	80	20	75—76	97	37	31	86—87	178	109	101	96—97	169	71	71	05—06	281	126	95
65—66	75	23	76—77	(par)	—	—	87—88	158	111	109	97—98	182	57	57	06—07	286	137	115
66—67	41	16	77—78	84	21	21	88—89	176	125	123	98—99	157	26	26	07—08	269	77	58
67—68	41	15	78—79	94	26	26	89—90	172	126	121	99—900	111	24	21	08—09	342	150	148
68—69	104	43	79—80	149	45	40	90—91	180	133	132	900—01	141	38	37	09—10	371 ¹	156	111
69—70	97	43	80—81	121	68	64	91—92	129	127 ¹	134 ¹	01—02	136	39	39	10—11	355 ²	—	—
70—71	114	39	81—82	151	65	65	92—93	142	109	109	02—03	174	28	28	11—12	378 ³	—	—
71—72	97	29	82—83	132	112	110	93—94	144	115	103	03—04	138	12	12	12—13	431 ⁴	—	—
72—73	94	50	83—84	150	109	102	94—95	211	158	144								
73—74	131	37	84—85	139	116	14												
	968	356		1217	623	473		1665	1221	1173		1371	372	368		2933	770	611

¹ Овде почиње јачи придо-
лазак у V и VI р. ученица из
гимназија у Србији.

² Од ових су 62 ученице ода-
слате у Ж. Гимназију.

³ Од ових су 174 уч. посл. Ж. Г.

⁴ Ж. Гимназија није могла да
прими ученице за I р.

⁵ Одаслато 55 ученица Ж. Г.

Таб. 3. Статистика уписа и успеха првих ученица у првој школској години (1863—64).

Колико је ученица	у I те- чају	у II те- чају	Колико је ученица	у I те- чају	у II те- чају
а) У почетку			в) По успеху		
Уписано у почетку течаја	94	74	Одличних	16	14
б) На крају течаја			Врло добрих	26	25
Положило испит	66	59	Добрих	24	20
Понављало испит	13	12	Слабих	11	8
На боловању	4	2	Рђавих	2	4
Оставило школу	9	—	Свега	79	71
Отпуштено	2	1			
Свега на крају теч.	79	71			

Таб. 4. Извод примљене школарине са уписином

Школска година	На број ученица		Свега школарине (у динарима)
	В. Ж. Школе	Ж. Гимназије	
1898—99	663	—	15.140
99—900	520	—	11.445
900—01	505	—	11.530
01—02	477	—	11.025
02—03	592	—	12.960
03—04	620	—	12.795
04—05	736	—	12.675
05—06	776	40	14.005
06—07	732	102	14.555
07—08	779	109	14.770
08—09	899	158	13.000
09—10	888	—	19.650
10—11	969	—	20.390
11—12	836	—	13.965
12—13	1060 ¹	—	12.950 ²
Свега	10.452	409	210.865

¹ За 80 ученица V разреда школарина је наплаћена у Ж. Гимназији, јер В. Ж. Школа у време уписа није имала V разред.

² У овој години је укинута уписина, стога је сума за 5000 динара мања него што би према броју ученица могла бити.

Таб. 5. Преглед утрошених кредита на издржавање школе по буџет. издатцима сваке пете године

Буџетска година	П Л А Т Е			Додатци	Благоде- јање	Екскур- зије	Канцелар. потребе и огрев	Кућни за- куп	С в е г а
	указних настав- ника	неуказних настав- ника	послуге						
1863	—	5.021	864	—	—	—	1.853	840	8.578
1865	—	5.110	864	—	—	—	1.709	—	7.683
1870	—	15.480	979	—	1.040	—	1.440	—	18.939
1875	—	22.680	2.073	—	1.200	—	1.600	2.800	30.353
1880	—	37.500	2.426	500	2.400	—	3.700	4.500	51.026
1885	—	40.500	3.600	500	4.500	—	5.000	2.700	56.800
1890	—	58.620	4.200	500	2.580	—	5.000	7.020	77.920
1895	—	72.972	5.454	500	2.228	—	7.556	6.000	94.710
1900	18.100	49.498	5.454	600	1.912	—	4.000	3.000	82.564
1905	29.269	74.125	5.441	1.080	6.000	400	6.600	5.160	128.075
1910	25.487	128.929	4.242	2.400	2.500	80	9.000	3.000	175.638
1913	15.411	89.835	6.000	1.920	2.400	360	9.000	7.800	132.726
Свeгa . .	88.267	600.270	41.597	8.000	26.760	840	56.458	42.820	865.012

Таб. 6. Школски буџет према наставничком особљу и ученицама (у размацама од пет година)

Школска година	Буџет	Број ученица на крају школске године				Број наставника					Једна ученица стаје					
		В. Ж. Шк.	Ж. У. Шк.	Ж. Г.	Свега	В. Ж. Шк.	Ж. У. Шк.	Ж. Г.	Прив. шк.	Свега	В. Ж. Шк.	Ж. У. Шк.	Ж. Г.	Прив. шк.	Про-сечно	Укуп-но
1863—64	8.578	72	—	—	72	9	—	—	—	9	119.12	—	—	—	—	119.12
64—65	7.683	111	—	—	111	10	—	—	—	10	69.21	—	—	—	—	69.21
69—70	18.939	167	—	—	167	19	—	—	—	19	113.40	—	—	—	—	113.40
74—75	30.353	241	—	—	241	28	—	—	—	28	125.94	—	—	—	—	125.94
79—80	51.026	257	—	—	257	27	—	—	—	27	198.54	—	—	—	—	198.54
84—85	56.800	511	—	—	511	30	—	—	—	30	111.15	—	—	—	—	111.15
89—90	77.920	717	—	—	717	42	—	—	—	42	108.67	—	—	—	—	108.67
94—95	94.710	760	—	—	760	55	—	—	—	55	124.69	—	—	—	—	124.69
99—900	82.564	485	—	—	485	37	—	—	—	37	165.13	—	—	—	—	165.13
04—05	128.075	691	143	—	834	35	10	—	—	45	145.25	194	—	—	153.56	169.62
05—06	130.869	716	137	38	891	34	11	4	3 ¹	52	126.55	196.69	175.01	170 ¹	146.70	154.61
09—10	175.638	776	149 ²	321 ²	776	41	8	20	4	73	152.60	75.16	120	110	141.14	115.19

¹ У овој години приватне школе су узете у обзир због наставница, које су у њима радиле а плату примале у овој школи.

² Тако исто је учињено са Ж. У. Школом и Ж. Гимназијом; при том Ж. Гимназија била је у овој години у свему на буџету В. Ж. Школе, док Ж. У. Школа само са наставницама.

Таб. 7. Педесетогодишњи буџет школски.

	1863—1900	1900—1913	Свега
	ДИНАРА	ДИНАРА	
Плате настав. указних	15.500	273.718	289.218 ¹
„ „ неуказних	1,425.123	1,029.857	2,454.980 ²
„ послуге	114.185	65.157	179.342
Додатци	9.000	15.960	24.960
Благодејање	74.667	46.200	120.867
Екскурзије	—	840	840
Канц. трошкови и огрев	140.222	95.150	235.372
Кирије	116.276	52.860	169.136
Свега	1,894.973	1,579.742	3,474.715

Дакле, за 50 година трошено је просечно по 67.000 дин. годишње. Имало би разлога рачунати и испод просечног броја. Бар за овај други период, од 1900—1913 године. Прво, стога, што су на буџету биле две и три школе, а поред њих и приватне, са више наставничких плата.³ Друго, стога, што од како је уведена школарина држава није трошила на благодејање, на школског лекара, на учила, па ни на намештај, све док школарина није улазила у државни буџет целокупна као приход (од 1898—1904). Овде није урачуната ни она стара школарина (од 1863—73), којом су исплаћивани наставнички хонорари и набављана учила. И треба знати да су у В. Ж. Школи већину наставника дуго времена сачињавали професори и други наставници,

¹ 4 управитеља, 15 професора и 2 виша учитеља.

² Преко 250 осталих наставника и наставница.

³ На буџету В. Ж. Школе има више наставника и наставница (до скорога 21), који раде у другим школама. Ове године Министарство је с њенога буџета скинуло плате наставница Ж. У. Школе. —

Од априла ове, 1913, године у просторијама В. Ж. Школе налази се и наша скопљанска Учитељска Школа (мешовита), са својим најстаријим разредом и наставничком колегијом, да би довршила школску годину. Што ту пријатну околност нисмо споменули раније, на свом месту, долази отуда, што је књига управо до овога табака била већ одштампана кад је ово од В. Ж. Школе затражено.

који су ту радили хонорарно а не са сталном платом. В. Ж. Школа није имала указних наставника све до 1898, а њихове су плате знатно веће од плата неуказних наставника. Да није кирија буџет би био још мањи.

Поред свега школа је дала до сад преко 210.000 дин. школарине.

16. ПОДАТЦИ О НАСТАВНИЦИМА

УПРАВИТЕЉКЕ И УПРАВИТЕЉИ

КАТАРИНА М. МИЛОВУК

Гђа Миловук је рођена 15 августа 1844, у Новоме Саду. Кћи је пок. Јована Ђорђевића, пуковника и начелника стајаће војске. Школовала се у Русији, где је 1861 „свршила николајевски курс (гимназију у Николајеву), и положила велики државни испит на одеском универзитету“.

За управитељку је постављена 26 септембра 1863, када је В. Ж. Школа установљена. На тој дужности остала је пуних 30 година. Толико времена, на једном истом месту и у једној истој дужности остати, у нас је права реткост. Пензионисана је 5 октобра 1863.

Предавала је у школи француски језик и више година педагогику. Зна руски, француски, немачки и енглески језик. Написала је три мала уџбеника за ученице, Педагогику и Методику (Београд 1866), и Историју света у кратком прегледу за женскиње (Београд, 1871), што смо ми све већ једном споменули. За ширу публику превела познати роман баронице Сутнер, Доле оружје, (Београд, 1899). Године 1875 основала је Женско Друштво, прво женско удружење у Србији, које је затим са својим подружницама хватало корена у целој земљи. Дуго времена гђа Миловук била је председница тога друштва, и као председница основала му је Радничку школу и Базар, или Пазар, како се обично назива. Тиме је положила основ за даље инсталације женских радничких школа, код подружница које су се угледале на своје средишно друштво; а те су школе знатно припомogle да се једна грана заната за женске руке (кројење, шивење, вез) у нас живо развије. Базар је основала у смеру да се продајом свих врста наших тканина и везова,

као најлепших, уметничких, производа наше женске домаће радиности, не само постигну материјалне добити за друштво, него и да се потпомогне подизање саме радиности, и нарочито да би се, у националном интересу, ти производи рекламирали и у страноме свету, који те ствари уме да цени.

У време установе Сената гђа Миловук је тражила право гласа за себе лично и за жене уопште, (неки сенатори били су наклоњени да то и одобре), а од управе београдске општине тражила је да се уведе у бирачке спискове. Данас је председница нашег Женског Савеза и управе дечјег Чуваљашта, установе тога савеза. Основала је била и Женско Музикално Друштво, (1889—91), чије је седиште било у В. Ж. Школи, и међу чијим члановима се налазиле готово све наставнице. Пре тога руководила оснивање Друштва Ученица.

Од 1904—07 била је управитељка српске В. Ж. Школе и пансионата у Солуну. Чим је школа претворена у радничку школу, за кројење и шивење, гђа Миловук се вратила у Београд, пошто јој се таква реформа ту није свидела.

1865 удала се била за Милана Миловука, тада заступника директора Реалке.

Неке појединости о раду гђе Миловук као управитељке, којим је обележен највећи одсек у животу В. Ж. Школе, могу се наћи и у овој књизи. Но све то ипак врло мало указује на одличне, јако индивидуалне, старешинске способности гђе Миловук, као и на њен лични тридесетогодишњи рад у школи; а међутим то би требало, изузетно, мало више истаћи, како би се боље уочило колико се старала о напретку школе, као и за саме наставнице.

ПЕРСИДА ПИНТЕРОВИЋЕВА

Рођена 29 септембра 1844, у Руми. Кћи Станка Пинтеровића, трговца. Основну и приватну девојачку школу свршила у Бечкереку. На позив својих пријатеља (Гаврила Витковића, професора, и др.) дошла је у Србију, 1862, где се у учитељницама једнако осећала велика оскудица. За учитељицу основне женске школе (у Шапцу) постављена је 1—1—1863. У В. Ж. Школу дошла је 28—VII—1864, пошто је положила учитељски испит (у Министарству Просвете), по савету Љ. П. Ненадовића, коме се (кад је упознао приликом школске ревизије) веома свидела као образована

и одушевљена Српкиња. За управитељку постављена је 14—1—1894. Предавала је српски и немачки језик, а неко време и женски рад. Годину дана бавила се у Дројсигу у Прусској, на одсуству¹, ради изучавања педагогике, у ондашњој школи за гувернанте, а проучавала је и уређење женских школа. Превела је с немачког око двадесет позоришних дела за Народно Позориште.

Била је председница управе Женског Друштва, и као таква установила одбор госпођа за потпомагање школске цркве.

Умрла 2 јуна 1895, после годину дана управитељства.

МИЛЕВА СВ. ВУЛОВИЋКА

Гђа Вуловићка је рођена 14 јануара 1853, у Остружници (код Београда). Кћи је пок. Матеје Котуровића, економа. Основну и В. Ж. Школу свршила је у Београду. За помоћницу је постављена 9—IX—1869, а за класну учитељицу 18—XI—1871. Пензионисана је 25—VIII—1893. Из пензије је враћена у службу и постављена за управитељку 1—X—1895, да се понова у пензију врати 4—VIII—1898, пошто је звање управитељке било укинато.

Предавала је рачун. За свој предмет превела је с рускога Рачуницу од Буренина и Малинина (Београд, 1881).

Док се 1878 бавила у Петрограду на болничарским курсевима, добила је била стипендију (руску), да би могла учити на тамошњем универзитету, пошто се сврши рат. Но кад се у Србију вратила, због рата, убрзо се удала (за Светислава Вуловића, тада професора гимназије), те је удајом променила намеру и одустала од повратка у Русију.

Основала је друштво Кнегиња Љубица, у коме је сад почасна председница ради заслуга за исто друштво.

ЈОВАН Ђ. ДОКИЋ

Рођен је 29 марта 1856, у Београду. Син је пок. Ђорђа Докића, бив. војскара. Свршио је природњачко-математични одсек философског факултета. Као хонорарни професор за јестаственицу и физику радио је у В. Ж. Школи од 1887—95. Пок. Докић био је први управитељ ове школе по изменама

¹ О својој плати, са 4 цванцика месечног додатка, и путним трошком.

закона од 1898, за време од 4—VIII—1898 до 21—VIII—1900. После тога био је управитељ Народног Позоришта.

Умро је 27 јуна 1904 као директор Прве Београдске Гимназије.

Служио се немачким и руским језиком.

СРЕТЕН Ж. ПАШИЋ

Рођен 3 новембра 1858 у Кораћници, под Космајем. Син је пок. Живојина Пашића, свештеника. Свршио историско-филолошки одсек философског факултета. Био је директор гимназије у Параћину и надзорник основних школа у рудничком округу. За управитеља постављен је 21—VIII—1900. Предавао српски језик првome колу ученица Ж. Гимназије. Служио се немачким језиком. При одвајању Ж. Гимназије под засебну управу постављен за професора Друге Београдске Гимназије 1—IX—1909.

Умро 20-ог истог месеца.

Штампао је Српску Читанку за I раз. гимназија, са г. М. Шевићем, Успомене из ревизорске службе (Нови Сад, 1906), Гимнастику и витешке игре (Београд, 1904), Ко је крив? (Београд, 1907) итд., а почео је писати и за децу (Шумадинче, 1909).

ДР СВЕТОЛИК П. СТЕФАНОВИЋ

Рођен је 18 септембра 1869, у Мајдану код Гор. Милановца (окр. руднички). Син Панте Стевановића, земљорадника. Свршио природ.-математички одсек философског факултета. Као професор студирао природне науке на минхенском универзитету и добио докторат из минералогije, геологије и хемије. Постављен за управитеља 1—IX—1909, одакле је унапређен за директора Прве Београдске Гимназије 18—X—1911. Поред тога био асистент за минералогiju на Универзитету. Као управитељ предавао је математику.

Написао више стручних и научних расправа на немачком и српском језику. Служи се француским језиком.

ДИМИТРИЈЕ Ј. ТРИЧКОВИЋ

Рођен је 7 септембра 1862, у Неготину. Син пок. Јанка Тричковића, бив. цариника. Свршио природ.-математички одсек философског факултета. Био дуго времена професор

и директор гимназије у Крушевцу, одакле је премештен у Београд за професора, по молби. За управитеља постављен је 18—X—1911, на коме је положају и сад. У овој школи предаје математику. Служи се француским језиком.

ПРВЕ НАСТАВНИЦЕ

Евица Росићка (Векецка), кћи Павла Векецког, београдског учитеља. Као учитељица основне школе на Врачару постављена за учитељицу В. Ж. Школе 3—X—63, што смо већ навели. Предавала рачун, историју, женски рад. Удата била за Михаила Росића, чиновника Министарства Спољних Послова. Умрла 2—1—72.

Стана Радичевићева, која је, како смо раније споменули, постављена за привремену учитељицу 1—XII—64, разрешена је 30—IX—65, због слабог здравља. (Удала се за неког имућног фабриканта у Бечу, и веле да сад живи у Италији).

Јелена Михаиловићка (Никетићева), рођ. 17—IX—51 у Београду. Свршила В. Ж. Школу 1866. Постављена за помоћницу 26—IX—66, а за класну учитељицу 1—XI—68. Пензионисана 1—VIII—93. Предавала земљопис и историју. Зна француски и руски језик. Госпођа је удата за г. Пају Михаиловића, држ. саветника.

Милева Јанковићка (Маринковићева), рођ. 8—VII—50, у Јаребицама (окр. подрински). Основну и В. Ж. Школу свршила у Београду. За помоћницу постављена 8—XII—66, а за класну учитељицу 15—X—68. Пензионисана 1—XI—98. Предавала рачун, писање, женски рад. Била заступница управитељке од јуна до новембра 1895. Удата била за Александра Јанковића, бив телеграфисту.

Јелена Јездимировићева, рођ. 14—IX—54 у Неготину. Основну школу учила у Пожаревцу, а В. Ж. Школу у Београду. Као учитељица основне школе у Алексинцу (од 1—IX—70) премештена у Београд и постављена за класну учитељицу В. Ж. Школе (18—X—71). Предавала српски, земљопис, српску историју, писање. Говорила руски и немачки језик. Умрла 1880.

Божана Сњећивина, рођ. 5—III—53 у Слатини (у Славонији). Основну и В. Ж. Школу свршила у Београду. За помоћницу постављена 16—XII—70. Отишла за учите-

љицу основне школе у Алексинцу 1—XII—72, па се вратила у В. Ж. Школу за класну учитељицу 19—VII—73, на место Векецке, која је умрла. Пензионисана 21—X—1900. Од 1904—07 била наставница српске В. Ж. Школе у Солуну. Предавала рачун, земљопис, женски рад. Влада руским, чешким и немачким језиком. Била је учитељица Краља Александра, научила га читати и писати.

Јелисавета Ј. Николићева, Љубица Петровићева, Милева Михаиловићева, Милева Шпанићева, које су, заједно са Јеленом Никетићевом, 1866 свршиле В. Ж. Школу и биле постављене за помоћнице, нису дуго остале у служби. Јелисавета (Белка) Ј. Николићева отишла је у Русију на даље школовање; после се удала за Димитрија Дукића, пређ. директора гимназије; умрла 1911 у Београду. Љубица Петровићева је отишла у основну школу после три месеца, а Милева Михаиловићева и Милева Шпанићева после годину дана.

Милева Н. Крстићка (Станојевићева), рођена 12—IX—1849 у Београду, такође је 1866 свршила В. Ж. Школу и била постављена за помоћницу, но у служби је остала само два месеца¹ па је отишла даље да учи, као што смо једном већ споменули. Од 26—I—76 постала је понова наставница В. Ж. Школе, а 1879 поднела је оставку. Предавала је историју и српски језик. Знала је руски, француски и немачки језик. Била је неко време учитељица у Црној Гори, куда је њен отац (Јеремија Станојевић) са породицом емигрирао. Удата била за др. Николу Крстића, познатог историка. Умрла пре неколико година.

ПРОФЕСОРИ И СУПЛЕНТИ

(1) Драгутин Антић, хонор. професор 1895—96, професор 1900—09. Предмет предавања, јестаственица, физика, хемија.

Доброслав Урошевић, хонор. предавач 1897, као учитељ Грађ. Школе 1898—99; професор 1904—09.² Матем.

¹ Била је отпуштена из службе што је, веле, у једном предавању, на часу историје, правила алузије на династичне прилике у земљи. Још нека отпуштања, премештања или пензионисања, из политичких разлога, десила су се осамдесетих и деведесетих година.

² Бројеви штампани крупније означавају године у којима је настав-

Павле Аршинов, 1898—06. Јестаственица, физика, хемија.

Велимир Вукићевић, 1899—01. Математика.

Доброслав М. Ружић, 1900—03.

Др Стеван М. Окановић, 1904—06.¹ Педагогика.

Милорад Петровић, 1904—06. Српски јез., земљопис.

Драгољуб Поповић, 1904—09. Наука хришћанска.

Милан Шилјак, 1905—07. Наука хришћанска.

(10) Петар Протић, 1905—09. Наука хришћанска.

Сава Рабреновић, 1908. Наука хришћанска.

Радисав Ружичић, од 1908. Наука хришћанска.

Јован Ђ. Јовановић, 1910—11.

Владимир Т. Спасојевић, од 1911. Срп. јез., земљ.

(15) Др. Радован Н. Казимировић, од 1911.

ВИШИ УЧИТЕЉИ И УЧИТЕЉИ

(1) Риста Вукановић, учитељ 1898—1906, виши учитељ 1906—07 (с малим прекидом). Цртање и писање.

Божа Јоксимовић, в. учитељ 1900—07.¹ Музика.

Тоша Андрејевић, Аустралијанац, као хонорар. учитељ и хоровађа 1893—96, учитељ 1903—04, понова 1905—07. Музика.

Петар Убавкић, 1898—99. Цртање.

(5) Драгутин Инкиостри, Медењак, 1908—11. Црт.

РАЗРЕДНЕ (КЛАСНЕ) УЧИТЕЉИЦЕ

(1) Евица Росићка (Векецка), 1863—73.

Стана Радичевићева, 1864—65.

Персида Пинтеровићева, 1864—94.

Јелена П. Михаиловићка (Никетићева), 1866—93, (1866—68 помоћница).

Милева Јанковићка (Маринковићева), 1868—98, (1866—68 помоћница).

ник у овој школи само примао или прима плату, а радио, или ради, на другоме месту. Свауда је забележено и шта је ко прелавао од своје струке.

¹ Радио само у Ж. У. Школи.

Милева Св. Вуловићка (Котуровићева), 1871—93, (1869—71 помоћница).

Јелена Јездимировићева, 1871—80.

Божана Сњећивина, 1873—1900, понова 1912 (1870—71 помоћница, 1872 учитељица основне школе, 1873 понова као класна учитељица.

Јелена С. Антоновићка (Лазичева), 1880—93, (1878—80 помоћница). Српски и немачки језик, математика.

(10) Милица М. Ковановићева, 1882—86, (1880—82 помоћница). Српски језик и математика.

Лепосава Ј. Маринковићка (Толмачева), 1886—1902, (1883—86 помоћница). Певање и немачки језик.

Љубица Вл. Љотићка (Станојевићева), 1887—90, (1882—87 помоћница). Српски и француски језик, историја.

Анка Р. Анастасијевићева, 1887—93, (1882—87 помоћница). Математика.

Милица С. Матавуљ, (Степановићева), 1887—93, (1884—87 помоћница). Српски језик и земљопис.

Јелена М. Вукићевићка (Драгојловићева), (1888—99, (1885—88 помоћница). Математика и певање.

Станислава Р. Сондермајер (Ђурићева), 1888—92, (1885—88 помоћница). Немачки језик и педагогика.

Лепосава Д. Леко (Марићева), 1888—97, (1884—88 помоћница). Земљопис.

Полексија Д. Јосимовићка (Срејићева), 1884—89 помоћница, а као класна учитељица 1893—99, понова 1902, и затим 1904. Од 1906—13 само на плати. Историја.

Љубица Ч. Марковићка (Балаицкова), (1888—99, (1884—88 помоћница). Математика и земљопис.

Станка Ђ. Глишићева, 1889—1911, (од 1911 хонорарна наставница као учитељица у пензији). Српски језик.

(20) Милена Бојовићева, 1891—1909, (1888—91 помоћница). Историја српског народа.

Христина Г. Ристићева, од 1892, (1887—92 помоћница). Српски и немачки језик.

Ангелина Цинцар-Јанковићка (Видићева), 1893-99. Српски језик.

Даринка Д. Момировићева, 1892, поново 1894—1904, (1887 помоћница). Математика, земљопис.

Софија Св. Атанасијевићка (Кондићева), 1893-96. Земљопис.

Зорка А. Васиљевићева, 1894—1904, (1888—94 помоћница). Српски језик, математика.

Љубица М. Начићева, 1894—1902, (1887 помоћница). Немачки језик и певање.

Круна Ж. Аћимовићка (Драгојловићева), 1891 као предавач, као класна учитељица 1894—1910. Историја, руски, педагогика.

Лепосава Бошковићева, 1892 учитељица језика, 1892—98 предавач, 1898—1904 кл. учитељица. Од 1909—10 само на плати. Историја, српски и немачки језик.

Косара К. Цветковићева, од 1894. Цртање.

(30) Зорка Д. Станковићева, 1895—1910, (1890—95 помоћница). Српски језик.

Босиљка Ђурићева, 1896—97, (1892—95 помоћница). Математика.

Зорка Арсенијевићева, 1892—96 помоћница, 1896—1902 кл. учитељица; понова од 1908. Немачки језик, историја, женски рад.

Јелисавета М. Драгутиновићка (Субашићева), као предавач 1897—98. Јестаственица.

Мара С. Поповићева, 1897—1902. Земљопис, ж. рад.

Катарина С. Павловићева, 1892—98 помоћница, 1898—1900 кл. учитељица. 1900—13 Српски језик.

Анђелија С. Аћимовићка, (Кузмановићева), 1892-98 предавач, 1898—1900 класна учитељица. Од 1900—13 само на плати. Српски и немачки језик, педагогика.

Олга У. Гавриловићева, 1896—99 предавач, 1899 класна учитељица. Од 1912—13 само на плати. Јестаствен.

Софија А. Борисављевићка (Вучићевевићева), 1899—1904. Земљопис.

(40) Славка А. Васиљевићева, 1884—87 помоћница, 1887—99 учитељица гимнастике, 1899—1910 класна учитељица (с прекидима). Гимнастика, играње.

Настасија О. Глушчевићка, 1887—99 учитељица језика, 1899—1906 класна учитељица. Од 1906—13 само на плати. Руски језик.

Драга Ђурићева, 1899—1910, (1884—99 учитељица језика). Француски језик.

Евгенија Војновићева, 1899—1907, (1884—99 учитељица женског рада). Женски рад, немачки језик.

Лујза Ст. Јакшићка, од 1899. Француски језик.

Марица Ј. Големовићка, 1899.

Милева Петровићева, 1900—02; понова 1904—10; понова од 1913. Српски и латински језик, историја.

Цветана Поповићка (Пампулова), 1901—02. Истор.

Малвина Гогићева, 1901—06. Од 1906—13 само на плати. Математика.

Даринка Николићева, 1889—91 учитељица језика; 1902 класна учитељица, понова 1903—1911. Немачки, француски и руски језик.

(50) Јелена Лазаревићева, 1902—10. Историја.

Зорка Секулићева, од 1902. Од 1911—13 само на плати. Историја.

Лепосава Т. Петковићка, (Максимовићева), 1903.

Василија С. Шурдиловићка (Раденковићева, — Тилија Довијанићева), 1903, (1894—99 предавач). Срп. јез.

Марија Ђурићева, 1903—10. Земљопис, историја.

Надежда Милићка (Атанацковићева), 1904—09. Математика.

Косара Елезовићка (Бобићева), 1904. Српски јез.

Надежда Вељковићева, 1904—09. Српски језик.

Надежда У. Гавриловићева, 1904—10. Немачки.

Даница Б. Срећковићка (Секулићева), 1904—10. Физика.

(60) Даринка М. Станковићка (Цветковићева), 1905—1910, понова од 1911. Јестаственица, хемија.

Живка В. Петковићка (Дреновац), 1905—11. Српски језик.

Марија Магазиновићева, 1906—10. Немачки јез., лог.

Марија Козланска, 1906—08, (1896—1907 учитељица ж. рада). Женски рад.

Катарина М. Динићка (Марковићева), од 1908.

Мирослава Димитријевићева, 1908—10. Математ.

Емилија Кенигова (Јорговићева), од 1908. Нем. јез.

Стана Нешићева, 1908—11; понова 1912. Срп. јез.

Ангелина Ђ. Стајићка (Петковићева), 1908—10.

Историја.

Лепосава Н. Смодлака (Маринковићева), 1908-10.

Српски и латински језик.

(70) Олга Косановићева, 1908—10. Француски језик.

Зорка Д. Јанковићка, (Недићева), 1908—11,

понова од 1912. Историја српског народа.

Јелица Бресјанчева, 1908—11. Јеставеница, матем.

Милева М. Куртовићка (Васовићева), од 1908.

Историја.

Загорка С. Крчевинац (Јовановићева), од 1909.

Физика.

Катарина Јовичићева, од 1909. Јеставеница, хемија.

Јелица Јакшићева, од 1909. Јестав., физика, хемија.

Надежда Стојиљковићева, 1909—10.

Љубица Радовановићка (Јовановићева), 1909—10.

Јеставеница.

Касија Теодосијевићева, 1909 и 10; од 1913. Матем.

(80) Лепосава А. Маринковићева, 1909.

Марија Ђ. Цветковићка (Петровијевићева),

1909—12.

Александра Милетићка (Брунетијева), од 1909.

Историја.

Косара Далековићева, 1909—10. Немачки језик.

Доброслава Ђорђевићева, 1909—11, понова од 1912.

Зорка Јањушевићева, од 1911. Немачки и срп. језик.

Даринка Милосављевићева, 1911—13. Математика.

Зорка Божићева, од 1911. Историја, српски језик.

Бранка Толмачева, од 1911, (1894—97 помоћница).
Немачки језик.

Даница Бајићева, од 1911. Јестаств., физика, хемија.
(90) Олга М. Којићка, (Глушчевићева), од 1911—12.
Лепосава Максимовићева, од 1911.

Милица Ракићева, од 1911.

Вукосава Ј. Поповићева, од 1912. Јестаств., хемија.
Ружица Р. Вељовићева, од 1912. Немачки и срп. јез.
Исидора Секулићева, од 1912. Математика.

Љубица Атанацковићева, (постављена за помоћницу по новом закону), од 1912. Физика, хемија, математика.

Милица В. Новичићка (Марковићева), од 1912.
Латински и француски језик.

Ружица Красићева, (постављена за помоћницу по новом закону), од 1912.

Јелисавета С. Марковићка (Цветковићева), од 1912.

(100) Даница Ковићка (Елезовићева), (постављена за помоћницу по новом закону), од 1913.

Катарина Богдановићева, од 1913. Српски и франц.

ПОМОЋНИЦЕ (ПО СТАРОМ)¹

(1) Милева Н. Крстићка (Станојевићева), 1866,
понова 1876—79.

Јелисавета Д. Дукићка (Николићева), 1866—70.

Надежда Л. Лазаревићка (Стојковићева), 1874.

Рајна Раносова, 1874—77 (неко време учит. језика).

Драга Степановићева, 1879—81.

Јулка М. Миловукова, 1880—82.

Зорка Р. Милојковићева, 1880—82.

Анка М. Ковановићева, 1886—87.

Љубица Ч. Поповићева, 1888.

¹ В. од. 10 стр. 78, где су многе друге помоћнице споменуте.

- (10) Босилка М. Михаиловићева, 1893.
 Ружица Угричићева, 1892.
 Броњислава Вишекова, 1892.
 Видосава Јовановићева, 1892.
 Даница Св. Никетићева, 1893—98.
 Бисенија М. Рерихова (Савићева), 1899—98.
 Александра Ђурићева, 1895—97.
 Теодора Ј. Ђурчићева, 1894—98.
 Косара Ст. Мачајева, 1897.
 (19) Анка Љ. Покорни (Топаловићева), 1897—98.¹

УЧИТЕЉИЦЕ ЈЕЗИКА И ВЕШТИНА

- (1) Паулина Дусл, 1863—65.
 Тереза М. Јовановићка, 1865—66. Немачки и француски језик, музика.
 Анка Е. Јосимовићева, 1868—71; 1883—1904. Немачки и француски језик.
 Лујза Г. Витковићка, 1870—83. Немачки језик, певање.
 Полексија Ст. Тодоровићка, 1870—85. Цртање.
 Софија Стојшићева, 1871. Француски језик.
 Ида Миловановићка (Цимбрићева), 1874—1880. Музика.
 Лепосава Сретеновићева, 1877—78. Франц. језик.
 Марија Јовановићева, 1877. Руски језик.
 (10) Анка Марковићка (Бујдићева), 1878—1887. Руски језик.
 Каролина Розенбергова, 1879—84. Француски језик.
 Христина Јанковићка (Брзакова), 1879—84. Рад.
 Јованка Михаиловићева, 1879—80.
 Драга Ђ. Миловановићка (Хумел), 1879—1902. Певање.
 Анка Цветковићка (Веселићева), 1880—98. Рад.
 Станислава Вишекова, 1881—83. Гимнастика.
 Марија Храдецкова, 1883—87. Музика.

¹ На страни 78 споменуте су и многе друге помоћнице.

- Јулија Раносова, 1883—85. Гимнастика, играње.
 Милица Крајинићева, 1889—1908. Женски рад.
 (20) Јулка Јањићка, 1890—94; поново 1895—99; за-
 тим од 1901. Немачки и француски језик.
 Надежда Петровићева, 1893—1909, од 1912. Цртање.
 Јулија Суботићева, 1893—99. Женски рад.
 Анка С. Анђелковићка, 1893—97. Немачки језик.
 Милена Ђедовићка, 1893—94; од 1908. Француски.
 Ана Ј. Влаховићка, 1894—95. Цртање.
 Катарина М. Ђорђевићева, 1909 (1908 као хонорарна).
 Марија Глигоријевићева, 1895—99. Писање.
 Катарина С. Симићка (Цукићева), 1897—1904.
 Еуфимија Ј. Јанчићка (Даниловићева), 1902—04.
 (30) Наталија Ристићева, од 1902 (с малим прекидом).
 Лепосава Мисирлићева, 1903. Женски рад.
 Наталија М. Ђорђевићева, 1903-04; понова 1905-09.
 Марија Лукићева, 1903—04. Цртање.
 Зорка Ј. Несторовићка (Протићева), од 1903.
 Каролина Ротова, 1905—08; понова од 1909. Цртање.
 Љубица Филиповићева, 1905—07.
 Јелена Ј. Докићева, 1907—09. Певање.
 Милка Лешјанинова, од 1907. Женски рад.
 Софија Предићева, од 1909, (1908 хонорарна). Пев.
 (40) Јелица Ломићева, 1909, (1908 хонорарна). Пев.
 Милева Драгутиновићка (Величковићева), од 1908.
 Јелица С. Пашићева, 1909—10, (1908 хонорарна).
 Марија О. Петковићева, 1908—13.
 Љубица Павловићка, (Кнежевићева) 1908—10.
 Косара Јоксићева, 1908. Цртање и писање.
 Милица Љ. Ивановићка (Лазаревићева), 1907-13.
 Зорка Н. Ничота (Ђорђевићева), 1909—13. Певање.
 Катарина Миловановићева, 1910—13.
 Лепосава Ђорђевићева, 1911.
 (50) Косара Петровићева, од 1911.

Милада Розенкранцова, од 1912. Гимнастика.

Милица Јанковићева, (постављена по новоме закону) од 1912. Цртање и писање.

Драга Јевтићева, (постављена за привремену учитељицу по новоме закону) од 1912. Математика, српски.

Драга Стајевићка,¹ (постављена по новоме закону) од 1912.

(55) Јованка Завађил, (постављена за привремену предметну учитељицу по новоме закону), од 1913. Српски јез.

ХОНОРАРНИ НАСТАВНИЦИ (ПРОФЕСОРИ, СУПЛЕНТИ, ПРЕДАВАЧИ, УЧИТЕЉИ И УЧИТЕЉИЦЕ)

(1) Ђорђе Малетић, 1863—66.

Владимир Вујић, 1863—75.

Димитрије Балаицки, 1863—65.

Петар Рерих, 1863—70.

Алекса Стојковић, 1864—65. Предмет предавања, историја, јестаственица, физика.

Јанко Шафарик, 1864—66. Историја.

Јосиф Дусл, 1864—65.

Антон Шулц, 1865—74. Музика (клавир).

Јевта Ђорђевић, 1865—66. Математика.

(10) Др Милан Јовановић — Бомбајац, 1865—70; понова 1888—96. Дијететика, хигијена.

Коста Црногорац, 1865—73. Јестаственица (зологија, ботаника, минералологија).

Стојан Бошковић, 1866—68. Историја.

Стојко Марковић, 1866—77. Математика и земљопис.

Драгутин Плајел, 1868—76. Физика, космографија, хемија.

Тодор Мијушковић, 1868—76. Историја општа.

Др Младен Јанковић, лекар, 1870—76. Дијететика.

Михаило Валтровић, 1871—74. Јестаственица.

¹ Код појединих наставница, које су се удале, промена презимена остала нам је непозната.

В. Седлмајер, 1871. Гимнастика.

Милош Милојевић, 1871—75. Српски језик.

(20) Васа Давидовић, 1871—80. Рачун, земљопис, јестаственица.

Војин Ђорђевић, 1871—75. Гимнастика, играње.

Људевит Шпанић, 1871—72. Француски језик.

Јован Ђаја, 1873—82. Историја општа и педагогика.

Мита Ракић, 1873—74. Историја, српски језик.

Панта Срећковић, 1874—80. Историја.

Др Јован Валента, 1874—75. Хигијена с дијететиком.

Сима Бимбић, 1874—75. Српски језик (историја књижевности) и историја.

Гаја Матић, 1875—77. Јестаственица.

Јулијус Опенхајм, 1877—88. Гимнастика и играње.

(30) Ђура Милијашевић, 1877. (Замењивао једну наставницу математике за краће време).

Стеван Бајаловић, 1877—92. Јестатвеница и геометрија.

Др Војислав Бакић, 1878—80. Педагогика и методика.

Др Аним Медовић, 1879—80. Дијететика и хигијена.

Михаило Марковић, 1879—80. Српски језик (историја књижевности).

Стеван Шрам, 1877—79; понова 1897. Музика (певање и играње).

Др Лаза Стефановић, лекар, 1890—87. Дијететика, хигијена.

Светозар Марковић, 1880—82. Српски језик.

Љуба Ковачевић, 1880—81. Историја српског нар.

Светислав Вуловић, 1880—81. Српски језик (историја књижевности).

(40) Драгољуб Јовановић, 1880—81. Историја.

Живан Живановић, 1881—83. Педагогика и методика.

Михаило Ђуровић, 1881—83. Историја.

Момчило Иванић, 1882—87. Српски језик (историја књижевности).

Јован Ђорђевић, 1882—90. Историја.

Гавра Атанацковић, 1882. Историја.

Живојин Симић, 1882—87; понова 1889—91. Српски језик.

Димитрије С. Јовановић, 1883—86. Историја српског народа.

Димитрије Јосић, 1883—96. Педагогика и методика.

Борисав Тодоровић, 1884—87; 1888—90. Космографија, физика.

(50) Стеван Давидовић, 1884—89. Математика.

Сава Антоновић, 1886—91. Историја и земљопис.

Димитрије Андрејевић, 1887; понова 1889. Цртање.

Михаило Борисављевић, 1887—94. Цртање и писање.

Пера Ђорђевић, 1887—90. Српски јез., (ист. књижев.).

Јован Ђ. Докић, 1887—94.

Радивој Предић, 1880—90. Књиговодство.

Ђура Бошковић, 1890. Предавао српски језик.

Др Коста Јовановић, 1890—94. Хемија.

Петар Ранос, сликар, 1890—94. Цртање.

(60) Миленко Марковић, 1891—92. Педагогика.

Јован Миодраговић, 1891—94. Педагогика и методика.

Стева Чутурило, 1892—93. Педагогика.

Тоша Андрејевић, 1893—96. Музика (певање и свир.).

Љуба Миљковић, 1893—95. Јестаственица.

Др Светолик Радовановић, 1894—95. Јестаствен.

Јеленко Михаиловић, 1895—1896. Јестаственица и физика.

Андра Гавриловић, 1895. Српски језик.

Никола Ракић, 1895—96. Јестаственица.

Сретен Хаџић, 1895—96. Педгогика са методиком.

(70) Јован Бадемлић, 1895—96. Хемија.

Милоје Влајић, 1897—98. Педагогика са методиком.

- Васа Димић, 1899. Математика.
 Боривој Ј. Поповић, 1899—1900. Математика.
 Ђорђе Крстић, сликар, 1899. Цртање.
 Пера Манојловић, картограф, 94. Цртање и писање.
 Даринка Фртунићка (Берићева), 1909—10.
 Марија Милорадовићева, 1912. Женски рад.
 Љубинка Николићка (Јовановићева), 1912. Рад.
 (79) Милица Прерадовићева, од 1913. Певање.

ХОНОРАРНИ НАСТАВНИЦИ ВЕРЕ

- (1) Архимандрит Теодосије Мраовић,¹ 1863—65.
 Милутин Стокић, ђакон, 1865—68.
 Јанићије Поповић, професор, 1865—89. Предавао
 и историју.
 Јован Сундечић, 1868.
 Никодим Петровић ђакон, 1868—74.
 Сима Петровић, свештеник, 1871—77.
 Прота Јаков Павловић,² 1877—88; понова 1892—93.
 Павле Милетић свештеник, 1880.
 Прота Живојин Јовичић,³ професор, 1888.
 (10) Прота Димитрије Миленковић, 1889—91.
 Милан Ђуричић, професор, 1888—89.
 Прота Божа Јовановић, 1890—92.
 Јеврем Илић, професор, 1893.
 Прота Никола Божић, 1886—93.
 Милан Перишић, ђакон, 1898.
 Светозар Никетић, професор, 1893—94.
 Прота Алекса Илић, 1894—96.
 Прота Сава Пјешчић, 1895—04.
 Јефтимије Поповић, ђакон, 1896—98.
 (20) Драгомир Стојановић, ђакон, 1894—95.

¹ Митрополит Теодосије.

² Митрополит Инокентије.

³ Архимандрит Кирило.

- Михаило Милићевић, свештеник, 1901—07.
 Прота Доброслав Ковачевић, професор, 1904.
 Прота Петар Милојевић, од 1909.
 Миливој Петровић, свештеник, 1909—10.
 (25) Милан Стојановић, свештеник, од 1912.

ШКОЛСКИ ЛЕКАРИ

- Др Љубица Гођевац (Ђурићева), 1898—13.
 Др Марија К. Савићка (Ходот), 1909.
 Др Анка Милијановићка (Бркићева), од 1913.

ПРИВАТНЕ УЧИТЕЉИЦЕ И УЧИТЕЉИ

- Цана С. Јовановићка, 1893—97. Клавир.
 Марија Дарте, 1895. Клавир.
 Катарина Мл. Ђорђевићева, 1893—98. Клавир.
 Јосиф Свобода, 1896. Виолина.
 Јосиф Вовес, 1898—1900. Виолина.

НАСТАВНИЧКА КОЛЕГИЈА

НА РАДУ У ШКОЛИ, КРАЈЕМ 1912—13.

- Управитељ, Димитрије Ј. Тричковић.
 Професори, Владимир Т. Спасојевић, Радисав Т.
 Ружичић.

Разредне (класне) учитељице, Христина Г. Ристићева, Косара К. Цветковићева, Иконија В. Симићка, Емилија Кенигова, Зорка Арсенијевићева, Бранка Толмачева, Лујза Ст. Јакшићка, Милева Петровићева, Доброслава Ђорђевићева, Александра Ђ. Милетићка, Даринка Станковићка, Загорка С. Крчевинац, Милева М. Куртовићка, Зорка Д. Јанковићка, Катарина Јовичићева, Јелица Јакшићева, Касија Теодосијевићева, Исидора Секулићева, Зорка Јањушевићева, Зорка Божићева, Даница Бајићева, Милица В. Новићка, Вукосава Ј. Поповићева, Ружица Р. Вељовићева, Катарина Богдановићева.

Помоћница, (по новом закону), Љубица Атанацковићева.

Учитељице вештина и језика, гђе и гђице: Јулка Јањићка, Зорка Ј. Несторовићка, Милена Ђедовићка, На-

Наставнична колеџија из 1912—13, са упр. звездем Д. Ј. Тричковићем.

талија Ристићева, Милада Розенкранцова, Каролина Ротова, Милка Лешјанинова, Милева Драгутиновићка, Софија Р. Предићева, Косара М. Јоксићева, Милица Јанковићева.

Привремена предметна учитељица, Јованка Заваћил, Драга Јевтићева.

Школски лекар, др Ана Бркић-Милијановићка.

Хонорарни наставници, Станка Ђ. Глишићева, Петар Милојевић, Милан Стојановић, Милица Прерадовићева.

17. ИЗ ГЛАВНИХ УПИСНИЦА

ПРВО КОЛО УЧЕНИЦА УПИСАНИХ У I РАЗРЕД 1863—64

(1) Ана Нинићева, Ангелина Пет. Горуновићева, Београд,¹ Ангелина Кост. Маринковићева, Јаребице (окр. подр.), Босиљка Михаиловићева, Чачак, Босиљка Јов. Поповићева, Данојла Лазаревићева, Дафина Пет. Розимирова, Драга Јовановићева, Драга Штерићева, (10) Јелена Васиљевићева, Јелена Карићева, Јелена Манојловићева, Јелена Јов. Никетићева, Јелена Николићева, Јелена Стојковићева, Јелисавета Арменулићева, Јелисавета Вељковићева, Јелисавета Ј. Ђорђевићева (Хаџи-Јањина), Јелисавета Ј. Ђорђевићева, (20) Јелисавета Јовановићева, Јелисавета Јевр. Николићева, Јелисавета Н. Марковићева, Јелисавета Лаз. Миловановићева, Јелисавета Сим. Стојковићева, Јулијана Ж. Бранковићева, Јулијана Дим. Динуловићева, Јулијана Гл. Радовићева, Јулијана Савићева, Београд, (30) Јулијана Танацковићева, Параћин, Калина Ј. Ђорђевићева (Хаџи-Јањина), Београд, Катарина Антула, Земун, Катарина Грујићева, Катарина Ђорђевићева, Катарина Јовановићева, Катарина Лазаревићева, Катарина Марковићева, Катарина Пилављевићева, Катарина Радосављевићева, (40) Катарина Ценићева, Лепосава Мар. Бабићева, Лепосава Голуб. Ђорђевићева, Београд, Лепосава Ставр. Николићева, Смедерево, Лепосава Павловићева, Љубица Дим. Динуловићева, Београд, Љубица Петровићева, Крагујевац, Магдалена Вас. Симићева, Београд, Марија Илићева, Панчево, Марија Нинићева, (50) Марија Стев. Поповићева, Београд, Марија Станковићева,

¹ Место рођења; ако су две или више ученица по овоме реду из једног истог места, онда је место означено само поред крајњег имена. Бројеви под заградом означавају редни број.

Земун, Милева Н. Вељковићева, Београд, Милева Анд. Вилотијевићева, Обреновац, Милева Ђорђевићева, Београд, Милева Ђурићева, Шабац, Милева Ивковићева, Милева Јовановићева, Београд, Милева Кост. Маринковићева, Јаребице (окр. подрински), Милева Михаиловићева, (60) Милева Петровићева, Милева Игњ. Стаменковићева, Милева Јер. Станојевићева, Милева Лудв. Шпанићева, Милица Ђурићева, Београд, Милица Обрадовићева, Јагодина, Милка Ђорђевићева, Београд, Настасија Апостоловићева, Крушево, Настасија Стаменковићева, Наумка Ђорђевићева, Београд, Пепа Чики, Вршац, Персида Н. Милетићева, Персида Кост. Павловићева, Персида Тодоровићева, Персида Штеријевићева, Савка Андрејевићева, Симка Анаст. Павловићева, Симка Нешк. Стефановићева, Софија Ненадовићева, Софија Петковићева, (80) Софија Поповићева, Софија Протићева, Софија Јов. Фитиповићева, Софија Ћиприћева, Београд, Стана Ст. Димитријевићева, Пожаревац, Стана Нинићева, Стана Јак. Станојевићева, Станка Макс. Магдаленићева, Станка Николићева, Теофанија Габровљева, (90) Томанија Тод. Ђорђевићева, Христина Пант. Миловановићева, Цвета К. Брзаква, Цвета Н. Вељковићева, (94) Цвета Стојковићева, Београд.

УЧЕНИЦЕ КОЈЕ СУ ПРВЕ СВРШИЛЕ В. Ж. ШКОЛУ
(1865—66 школске године)¹

(1) Анка Ем. Јосимовићева, Ана Нинићева, Београд, Ангелина К. Маринковићева, Јаребице (окр. подр.), Босиљка Ј. Поповићева, Дафина П. Розиминова, Јелена Ј. Никетићева, Јелисавета Вељковићева, Јелисавета Марковићева, Јелисавета Ј. Николићева, (10) Јелисавета С. Стојковићева, Јулијана Д. Динуловићева, Јулијана Гл. Радовићева, Калина Ј. Ђорђевићева (Хаџи-Јањина), Катарина Ђорђевићева, Лепосава М. Бабићева, Лепосава Г. Ђорђевићева, Београд, Лепосава Ст. Николићева, Смедерево, Љубица Д. Динуловићева, Београд, Љубица Петровићева, Крагујевац, (20) Магдалена В. Симићева, Марија Нинићева, Марија Ст. Поповићева, Београд, Марија Станковићева, Земун, Милева А. Вилотијевићева, Обреновац, Милева Ђурићева, Шабац,

¹ Види слику на стр. 106.

Милева К. Маринковићева, Јаребице (окр. подр.), Милева Михаиловићева, Милева Ј. Станојевићева, Милева И. Стаменковићева, (30) Милева Л. Шпанићева, Персида Милићевићева, Симка А. Павловићева, Софија Ненадовићева, Софија Поповићева, Софија Ј. Павловићева, Београд, Стана Ст. Димитријевићева, Пожаревац, Стана Нинићева, Стана Ј. Станојевићева, Станка М. Магдаленићева, (40) Томанија Т. Ђорђевићева, (41) Цвета К. Брзакова, Београд.

ПРВЕ СВРШЕНЕ УЧЕНИЦЕ V РАЗРЕДА И ПРИПРАВНИЦЕ
ЗА УЧИТЕЉСКИ ИСПИТ (1879—80)¹

(1) Босиљка Ј. Дамњановићева, Даринка Вујићева, Даринка Јефтимијадесова, Даринка Петровићева, Драга Б. Грујићева, Драга М. Ђурићева, Драга Ј. Николићева, Зорка Н. Јовановићева, Зорка Р. Милојковићева, (10) Јелена Т. Лазаревићева, Јелена Миљковићева, Јелена Ст. Стојановићева, Јелена Трифуновићева, Јулијана П. Јевтићева, Јулијана Печићева, Катарина Милосављевићева, Катарина Ј. Настасијевићева, Катарина Ђ. Савићева, Катарина Ђ. Стајићева, (20) Катарина Трајковићева, Љубица Л. Вукомановићева, Љубица Илићева, Марица П. Јовановићева, Милева В. Ђорићева, Милева Тодоровићева, Милева М. Трифуновићева, Милица М. Ковановићева, Надежда Ђ. Берисављевићева, Персида Мл. Карабелићева, (30) Ружица Цукићева, Савка В. Железовска, Станка Ст. Ивковићева, Томанија Трајковићева, Христина Поповићева, Христина Ђ. Стојановићева, (37) Цвета Петровићева.

ПОСЛЕДЊИ УЧИТЕЉСКИ ИСПИТ²
(положиле га 1897—98 школске године ученице VI РАЗРЕДА)

(1) Адела В. Бадерова, Митровица (Срем), Ангелина С. Нешићева, Београд, Анђелија Ј. Јовановићева, Битољ, Анка К. Аранђеловићева, Д. Милановац, Босиљка Милутиновићева, Топчидер, Даница Вујовићева, Шабац, Даница К. Ђурићева, Даница Сп. Поповићева, Београд, (10) Даринка

¹ Видети слику на стр. 80. Неколико ученица нису учитељски испит полагале у исто време са својим другарицама, већ су то учиниле мало доцније, или га нису никако ни полагале. В. стр. 88.

² Имена ученица које су прве положили учитељски испит унета су у од. 10 на стр. 88.

А. Лазинева, В. Градиште, Даринка Стошићева, Београд, Зорка Нинковићева, Нови Сад, Јелена П. Костићева, Крагујевац, Јелена Св. Петровићева, Бела Црква (Банат), Јелена М. Ристићева, Јелена М. Стојановићева, Београд, Љубица Марковићева, Смедерево, Љубица Ст. Поповићева, Прокупље, Љубица Ракићева, Београд, (20) Љубица Стаменковићева, Приштина, Марија Богдановићева, Београд, Марица Л. Ристивојевићева, Ниш, Милица Т. Лазаревићева, Ваљево, Надежда Стојиљковићева, Наталија М. Јаковљевићева, Београд, Наталија М. Кошанинова, Краљево, Олга Ст. Косановићева, Београд, Параскева Марковићева, Куманово, Полексија Хаџићева, (30) Ружица Матејићева, Ружица Д. Миловановићева, Београд, Ружица Св. Нешићева, Неготин, Савка Маџаревићева, Спасенија Д. Ђурићева, Београд, Филипина Л. Кенигова, Нови Сад.

Агнија Грујићева, Београд, Анђелија К. Петровићева, Пирот, Вукосава П. Савићева, Даница Т. Вељановићева, Београд, (40) Даринка Гвојићева, Чачак, Даринка Петронијевићева, Обреновац, Драгиња Г. Јовановићева, Београд, Евгенија И. Суботићева, Ужице, Живка Гл. Поповићева, Пожаревац, Јелисавета Д. Здравковићева, Београд, Јелисавета Поморишчева, Бела Црква (Банат), Катарина Д. Петровићева, Катарина А. Стефановићева, Косара Тасовчева, Београд, (50) Лепосава Павловићева, Крагујевац, Љубица Св. Вуловићева, Љубица Ђ. Љочићева, Љубица Теодоровићева, Београд, Марија Ставрићева, Митровица (косовска), Милица А. Васићева, Београд, Милица Мијатовићева (Срем), Милица Палеташевићева, Белотић (окр. подр.), Надежда Угриновићева, Ђелије (окр. ваљевски), Наталија Бранкова, Панчево, (60) Наталија Митровићева, Шабац, Олга М. Томићева, Персида Јанковићева, Београд, Персида Стојановићева, Јагодина, Ружица Љ. Марковићева, Врање, Смиљана Матејићева, Београд, Стана Николићева, Приштина, Стојанка К. Поповићева, Грачаница (Косово), Софија Вујићева Ириг (Срем).

Александра Петровићева, Смедерево, (70) Ана П. Костићева, Ниш, Анка Ј. Савићева, Крушевац, Василија Нешићева, Бродарац (окр. пожарев.), Вукосава Чупићева, Бе-

лотић (окр. подрин.), Даница В. Ђерасимовићева, Ужице, Даница А. Јовчићева, Врање, Даринка М. Алексићева, Читлук (окр. крушев.), Драга Р. Војиновићева, Чачак, Драгиња Марковићева, Параћин, Драгиња Св. Ристићева, Крушевац, (80) Живка Св. Угричићева, Пожаревац, Илинка И. Савићева, Ивањица, Јелена Милутиновићева, Нови Пазар, Јелена Ср. Раковићева, Чајетина (окр. ужички), Катарина И. Атанацковићева, Пожаревац, Катарина Љ. Гоцићева, Крушевац, Љубица П. Вуловићева, Бадовинци (окр. подрински), Марија Витезовићева, Марија Магазиновићева, Ужице, Матилда Хохнерова, Ниш, (90) Милева Лазићева, Милева Р. Магазиновићева, Ужице, Милева Симићева, Неготин, Милица Д. Милићевићева, Ваљево, Надежда М. Поповићева, Јагодина, Наталија Ђорђевићева, Лесковац, Олга Мартиновићева, Ваљево. Перка Ј. Нинковићева, Шабац, Персида Ст. Ковачевићева, Персида Г. Томићева, Ваљево, (100) Персида А. Шуменковићев, Ниш, Роксанда Љубичићева, Ваљево, Христина Тодоровићева, Алексинац.

Ангелина Д. Илићева, Земун, Аспазија Ј. Маринковићева, Василија М. Петровићева, Београд, Видосава М. Трњинићева, Шабац, Вукосава Н. Вујићева, Неготин, Даница М. Ђурићева, Варварин (окр. морав.), (110) Даница Ковачевићева, Даница Д. Левицка, Даница Џаџићева, Београд, Драга Ст. Лазићева, Драга Д. Миндеровићева, Београд, Драгиња Томићева, Крагујевац, Злата Јанковићева, Пећ, Злата Ђ. Живковићева, Макци (окр. пожарев.), Зорка Ђ. Здравковићева, Крушевац, Јелена Ј. Давидовићева, Београд, (120) Јелена Голубовићева, Крушевац, Јованка Гојковићева, Катарина Т. Пековићева, Катарина Т. Кнежевићева, Београд, Лепосава Љ. Ристићева, Алексинац, Љубица Илићева, Марија Поповићева, Београд, Марија Пашићева, Зајечар, Милева Петровићева, Шабац, (130) Милева М. Божидарчева, Милева Тодоровићева, Ниш, Милица Обрадовићева, Шабац, Наталија Ј. Димитријевићева, Наталија Н. Најдановићева, Београд, Олга Н. Петровићева, Шабац, Персида Св. Сретеновићева, Чачак, Савка Ј. Ристићева, Ужице, Спасенија Д. Буквићева, Београд, Станка Стојадиновићка, Царина (окр. подрин.), (140) Христина Спасојевићева, Београд.

ПОСЛЕДЊИ ВИШИ ТЕЧАЈНИ ИСПИТ
(ПОЛОЖИЛЕ ГА 1906—07 УЧЕНИЦЕ VI РАЗРЕДА)

(1) Америна Миљковићева, Крушевац, Видосава Т. Павловићева, Београд, Дарослава Ђ. Марковићева, Београд, Десанка М. Миленковићева, Београд, Јелица М. Јоксићева, Лозница, Јелица Вујићева, Пешта, Јованка А. Миљвојевићева, Београд, Милица Јаковљевићева, Јовац, (окр. морав.), Милица М. Служићева, Београд, (10) Ружица Канара, Београд, Ружица А. Поповићева, Београд, (12) Ружица Ј. Стефановићева, Пожаревац.

Напомена. Имена свих ученица које су свршиле В. Ж. Школу, и које су учитељски испит овде положили, не доносимо, како се то у оваквим приликама обично чини, највише стога, што нема могућности да се за сваку ученицу прикупе накнадни податци, бар они о промени презимена после удаје и о месту живљења; а без тога ствар унеколико губи од свог смисла. Износимо само неколико ученичких група.

18. БЕЛЕШКЕ

Школска архива добро се чува. Акти су смештени у нарочите кутије, поређане у једном великом орману; уписнице и друге књиге укоричене су, и такође се чувају у орману. У архиви се чува и збирчица предмета за школски музеј.

Школски извештаји поред службених података имају и других ствари, а на првом месту примере ученичких самосталних састава.

Извештаје за 1896—98 средила је за штампу управитељка г-ђа М. Св. Вуловићка, за 1898—900 управитељ Ј. Докић, за 1900—02 управитељ С. Пашић, за 1909—11 управитељ г. др. Св. П. Стевановић, а остале пословођа наставничког савета.

Да побројимо прилоге штампане у извештајима.

Наставни програм. Учитељски испит (1897).

О важности хигијенске наставе у школи, светосавски говор др. Љубице Гођевац. Наставни план. Учитељски испит. Из Друштва Ученица ове школе (1898).

Какав је задатак добре и образоване Српкиње, све-

тосавски говор Лепосаве Бошковићеве. О ђачким књижицама, говор Олге Гавриловићеве на концерту у школи. Живот и рад Стевана Немање, говор Милене Бојовићеве 13—II—99. Поновни учитељски испит (1899).

Преглед развитка В. Ж. Школе у Београду, од Јована Докића. Милица Стојадиновићева — Српкиња, светосавски говор Катарине Павловићеве (1900).

Школе за образовање женскиња у Француској, светосавски говор Зорке Д. Станковићеве. Отварање Ж. У. Школе, са говором Срет. Пашића (1901).

Школа и здравље, од Срет. Пашића (1902).

Пригодна беседа проте Саве Пјешчића приликом призива Св. Духа. О заједници куће и школе у девојачком васпитању, светосавски говор Христине Г. Ристићеве. Витештво и поезија, одломак из рукописа: Гимнастика и јуначке игре, од Срет. Пашића. Ученички писмени састави на матерњем и на страним језицима. Предавање у Вежбаоници ученице Косаре Јанковићеве. Ученичке забаве, концерти, излети, белешка Ср. Пашића. Правила друштва „Кућанице“. Одломак из књиге Јелисавете Де Вите: Утисци с пута по српским земљама (1903).

О важности математике у настави, светосавски говор Малвине Гогићеве. Реч о важности домаћег васпитања у вери, од Мих. Милићевића. Поглед на живот српског народа од доласка Турака до првог устанка, свечано предавање Милене Бојовићеве, 14—II—904. Паљење ватре, од Павла Аршинова. Ученички писмени састави, на матерњем и на страним језицима. Заинтересованост, писмени рад на учит. испиту. Забелешке о екскурзији ученица Ж. У. Школе у Фрушку Гору. Пригодни говор, О љубави према свом раду, од Ср. Пашића (1904).

Просветни аманет Св. Саве, и образовање женскиња, светосавски говор Јелене Лазаревићеве. Писмени састави ученички, на матерњем и на страним језицима. Шта бих учинила првих дана, кад одем у непознату школу, писмени задатак са учитељског испита, Даринке Брајковићеве. Живинарник, предавање у Вежбаоници, Живке Миљковићеве. Забелешка о ученичкој екскурзији у Загреб и на Приморје. Пригодан говор о дужностима учитељице, од Ср. Пашића (1905).

Прибелешке о ученичкој екскурзији преко Босне на Приморје (1906).

О субјективном мишљењу у школи, светосавски говор Петра С. Протића. Жито, брашно, хлеб, писмени задатак на нижем течајном испиту. Извештај о Заједници, друштву ученица Ж. Гимназије (1908).

Писмо другарици, Успомена из детињства, два писмена задатка на нижем течајном испиту. О утицају науке и уметности на духовно јединство српскога народа у садашњици. писмени задатак на испиту зрелости у Ж. Гимназији, у четири примера (1909).

Међу послужитељима школским, да и то споменем, пример истинске службе дали су ови:

Сава и Ружица Варга, који су у школи остали близу тридесет година (од 13—VII—68 до 1—IX—96). Сава је умро пре две-три године у дубокој старости.

Павле и Катица Петровић. Они служе већ 29 година (од 1—IV—84).

Сима и Марија Милојковић, такође дугогодишњи служитељи (од 10—VIII—86). Сима је умро 17—XII—1912.

НАПОМЕНЕ

Податци, овде сређени, узети су из школске архиве и годишњих извештаја, врло мало из Просветног Зборника, и извештаја других школа, а помогла су и казивања г-ђице Станке Ђ. Глишићеве, наставнице.

У књизи ће се наћи више штампарских погрешака, које ће пажљиви читалац лако и сам исправити; али, ипак, нетачне бројеве морамо овде назначити, како због њих не би и остали долазили у сумњу.

Стр. 58, при дну: 1876 (м. 1879)

„ 65, „ „ за 15 (м. 10) година

„ 71, „ „ 33 (м. 18) предмета

„ 72, први ред: 1889 (м. 1898)

„ 103, ближе средини: (1903—1907), а треба: (1902—1907-08).

Група првих ученица, после педесет година (у 1913), са својом управитељком К. М. Миловук (у другом реду у среди). Са њима је и Милена Јанковићка, (десно од управитељке) која је била наставница.

